

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל' ר' פנחס ראובן שליט"א

במדבר - כלי יקר

• [פרשת במדבר](#) • [פרשת נשא](#) • [פרשת בהעלתך](#) • [פרשת שלח לך](#) • [פרשת קרח](#) • [פרשת חקת](#) • [פרשת בלק](#) • [פרשת פינחס](#) • [פרשת מטות](#) • [פרשת מסעי](#)

[פרשת במדבר](#)

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#)

[פרשת נשא](#)

[פרק-ד](#) [פרק-ה](#) [פרק-ו](#) [פרק-ז](#)

[פרשת בהעלתך](#)

[פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

[פרשת שלח לך](#)

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

[פרשת קרח](#)

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#)

[פרשת חקת](#)

[פרק-יח](#) [פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#)

[פרשת בלק](#)

[פרק-כב](#) [פרק-כג](#)

[פרשת פינחס](#)

[פרק-כה](#) [פרק-כו](#) [פרק-כז](#) [פרק-כח](#)

[פרשת מטות](#)

[פרק-ל](#) [פרק-לא](#) [פרק-לב](#)

[פרשת מסעי](#)

[פרק-לג](#) [פרק-לה](#) [פרק-לו](#)

[במדבר](#)

[פרשת](#)

[במדבר פרק-א](#)

[א] וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד לאמר. ובפרשת ויקרא כתיב מאהל מועד, לפי שבפעם ההוא לא יכל משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן. ע"כ היתה הקריאה אליו מאהל מועד אל חוץ לאהל מועד, אבל בא' באייר כבר היה משה יכול לבא אל תוך האהל בא אליו הדבור באהל מועד מעל הכפורת כדאיתא בסוף פר' נשא, ואין צורך במה שפירש"י שם בא כתוב הג' והכריע כו'. ומה שנקט באהל מועד להודיע טעם למספר זה והוא לפי שבא להשרות שכינתו בתוכם, לשון להשרות מורה על העמדת השכינה דירת קבע שמה ואין דירת קבע בפחות מל' יום, ע"כ בא' בניסן הוקם המשכן ובו ביום ירדה השכינה לתוך אהל מועד

ואחר ל' יום שנראה שעשה לו ה' מדור בתחתונים דירת קבע, מנאם בא' באייר ולא מנאם תיכף בא' ניסן כי עדיין לא החזיק במדור זה.

ונ"ל ליתן טעם למנין זה בזמן השראת השכינה, לפי שארז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל בפחות מן כ"ב אלף שנאמר (במדבר ילו) ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל. וטעמו של דבר להשוות מלכותו ית' בארעא כעין מלכותא דרקיעא כארז"ל (תנחומא וישלח ב) בשעה שנגלה הקב"ה על ישראל בהר סיני ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות של מלאכי השרת, שנאמר (תהלים סח.יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בס. ר"ל כשיש מספר זה אז ה' בס השכינה שרויה בס וכן מצינו במחנה לויים שנקראו מחנה שכינה שהיו כ"ב אלף (במדבר ג.לט). ע"כ הוצרך למנות גם את ישראל לידע אם יש בהם כחשבון הזה שראויין להשראת השכינה בכל שבט ושבט.

והוצרכו ישראל למנין ס' רבוא דווקא לא פחות, לפי שכתב רבינו בחיי פ' זו (ב.ב) שבכ"מ שהשכינה מצויה שם תמצא ד' מחנות שכינה ובספר הפרדס שער פרטי השמות פרק ב' דף קי"ח כתב שיש כ"ח מחנות שכינה. ומהיכן למד לומר כן אומר אני שלמד זה מן מספר זה שבא ע"י השראת השכינה בהיקף ז' עננים ותוכו רצוף אהבה במחנה לוי, ובכל ענן וענן היה כבוד ה' ובכל מקום שכבוד ה' מצוי בו אין שם פחות מן ד' מחנות שכינה שבכל מחנה ומחנה כ"ב אלף נמצא בז' עננים כ"ח מחנות בכל ענן ד' מחנות, צא וחשוב כ"ח פעמים כ"ב תמצא ת"ר אלף ועוד ט"ז אלף כך היו ישראל תר"ג אלף והלויים כ"ב אלף סך הכל תרכ"ה אלף, כי בכל מאה אלף יש ד"פ כ"ב אלף ונשארו י"ב אלף נמצא כ"ד מחנות בסך ת"ר אלפים עוד עשה מן ו' פעמים י"ב אלף ג' מחנות ישארו ט' אלפים והלויים כ"ב אלף סך הכל כ"ח מחנות, ואע"פ שיש כאן מותרות ט' אלפים מ"מ אין לצמצם בתחתונים כי המיתה מכלה בהם ושמה לא יתמלא המספר מן הפחותים מבן ד' כל כך מהרה.

והלויים נמנו מבן חודש כי למוד אותו שבט להיות נמנה מבטן, כמו שנאמר בירמיה הכהן ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (א.ה) ועל כן הענין מוכרח שבכל המספרים לא היו ישראל פחות מן ת"ר אלף חוץ מן הלויים. אע"פ שבמספר ראשון היו ת"ר אלף עם הלויים ולא היו כ"ח מחנות בתחתונים להיקף ז' עננים, מ"מ עדיין לא בא הקב"ה להשרות שכינתו בתחתונים לעשות לו מדור של קבע בתחתונים ועכשיו בא' באייר שבתלתין יומין הוי חזקה כי תהיה דירתו קבע ובא אלהים וכל קדושים עמו לקבוע דירה בתחתונים כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד.ג). מאז הוצרך למנותם להודיע שהם צריכין להיות כמספר זה כדי למלאות כ"ח מחנות של כ"ב אלף באותו זמן אשר הושיב ה' שכינתו ישיבה של קבע באהל מועד לכך נאמר כאן באהל מועד. וזה פירוש יקר ומתישב על אופנו במספר ת"ר אלף אשר בו יצאו רוב המפרשים ללקוט טעם מספיק ולא מצאו.

באחד לחודש השני בשנה השנית. צורך זמן זה שכתוב כאן אמרו במדרש תנחומא (ה.) משל למלך שנשא אשה ולא כתב לה כתובה כו' לימים מצא עניה בת טובים וכתב לה כתובה וכתב לה זמן כו' עיין נוסח המדרש בילקוט (תרפד). דעת בעל מדרש זה שיום מ"ת הוא יום אירוסין כי הקב"ה אירס את ישראל ע"י זאת התורה, כמ"ש (דברים לג.ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ודרשו רז"ל (פסחים מט.) מורשה מאורשה, ותדע כי לקהלת יעקב לא נאמר אלא מאורשה קהלת יעקב, משמע שקהלת יעקב הוא מאורשה להקב"ה ע"י שנתן לה התורה במקום טבעת קידושין כמ"ש (ישעיה נד.ה) כי בועליך עושיך. והנה מצינו לרז"ל (תנחומא תשא טז) שהמשילו זיווג ישראל להקב"ה לזיווג כלה לחתן בבי' זמנים האחד הוא בשעת מ"ת שנאמר (שמות לא.יח) ויתן אל משה ככלתו חסר כתיב שנמסרה התורה ככלה מקושטת בכ"ד ספרים. השני הוא ביום חנוכת המשכן שנאמר (במדבר ז.א) ויהי ביום כלות משה להקים. פירש"י שביום שהוקם המשכן נמסרו ישראל להקב"ה ככלה לחתן, ש"מ שמתן תורה הוא זמן האירוסין, ויום הוקם המשכן הוא זמן הנישואין, כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מד.ג) כמובן מן לשון נמסרו דהיינו לבית מדור אחד. וביני ביני כמו עשור חדשים כמו שנאמר (בראשית כד.נה) תשב הנערה אתנו ימים או עשור. והיינו עשרה חדשים שנותנין לבתולה זמן בין אירוסין לנישואין להתקשט בכ"ד מיני קישוטין שנזכרו בישעיה (ג.יח-כד).

וכדי להדמות זיווג של ישראל להקב"ה בכל צד אל סתם זיווג, הגביל הקב"ה ג"כ זמן ישראל עשרה חדשים מן ר"ח סיון שבו נתארסו בתורה אשר צוה לנו משה עד ר"ח ניסן שבו הוקם המשכן ונשלם הזיווג מכל וכל, כי בזמן זה יתקשטו ישראל בכ"ד ספרים ומתוך זה ראוי לדור באהל מועד מדור אחד לשניהם, ולפי שזמן נישואין לי' יום (עיין כתובות ח.) ע"כ נמשך הזמן עד אחד לחודש השני בשנה השנית. ואם תרצה למנות מן פסוק ויתן אל משה ככלתו שנאמר בחודש תמוז אחר מי' יום שהוריד הלוחות אז יהיה מכוון המספר י' חדשים עד החודש השני של שנה השנית, כי אז נשלמו הנישואין וכתב לה ה' כתובה לידע מאיזו זמן תטרף הלקוחות כי נשתעבדו להם בכתובה ארצות ז' אומות, שאם בחטאם יגלו מן הארץ יוכלו לחזור ולטרופ מידם ולומר זמן שטרינו קודם לכך נאמר כאן באהל מועד כי הוא זמן הנישואין לשבת בית. וכן הזכירו רז"ל במסכת (תענית כו.) בי' זמנים אלו ודרשו ביום חתונתו זו מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין ב"ה. כי בבי' זמנים אלו נשלם הזיווג והזכיר באחד לחודש מן הטעם שנתבאר, וכדי שיהיה הזיווג דומה בדומה נאמר שאו את ראש בני ישראל וכדעת המדרש (במ"ר א.ט) האומר שכדרך שנאמר בהקב"ה והמתנשא לכל לראש (ד"ה א' כט.יא). כך נתתי לכם תלוי ראש כו', ומה ענין זה לכאן אלא כדי שיהיה הזיווג דומה בדומה כביכול.

[ב] שאו את ראש וגו'. אעפ"י שרש"י פירש שהוא לשון קבלת חשבון (שמות ל.יב) מ"מ הזכירו בלשון שאו, כי תשא, נשא, כי מצד המספר ינטלם וינשאם ביתר שאת על כל העמים אשר אין להם מספר פרטי כמו הקש הזה שאין דרך בעל הגורן ליתן לו מנין, כך אין לאומות השגחה פרטית

כ"א כללית לקיום המין כשאר בהמות וחיתו ארץ אבל כל איש מישראל מושגח בפרטות ואפילו אחד מהם חשוב כאומה שלימה כמ"ש (שם יט. כא) ונפל ממנו רב. ואפילו אחד מהם שיפול דומה כי רב הוא ע"כ נתן להם הקב"ה מספר כמו לכוכבים שנאמר בהם (ישעיה מ.כו) המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא. כך נאמר כאן במספר שמות וגוי להורות שמצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (דניאל יב.ג) וכל אחד יש לו השגחה פרטית. ומה שמקשה (ביומא כב:) קראי אהדדי כתיב (הושע ב.א) והיה מספר בני ישראל. ש"מ שיש להם מספר ואח"כ כתיב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. כפי הפשט אין זה קושיא כי אצל הקב"ה ודאי יש להם מספר ככוכבים שמוציאן ומכניסן במספר כך יש להם מספר להורות שהקב"ה משגיח על כל אחד בפרטות, ומ"ש אשר לא ימד ולא יספר היינו אצל בני האדם שבודאי לא יוכלו לספור אותם לגודל רבויים.

כל זכר לגלגלותם. פירש"י ע"י שקלים, והרבה מן המפרשים חלקו עליו ואמרו שמספר זה היה בלא שקלים ולשון המקרא מוכיח שאמר לגלגלותם, וחשבו לתרץ למה דווקא מספר ראשון היה ע"י שקלים לפי שהיו צריכין אז לעבודת המשכן ותירוץ זה דחוק. ול"נ שודאי טעם השקלים היו להציל מן עין הרע השולט בדבר מנוי ודווקא במנין שהוא דבר חידוש, דרך משל שבזמן שרואין ק' זהובים אצל איש עני שחזקתו שאין לו יותר העין הרע שולט בו ממה שרואין אצל העשיר אלף זהובים כי כבר הוחזק באיש אמיד, כך ישראל בצאתם ממצרים היו מוחזקים במתי מספר כי בעי נפש ירדו מצרימה ונתמעטו שמה מעוצר רעה ויגון והשלכת הבנים ליאור, ופתאום נמצאו במספר ראשון ת"ר אלף לבד מטף ונשים ודאי היה בפעם ההוא מקום לחוש לעין הרע, משא"כ בשאר מספרים כי כבר הוחזקו בעם רב ועצום, וע"כ מנאם דוד המלך בלא חצאי שקלים כי ודאי לא עבר על מצות התורה שהרי הכתוב אומר רק בדבר אוריה החתי. (מלכים א' טו.ה) אלא שמצות השקלים לא היתה כ"א למספר ראשון כי בו היה יותר בית מיחוש שלא יקבלו נזק מן עין הרע הן בדרך הטבע כאמור, הן מצד העונש כי היה המספר ההוא קרוב למעשה העגל והיה הדין נותן שיפלו רבים מהם מצד עונש המעשה ההוא וכשנודע ע"י המספר שנשארו ת"ר אלף יהיה הדבר חידוש ושלטא בהם עינא בישא כי החטא מסייע לזה, ע"כ היו צריכין אז לכפרה על נפשותם ולהצילם מעין הרע משא"כ בכל המספרים.

[ג] מנן עשרים שנה ומעלה וגו'. אם מספר זה היה בעבור השראת השכינה למה אמר כל יוצא צבא. מה ענין יוצא צבא להשראת השכינה, ולפי מה שפירשתי למעלה שהיה צורך מספר זה לידע אם יש שם כ"ב אלף לכל מחנה שכינה מן כ"ח מחנות כדי שיהיו דוגמת צבאות של מעלה שפיר קאמר כל יוצא צבא והוא הראוי להיות כאחד מצבא המרום, כדאיתא במדרש (שמו"ר טו.ו) שישראל נקראו צבאות שנאמר (שמות יב.מא) יצאו כל צבאות ה' כדרך שהמלאכים נקראו צבאות שנאמר (ישעיה לו.טז) ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים.

ופשוטו הוא שיוצא צבא היינו למלחמה. כי אילו לא חטאו במרגלים היו נכנסין לארץ מיד, ואע"פ שלפעמים יש בן חיל בפחות מד' שנה מ"מ לא בגבורת איש יחפוץ ה', כי אם בזכותא תליא מילתא, וכל בן ד' מצד היותו בר עונשין בב"ד של מעלה אז ביותר הוא מדקדק במעשיו ומסתמא יש לו אז יותר זכיות שיגינו בעדו במלחמה, שהרי הכהן מכריז מי האיש הירא מעבירות שבידו ילך וישוב לביתו וכל פחות מבן ד' מסתמא אינו מדקדק כל כך במעשיו ואין לו כל כך זכיות שיכריעו על חובותיו.

[ד] ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא. מדקאמר איש איש למטה מה חזר ואמר איש ראש לבית אבותיו הוא, וקרוב לומר שהוא דומה למה שכתבו המפרשים בפסוק דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל (בראשית מט.טז). שלא היה מחניף לשבטו שנקראו עמו אלא היה דן אותם כאחד שבטי ישראל, כאחד מן שאר שבטים, כך נשיאים אלו היו כשרים והיה כל אחד איש למטה. לכל השבט היה כאיש גבורתו לנהוג עליהם נשיאתו ברמה, ולא זו לכל השבט הרחוקים קצת ממנו אלא אפילו היה ראש לבית אבותיו. הקרובים אליו ביותר גם להם היה לראש לנהוג נשיאות עליהם.

ומה שלא נזכרו הנשיאים במספר ראשון, לפי שעכשיו היה מחלקם לד' דגלים וכל נשיא היה צריך לידע מי ומי ההולכים וחונים על דגלו, ואהרן לא נזכר במספר ראשון לפי שהיה לידע הנותרים מנפילת מעשה העגל אשר אהרן היה סבתו ע"כ לא היה שמה כ"א כאן בהשראת השכינה אשר אהרן סבה לה ע"י הקרבנות.

[מט] אך את מטה לוי לא תפקוד וגו'. אם לא יפקוד אותם פשיטא שלא יקבל סכום מנינם מה ת"ל ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל. ומה היה המקרא חסר באמרו אך את מטה לוי לא תפקוד בתוך בני ישראל. ולפי מה שפירש"י בסמוך שהיה המנין על פי ה' כי השכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצא מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל, נוכל לומר שבתוך בני ישראל האמור אינו מוסב כ"א על ואת ראשם לא תשא. כאילו אמר אך את מטה לוי לא תפקוד כלל אפילו שלא בתוך בני ישראל וכל אך למעט בא, כך בא למעט ולומר דווקא אתה לא תפקוד אותם לבדך אבל בצירוף השכינה והבת קול תפקדם לכך נאמר פקוד את בני לוי. היינו ע"י השכינה אבל אתה לבד לא תפקדם, ומדסמך לזה ציווי ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות נראין הדברים שבכ"מ שהזכיר שאו, נשא, כי תשא, הכל הוא לשון מעלה ונשיאות ראש הנראה בנספרים ביתר שאת על זולתם כי כל דבר חשוב וספון יש לו מספר.

ובזה ראיתי לתרץ הרבה שינויים, כי בישראל נאמרו ב' הלשונות שאו את ראש. ואח"כ אמר תפקדו אותם לצבאותם, ובלויים לא הזכיר כ"א לשון פקידה פקוד את בני לוי. ובבכורות חזר והזכיר שניהם פקוד כל בכור וגו' ושא את מספר שמותם. ואצל בני קהת וגרשון הזכיר לשון נשא ולא אצל מררי, וזה לפי שהפקידה היינו המספר ושא היינו לשון נשיאות

המעלה אשר ישראל היו צריכין לזה להראות חיבתן נגד כל האומות שנמשלו לקש שאין לו מספר, אבל הלויים אין צורך להם להראות התנשאותם ע"י המספר כי בלאו הכי יש להם נשיאת ראש במה שעשאו הקב"ה פקידים על ביתו הקדוש לכך אמר אחר ואת ראשם לא תשא וגו'. ואתה הפקד את הלויים לומר לך שמצד שנעשו פקידים יש להם נשיאות זולת המספר שבתוך בני ישראל כי לגיון מלך המה וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', אבל הבכורים שנפסלו מן העבודה ע"י מעשה העגל הוצרכו לנשיאת ראש ע"י המספר לכך פרט אצלם שניהם. ומ"ש לשון נשא אצל בני קהת ובני גרשון היינו ליתן להם נשיאות ראש כנגד בני מררי כי עבודת שניהם יותר מקודשים ממשא בני מררי ע"כ לא הזכיר נשא אצל בני מררי.

במדבר פרק-ב

[ב] איש על דגלו באותות לבית אבותם. מצינו בכמה מדרשים (במ"ר ב.ב.ו.) המגדילים מאד ענין הדגלים ודרשו עליהם פסוק ובשם אלהינו נדגול (תהלים כ.ו.) שבשעת מ"ת ראו ישראל את המלאכים דגלים ונתאו להיות דגלים כמותם ובפסוק (שיר ו.ו.) מי זאת הנשקפה כמו שחר. דרשו (במ"ר ב.ד.) שהיו האומות מסתכלין במעלתן של ישראל והיו תמהים כו' ואומרים שובי שובי השולמית. הדבק בנו ובא אצלנו ונעשה ממך דוכסים והגמונים וישראל משיבין מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים (שם ז.א.). ר"ל מה גדולה אתם נותנים לנו שמא גדולה אתם יכולין לתת לנו כמו שנתן אלהינו דגל מחנה יהודה מזרחה כו'. וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול המולה זו, ומדוע קול הקריה הומה (מלכים א' א.מא) ע"ז, ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאוו להם כל כך.

והקרוב אלי לומר בזה, שעיקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם, ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות העולם כי על ידי שהם מסובבים בכל ד' רוחות והשכינה והארון באמצע תל שהכל פונין אליו, יראו כל העמים כי ילכו בשם ה' וזה האות אשר אליו יישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב, כאמרו רז"ל (תענית לא. עיי"ש) לעתיד יעשה הקב"ה לצדיקים מחול בג"ע וכבודו ית' באמצע שנאמר (ויקרא כו.יב) והתהלכתי בתוכם. כי כל הפניות שהצדיקים פונין הכל הוא מול פני השכינה וכן בעה"ז. וזה אות הדגל כי הוא סימן הנצחון במלחמה ודגל זה הוא בשם ה' כי לא בחרבם ירשו ארץ כי בשם ה', וכן המלאכים ע"י שהם סובבים כסא כבודו ית' מוראם על כל הנמצאים כמ"ש איומה כנדגלות. (שיר ו.ו.) כי ע"י סיבוב זה תהיה

מוראם על כל האומות כמו המלאכים שהכל יראים מהם, ועל דגלים אלו הובטח יעקב שנאמר בו (בראשית כח.יד) ופרצת ימה גוי'. לכך נאמר איש על דגלו באותות. היינו באותות שמסר להם אביהם יעקב כו' כי במראה נראה אליו ענין הדגלים בפסוק ופרצת ימה וגוי'. לכך מתחיל המזמור (בתהלים כ.ב-ו) ישגבך שם אלהי יעקב וגוי'. וע"ז אמר ובשם אלהינו נדגול. לישא דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות בשם אלהינו, לכך אמרו מה תחזו בשולמית וגוי'. כי נצחון שלכם הוא נצחון אנושי וכל זה אינו שוה למחולת המחנים. המורה על נצחון אלהי, כי המה כרעו ונפלו. כי הדבר בספק אם מנצחים ואנחנו קמנו ונתעודד. כי בודאי נוצחים כל הלוחמים בשם ה', ועוד שהעיקר חסר אצליכם דהיינו מראה כבוד ה' הוא האות אשר אליו יישירו כל השוכנים סביב המרכז לכך נאמר באותות. כדי להיות להם השכינה אות אשר נגדו יישירו עפעפיהם.

[ג] והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה. טעם לסדר הדגלים על זה האופן כבר דברו בו הראשונים איש לפי שכלו, והקרוב אלי לומר בזה שהם על סדר ד' מדריגות הכוללים כל שלימות אנושי והם קנין החכמה, ואחריה קנין המדות, ואחריהם קנין הגבורה, ואחר כולם קנין העושר, כי כך סדרם הרמב"ם ורז"ל אמרו (נדרים לח.) אין השכינה שורה כ"א על חכם, עשיר, גבור, ועניו, כי הענוה ראש לכל המדות ע"כ הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם סדרם ע"ז האופן איש איש על מעלתו לומר לך ראויין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ד' מעלות אלו נמצאו בהם.

יהודה יששכר זבולון ראשונה יסעו, כי מהם תצא תורה ע"כ נאמר כפל קדמה מזרחה להורות כי מהם תצא אור התורה כי ביהודה נאמר (בראשית מט.ו) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. אלו ראשי גליות ונשיאי א"י (סנהדרין ה. עיי"ש) ואין מחוקק אלא תורה שנאמר במשה (דברים לג.כא) כי שם חלקת מחוקק ספון. וכתוב (משלי לא.ה) פן ישתה וישכח מחוקק. והחונים עליו מטה יששכר שנאמר בו (ד"ה א' יב.לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. מטה זבולון. שנאמר בו (שופטים ה.יד) ומזבולון מושכים בשבט סופר. ועוד שיהיה מחזיק ידי יששכר וע"כ לא אמר ועליו מטה זבולון, כי לא רצה לעשותו טפל למטה יששכר להורות שהלומדה והמחזיק בלומדיה שקולים המה, ונאמר בהם ראשונה יסעו. כי להם משפט הראשית במלחמה כי מלחמתן של ישראל אינן בחרב וחנית כי אם צריכין להיות חמושים מזוינים בה' חומשי תורה שנחלקו לז' ספרים דהיינו מזוינים, והיא כלולה במספר כ"ז אותיות כמספר ר"ת של יהודה יששכר זבולון לומר לך שזכות התורה מסייעתן במלחמה והם ראש דגל המורה על הנצחון.

דגל מחנה ראובן שמעון גד תימנה, שנקרא דרום על שם דר רום שהשמש דר ברומו כך כל הנכנע בטבע לסוף הקב"ה מגביהו וההכנעה ראש לכל המדות הטובות, ומדה זו היתה אצל ראובן כי הוא הודה ולא בוש במעשה בלהה כארז"ל (עיי' סוטה ז.) מי גרם לראובן שיודה כו' כמו שמביא

רש"י פ"י וזאת הברכה (לג.ז) וזה נמשך מן מדת הענוה כי כל גבה רוח הוא בוש מלהודות על האמת. ומן שמעון היו מלמדים וסופרים ועניים אשר בהם ההכנעה מצויה יותר מבזולתם, וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו (דברים לג.כא) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ר"ל כי משפטיו דהיינו עפ"י שורת המשפט לא היה צריך לילך כ"א עם ישראל ולא בראש החלוץ ועל צד הצדקה הלך לפניהם כצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל וכדי שלא תאמר שמא מחמת גובה לבם הלכו בראש ת"ל (בראשית מט.יט) גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב. הגדוד הלך בענוה כעקב זה המורה על גדר הענוה שנאמר (משלי כב.ד) עקב ענוה יראת ה'.

דגל מחנה אפרים מנשה ובנימין ימה ושלישים יסעו. כי מעלת הגבורה שלישית וכתוב בהם (תהלים פ.ג) לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וגו'. כי יוסף בכור שור. אשר לו הכח והגבורה, ובנימין זאב יטרף. וקנין זה הולך ופוחת כי מיום ליום תש כחו של אדם מצד התכת הליחה השרשית כי יום המות מתחיל מיום הולדו ע"כ חנייתם לרוח מערבי כי באותו רוח השמש הולך וחסר.

דגל מחנה דן אשר נפתלי צפונה. אשר משם זהב יאתה ושלשתן היו בעלי עושר שנאמר (בראשית מט.כ) מאשר שמנה לחמו וכתוב (דברים לג.כג) נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' היא תעשיר. ושבת דן עשה עגלי זהב בעבור רוב זהב שהושפע להם, וע"כ היה מאסף לכל המחנות. וקנין זה הפחות שכולם לכך נאמר בו לאחרונה יסעו ופניית כולם אל השכינה שבאמצע כי כולם כאחד טובים כשמשמשין בהם לש"ש. ויהודה ראש דגל כי הוא מלך ונקרא גור אריה. ע"כ דינו לילך בראש במלחמה וכן דן גור אריה. הלך באחרונה כי עיקר המלחמה פנים ואחור, וראובן בכור ראש דגל, וכן אפרים ראש דגל כי יוסף הבכור.

במדבר פרק-ג

{א} ואלה תולדות אהרן ומשה וגו'. פירש"י לפי שמשה למדס תורה דומה כאילו ילדס ונעשו תולדותיו ביום שדבר ה' אתו בהר סיני. וקשה דא"כ כל ישראל תולדותיו כי לכולם למד תורה, ועוד למה חזר ואמר אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר את משה, ונ"ל לפי שנאמר (דברים ט.כ) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו. ואין השמדה אלא כילוי בניס כו' כמו שפירש"י פ"י עקב (ט.כ) והועילה תפלת משה לחצאין, נמצא שאותן ב' בניס שהציל משה בתפלתו דומה כאילו ילדס ונעשו תולדותיו ביום דבר ה' את משה בהר סיני. לך רד וגו' (שמות לב.ז) ואח"כ התפלל עליהם בהר ונעתר לו ה' שם על ההר, וכשאמר אלה תולדות אהרן ומשה. הזכיר משה

בעבור אלעזר ואיתמר שהציל מן המיתה, ומ"ש אח"כ אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר משה אמר כלפי נדב ואביהוא כי אותם לא הציל מן המיתה. ובזה מיושב מה שהזכיר כאן מיתת נדב ואביהוא והשארות אלעזר ואיתמר.

ומ"ש ובנים לא היו להם, ואיתא למ"ד שמתו בעון שלא היו להם בנים (יבמות טז.). כבר פרשנו פר' שמיני (י.יא) שבע"ז כך המדה שהקב"ה פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. ור"ל לפעמים הקב"ה ממתין עד דור ב' ולפעמים עד דור ג' או רביעי ואילו היה להם בנים אז לכבודו של אהרן היה הקב"ה ממתין עוד דור א' או ב' אך מאחר שבנים לא היו להם היה הענין מוכרח לפקוד העון עליהם.

[יג] כי לי כל בכור וגו'. שואל אני שאלה אחת וזה תוארה. אם נתן ה' ללויים במינוי זה מעלה ושררה כי הבדיל אותם מעדת ישראל לעמוד לשרת לפניו א"כ מהו שאמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו'. וכי בזמן ההוא נתן ה' לבכורים שררה זו הלא גם מימים קדמונים היתה העבודה בבכורות, ועוד שביום הכותו כל בכור לא נתן לבכורים שום שררה ואדרבה הטיל עליהם עול הפדיון וחייבם ליתן ה' סלעים בעבור שהצילם ממכת בכורות, וא"כ מה ענין קידוש הבכורות לקידוש הלויים כי ללויים נתן מעלה ושררה, ועל הבכורות הטיל עול הפדיון, ואם נאמר שהטיל על הלויים עבדות במה שיעמדו לפני אהרן ושרתו אותו. וכתוב נתונים נתונים המה לו. ולפי"ז שפיר קאמר כי לי כל בכור וגו'. לומר שבאותו זמן היה הדין נותן להטיל עבדות זה עליהם, מ"מ קשה למה יטיל ה' עבדות זה על הלויים וכי בשביל שלא נפסלו בעגל יטיל עליהם עבדות זה.

אמנם לבני לא כן ידמה, כי בודאי שררה נתן ה' ללויים ולא עבדות כמ"ש (במדבר טז. טז.) המעט מכם כי הבדיל ה' וגו'. ולפנים היתה עבודה זו בבכורות ונפסלו בעגל ונתנה ללויים אך שהיה גלוי לפניו ית' שאע"פ שכל בכור יתן לוי תחתיו, מ"מ סוף שישארו רע"ג בכורים שלא יוכלו להעמיד במקומם לויים ויצטרכו לפדיון ה' שקלים לגלגולת, ויש כאן מקום ללון אל הבכור ולומר וכי בשביל שאין כאן במקומי לוי אצטרך ליתן ה' שקלים וכי לא די בזו שקנס אותי לפסלני מן העבודה ולמה זה אתן עוד תמורת ה' שקלים, ע"ז אמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' ע"כ דין יש לי עליהם מאז וגם עתה להטיל עליהם פי שנים מן הקנסות א' בעבור חוב ישן שיש לי עליהם שהצלתים מן המות, ואחד בעבור שחטאו בעגל. ופירוש זה נכון מצד הענין.

[לט] שנים ועשרים אלף. כבר אמרנו לפי שהם מחנה שכינה ואין השכינה שורה בפחות מן כ"ב אלף ע"כ מיעטם הקב"ה והעמידם על מספר זה להורות שאין מחנה שכינה פחותה מכ"ב אלף. והרמב"ן כתב לפי שלא היו בכלל עינוי מצרים ע"כ לא היו בכלל הריבוי כי כל מי שהיה בכלל פן ירבה היה בברכת כן ירבה, אע"פ שזה דרך דרש מ"מ נראה להוסיף בו ביאור כי לא הרבה אותם ה' נגד הטבע רק כדי להפר עצת גוים

אשר בקשו להמעיטם ע"י העינוי ורצה ה' שיבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. ואדרבה הרבה אותם חוץ מן הטבע כי הולידו ששה בכרס אחד אבל שבט לוי שלא היו בכלל העינוי וע"כ לא היה צורך להרבותם כנגד הטבע ופרו ורבו כדרך כל העולם, וזה באמת טעם נכון ויכול להיות שזהו דעת הרמב"ן. וי"א שלכך לא נתרבו כדי שיהיה נקל לישראל לפרנסם, וזה טעם רחוק כי אין מעצור לה' להושיע ולפרנס משרתיו עושי רצונו, וי"א שהיה הארון מכלה בהם והיינו ארונו של יעקב והוא דעת הרמב"ן שהזכרנו וכמבואר למעלה פ"י ויצא (כ"ט. לד) בפסוק על כן קרא שמו לוי, וי"א שצפה הקב"ה שלא יהיו כולם צדיקים ע"כ העביר רבים מהם מן העולם ונשארו קב ונקי כדי שיהיו כל העוסקין עם הארון צדיקים וז"ש שהיה הארון מכלה בהם.

ולי נראה לפי שמצינו בגזירת פרעה, שגירש עמרם את אשתו ועמד זמן רב בלא פריה ורביה, שהרי בת ק"ל שנה היתה יוכבד כשעשה בא ליקוחין שניים ומ"ש רז"ל (סוטה יב). עמדו כולם וגרשו נשותיהם מסתמא לא כל ישראל עשו כן כי איך היו יכולין לעמוד זמן רב בלא אשה, שהרי ארז"ל (שם יא:) בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו כו', ומסיק שם כל הטובות שעשו לבעליהן כשהיו בעבודת פרך, ש"מ שהבעלים לא היו יכולין לעמוד זולת הנשים, ועוד מסיק שם שהיו פרים ורבים בשדה ש"מ שאפילו בשעת הגזירה לא גרשו נשותיהם, אלא ודאי מה שמסיק עמדו כולם וגרשו נשותיהם, היינו כל בני שבט לוי שלא היו בכלל השעבוד ומ"מ היו יראים מן גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. שהרי על יום אחד צוה אפילו על בני המצרים על כן יראו גם המה פן יעבור עליהם כוס זה ועמדו רוב שבט לוי זמן רב בלא נשים כמו שעמד עמרם זמן רב בלא אשה, וע"כ היה שבט לוי מתי מספר וזה טעם נכון ומתישב על הלב יותר מכולם, ובחר ה' בהם מצד היותם מועטים כי כן מצינו בהרבה מקומות שהקב"ה בוחר במועט כמ"ש (דברים ז. ז.) לא מרבכם וגו' כי אתם המעט. וכן בג' משפחות אלו גרשון קהת ומררי היה מררי מרובה באוכלסין על כן נתרחק מן משא של הקדש וניתן למועטים, ודבר זה מבואר מעצמו.

במדבר פרק-ד

[כב] נשא את ראש בני גרשון. היה לו למנות תחילה את בני גרשון הבכור, ומה שרצו לתקן זה במדרש הרבתי (ו.א.) לומר שלפי שנמסר משא הארון אל קהת ע"כ מנאו תחילה לכבוד הארון היא גופא קשיא למה לא מסר משא הארון אל הבכור לכבודו ביתר שאת ועוז התורה אשר לה משפט הבכורה.

והקרוב אלי לומר בזה, שרצה הקב"ה להראות שכבוד חכמים ינחלו כדי ללמד דעת את העם שיכבדו את לומדי התורה ולקרא לקדוש ה' מכובד לקדשו בכל דבר שבקדושה, כדרך שמנה את קהת תחילה בעבור משא דבר ה' אשר אתו. ואילו היה נותן הארון לגרשון הבכור הייתי אומר שבעבור הבכורה מנאו תחילה ולא הייתי תולה החשיבות במשא הארון ע"כ מסר הארון אל קהת ומנאו תחילה וידעו הכל ליתן כבוד לתורה וללומדיה. אך מדסמך בעל המדרש ענין זה לפסוק יקרה היא מפנינים (משלי ג.טו) כדאיתא ברבתי ודאי כוונתו להורות שכתר תורה הפקר לכל וע"כ לא ניתן הארון אל הבכור שלא יהיה תפארתו לומר אני ראוי לכתר תורה יתר מזולתי אלא הכל שוין בה לכך נאמר יקרה היא מפנינים. היינו מכ"ג שנכנס לפני ולפנים כי לכתר כהונה אין זוכה כ"א מי שהוא מזרע אהרן אבל כתר תורה הפקר לכל והכל זוכין אליו, ויקרה היא מפנינים, מכתר מלכות שיש לו זהב ורב פנינים ואין זוכה בו כ"א מי שהוא מזרע דוד אבל לכתר תורה הכל זוכין ומטעם זה דרש ברבתי יקרה היא מפנינים מן הבכורה כד"א וזאת לפנים בישראל, (רות ד.י) כי אל הבכורה אין זוכה כ"א מי שנולד ראשונה אבל לתורה הכל זוכין. ד"א לכן לא ניתן משא הארון אל הבכור שלא תזוח דעתו עליו ביותר. וי"א הטעם לפי שמן קהת יצאו משה ואהרן מקבלי התורה.

גם הם. בבי' תיבות אלו חתם הענין לומר שעל כל פנים יספור תחילה את בני קהת ואח"כ יספור וימנה את בני גרשון גם הם, ואלמלא מקרא זה כתוב היה אפשר לומר שרצונו ית' למנות בני גרשון תחילה כי הוא הבכור ומה שצוה תחילה שימנה את בני קהת לא כדי להקדימו במספר אלא בעבור חשיבת הארון הזכירו תחילה, שכן מצינו במשכן וכליו שבראש כל אמר ועשו ארון עצי שיטים (שמות כה.ט). ואחר כך הזכיר המשכן, ובעשייתם עשה בצלאל תחילה משכן ואח"כ כלים, א"כ ודאי מה שהזכיר הארון תחילה לא כדי להקדימו בעשייה אלא לכבוד הארון וחשיבתו הקדימו, כך הייתי אומר שלכבוד הארון שהיה משא בני קהת הקדים תחילה מינוי של בני קהת אבל לעולם כשיבא משה לישא את ראשם ימנה הבכור כבכורתו תחילה, ת"ל נשא את ראש בני גרשון גם הם. משמע שמתחילה תשא את ראש בני קהת ואחר כך ראש בני גרשון כי כל גם מוסיף על ענין ראשון בא.

ונאמר לשון נשא בבני קהת ובבני גרשון, ולא בבני מררי, לפי שהיה לשניהם מעלה ביתר שאת על בני מררי, קהת מצד משא הארון וגרשון

מצד הבכורה, ועוד שמשאו היה יותר מקודש מן משא בני מררי שהיה הפחות שבכולם, ע"כ לא הזכיר אצלו לשון נשא, ובזה אתי שפיר ג"כ מה שאמר גם הם. ולא אמר גם אותם אלא שר"ל הלא גם המה יש להם יתרון אשר מצדו הם ראוין לנשיאת ראש והיינו הבכורה כאמור. ומטעם זה נאמר בכ"מ למשפחותם לבית אבותם. חוץ מבני לוי שנאמר בהם פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם. (במדבר ג. טו) וכאן נאמר נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם טעם אחד לשניהם כי הבכורה באה לאדם מצד אבותיו אם הוא כחו וראשית אונו, וכשבא להחליף הלויים בבכורים הזכיר בלויים לבית אבותם כאילו היו המה הבכורים אשר מעלתם תלויה בבית אבותם, וכן כאן אמר נשא את ראש בני גרשון הבכור גם הם ר"ל גם הם יש להם מעלה ומה היא המעלה לבית אבותם, היינו הבכורה המתיחסת לבית אבותם. ואם נפשך לומר שהקדמת לבית אבותם שייך דווקא אצל הבכורים ולא אצל הלויים אז נוכל לומר שלכך הזכיר אצל הלויים לבית אבותם למשפחותם. להורות שימנה גם בכורי הלויים כי סד"א מאחר שדיו לבכור שיפקיע את עצמו מן הפדיון לא נתנו בכורי הלויים תחת בכורי ישראל וא"כ אין צורך למנותם בחנם, קמ"ל פקוד את בני לוי לבית אבותם שאפילו הבכורים שמעלתם מבית אבותם יספור וימנה כי אע"פ שאינן בכלל פדיון הבכורות מ"מ הם בכלל מינוי עבודת המשכן וכליו.

במדבר פרק-ה

[ב] וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. אחר שסידר כל ג' מחנות איש על דגלו ע"כ הזכיר מיד סדר קדושת ג' מחנות אלו כי הצרוע משולח מן שלשתן, והזב חוץ לשנים, וטמא לנפש חוץ למחנה שכינה, וסדר שלוח זה מסכים לדברי המדרש (נשא ז. י) האומר וישלחו מן המחנה כל צרוע זה ע"ז כו', וכל זב זה ג"ע כי הוא בא משכבת זרע, וכל טמא לנפש זה ש"ד כו', ודרש כל פסוק זה על הגליות. וקשה גליות מאן דכר שמיה, וכי דעת בעל מדרש זה להוציא פסוק זה מפשוטו לגמרי.

ונראה שדעת בעל המדרש לתרוץ סמיכת פרשה זו לכאן. כי בר"ח ניסן נאמרה, דאלי"כ למה באו הטמאים אל משה בי"ד בניסן ואמרו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע וגו'. (במדבר ט. יז) וא"כ למה הוקבעה פרשה זו לכאן, אלא ודאי אחר שסידר המשכן על מכונו והשרה שכינתו ית' בתוכם בא להזהירם שלא יסבבו סילוק השכינה ע"י ג' ראשי עבירות אלו המסבבים החורבן, ע"כ צוה לשלוח מן המחנה כל צרוע, וכל זב, וכל טמא לנפש, כי ג' אלו סימנים מובהקים על אשר בקרבם או שמץ מינות של

ע"ז נזרקה בו כי על זה בא הצרעת כמ"ש בעגל (שמות לב.כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא. וארז"ל (במד"ר ז.ד) שנצטרעו כמ"ש במצורע ראשו יהיה פרוע. (ויקרא יג.מה) ועל עון זה נחרב בית ראשון ושני כי אע"פ שלא עבדו ע"ז בבית שני מ"מ היה בהם חטא שנאת חנם ולשה"ר השקול כע"ז, כמו שלמדו רז"ל (ילקו"ש תהלים תרנו.) מן אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. (תהלים יב.ה) שהמספר לשה"ר חשוב ככופר בעיקר, וטעם שלוח המצורע חוץ לגי מחנות לרחק שמץ ע"ז משלשתן. ואם בעון לשון הרע, צריך להיות בדד מושבו. כשם שהבדיל בין איש לחבירו ואם לא יהיה מרוחק מכל גי מחנות לא יהיה בדד מושבו. וכל זב. כי זיבה שלו הוא אות על שהוא פרוץ בעריות וע"כ הוא בא לידי זיבה, ושלוחו חוץ למחנה שכינה הקדושה וחוץ למחנה לוייה שיש בהם ג"כ קדושה וכל מקום קדושה אינו סובל דבר ערוה לאפוקי מחנה ישראל שאין בה כל כך קדושה. וכל טמא לנפש. כי זה מורה ג"כ על רוח עושים אשר בקרבו ושאינו מקפיד להטמא בנפש אדם ע"י ש"ד הנוגע בצלם אלהים כביכול ע"כ ראוי שיתרחק ממחנה שכינה כי הוא פוגם כבוד השכינה.

ולפי שג' אלו גרמו החורבן וסילוק השכינה, על כן צוה לרחקס מן המחנה שלא יטמאו את מחניהם כי במקום שהמה מצויין הקב"ה מרחיק שכינתו משם כי המקום טמא טמא יקרא, רמז לדבר ט' מן טמא, רמז לש"ד הנולד לט' חדשים כי מטעם זה היו ערי מקלט ששה וכתוב (דברים יט.ט) ויספת לך עוד גי ערים. בין הכל ט' לא יותר מן הטעם שנתבאר. מ' מן טמא, רמז לג"ע שכן היו מי המבול מ' יום על שהטריחו ליוצרים לצור צורת ממצרים במי ימי יצירת הולד. א' מן טמא, רמז לע"ז הנוגע באחדות הש"י הרמוז באל"ף. וע"כ קרא דוד המלך ליצר הרע טמא (סוכה נב.) לפי שהכשילו בשלשתן ג"ע בבת שבע, ש"ד באוריה החתי, ע"ז כמו שלמדו (בסנהדרין קז.) מן פסוק ויהי דוד בא עד הראש (שמואל ב' טו.לב) בקש לעבוד ע"ז כו', ויש בהם ג"כ טומאה כי הע"ז מטמאה כנדה שנאמר (ישעיה ל.כב) תזרם כמו דוה. ע"כ רמז בהרחקת גי טמאים אלו להרחקת גי ראשי עבירות אלו המסבבים סילוק השכינה, וסמך לפרשה זו איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם. להורות שהרחקת הטמאים הוא ג"כ בעבור חטאם כאמור.

[יב] איש איש כי תשטה אשתו וגו'. סמיכות פרי' זו לפסוק הקודם פירש"י אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אליו להביא לו את הסוטה, פירוש לפירושו לפי שהמעכב המתנות יבא לידי עוני כמו שפירש"י למעלה (ה.י) וארז"ל (סוטה ד.) כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא שנאמר (משלי ו.כו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. וכשהאשה רואה שבעלה בא לידי עוני היא חושדתו שבא לידי עוני מחמת שהיה רועה זונות כמ"ש (שם כט.ג) ורועה זונות יאבד הון. בראותה שפתאום יאבד הונו שלא כדרך העולם ובסבה זו תזנה גם היא מאחריו לומר איהו בקרי ואיהי בבוציני (מגילה יב.) לכך נאמר ומעלה בו מעל שאם תשטה אשתו ומעלה אז בו מעל זה המעל תלוי בו כי הוא הגורם לה שתרצה לעשות כמותו מצד החשד, וכ"ז גרם הוא שמעל בקדשי כהן

לבלתי תת לכהן את הקודש כי עייז הוא בא לידי עוני והיא חשדתו ברועה זונות המאבד הון, והאמת יתברר עיי בדיקת המים כי רז"ל אמרו (סוטה כח.) ונקה האיש מעון, אם הוא מנוקה מעון המים בודקין אותה כו', והיינו מעון זה הדומה לעון שלה שאם הוא נקי ממה שחשדה אותו אשתו אז דין הוא שיבדקה המים אבל אם אינו מנוקה מעון זה וחשד שלה אמת אין דין שיבדקה המים מאחר שהוא עצמו היה רועה זונות ויש לה קצת התנצלות, ומ"ש כי תשטה לשון שטות אף על פי שכל חוטא נקרא כסיל ושוטה מ"מ פרט לומר שהיא דווקא הומיה פתיות ובל ידעה מה גרם לו העוני כי היה לה להבין שעיקוב המתנות גרם לו העוני כאמור.

ולדעת רז"ל (שם ב.) שכל הרואה סוטה בקלוקלה יזיר עצמו מן היין, נקט לשון תשטה כי היין מבלבל שכלו של אדם כמ"ש (הושע ד.יא) זנות ויין ותירוש יקח לב. ומדסמכן להדדי ש"מ שהיין מרגיל לערוה לכך נאמר ביואל (ד.יח) יטפו ההרים עסיס וגו', וסמיד ליה ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים. לפי שארז"ל (במ"ר כ.כב) שמעין של שטים מגדל נואפים שנאמר (במדבר כה.א) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. מאחר שאמר יטפו ההרים עסיס דהיינו רבוי יין הוצרך להבטיחם על שלא יזיק להם ריבוי היין ולא יביאם לידי הרגל עבירה לפי שמעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים. כי בכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה ע"כ יצא המעין ממקום קדוש וירפא את נחל השטים שלא יביאם לידי הרגל עבירה הוא ושותפו דהיינו היין, כי נחל השטים מקורו של סמאל והוא שותף לאותיות ענבם באלפ"א בית"א.

ולוא מסתפינא לומר דבר חידוש אשר לא שערום ראשוניס הייתי אומר, כי תשטה בטי"ת כמו תשתה בתי"ו כי ט' מתחלפת בתי"ו באותיות דטלני"ת וכן פירש"י סוף פר' מקץ (מד.טז) בפסוק ומה נצטדק. שטי"ת זו במקום תי"ו וכן לשון תועה. בכל המקרא בתי"ו, ובלשון רז"ל טועה בטי"ת, כאילו אמר כי תשתה אשתו יין ושכר המרגילים לערוה. ולדעת האומר שהוא לשון שטות היינו לפי שהיין יקח לב עד שאינו יודע להבדיל בין קודש לחול כמ"ש (ויקרא י.ט-י) יין ושכר על תשת וגו'. ולהבדיל וגו'. וכמ"ש (משלי לא.ה) פן ישתה וישכח מחקק. היינו התורה וקראה בשם מחקק לפי שעולה למספר חמר וכדרך שאמרו (בעירובין סה.) נכנס יין יצא סוד, כך נכנס חמר יצא מחקק חושבנא דדין כחושבנא דדין וכל אחד נדחה מפני חבירו. ונקרא היין חמר כי על ידו נעשה האדם כחמור אין הבין לכך נאמר כי תשטה. שתהיה שוטה כחמור עד שאפילו אם חמור תובעתה בשוק נזקקת לו (כתובות סה.).

[טו] לא יצוק עליו שמן. אע"פ שמנחה לשון נקיבה, מ"מ נקט לשון זכר עליו כי הוא מוסב על הקמח שהוא לשון זכר. וצוה ליקח קמח דווקא כי מיד אחר הטחינה הוא נעשה קמח כמ"ש (ישעיה מז.ב) וטחני קמח. ומצינו במעשה זה ג"כ לשון טחינה כמ"ש (שופטים טז.כא) ויהי טוחן בבית האסורים וכתוב (איוב לא.ג) תטחן לאחר אשתי. ע"כ נאמר כי מנחת קנאות הוא. היינו הקמח שאחר הטחינה ומנחה זו מזכרת עון היינו שמזכרת עון הטחינה

של האשה. ומה שהקשה הרמב"ן על מ"ש כאן מנחת קנאות הוא, ואח"כ אמר מנחת קנאות היא, נראה שלא קשה מידי כי כאן מדבר בזמן שהמנחה ביד הבעל כמ"ש והביא את קרבנו וגוי' כתב הוא לשון זכר כי בידו מטה זעמו (ישעיה י.ה). אבל אח"כ שנאמר ונתן על כפיה את מנחת הזכרון כתיב מנחת קנאות היא כי בידה מטה זעמה. ופשוטו הוא שבפסוק זה לא הוזכר הקמח ע"כ אמר היא מוסב על המנחה.

[יז] ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש. לפום ריהטא נ"ל ענין בדיקה זו כי בכל מקום שתמצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה, והנה מים אלו שנתקדשו בכיור ובתוכם השם שנמחה ודאי יש בהם קדושה יתירה, וכל משקה יוצא דרך בית הרחם בשתן לפיכך אם נטמאה ולא היה שם גדר ערוה אינו דין שמים קדושים אלו יגעו במקום ערוה שנטמא, לפיכך בטנה צבה ויריכה נופלת כי כך הטבע בכל חולי השתן שהמשקה העצור תוך האדם ואין לו דרך לצאת יפעול אחת משתים אלה או שניהם כאחד, דהיינו בטנו צבה כי המותרות הנשאר בבטן ואין לו דרך לצאת גורם נפיחת הבטן, או המשקה עושה לו דרך אחר והוא שנבלעה בבשר הירך ולפי שאין כאן מקומו ע"כ בהכרח יפול בשר הירך ובכלל חתיכות בשר הנופלות יפול גם המשקה דרך שם, אבל אם טהורה היא ולא נטמא המקום ההוא הרי אברי המשגל כשאר אברי האדם ואין בהם שום צד טומאה שהרי קודם שחטא אדם הראשון כתיב (בראשית ג.כה) ויהי האדם ואשתו ערומים ולא יתבוששו. כי כל זמן שלא היה להם נטיה אל החטא היו אברי המשגל אצלם כשאר אברים שאין בושה בהיותם מגולים, כך בזמן שיש כאן גדר ערוה יוצא המשקה כדרכו ואינו חושש. ולפי שחטאה במשקה היין על כן תבדוק במשקה המים.

ומה שלוקחין מן קרקע המשכן ונותנים לתוכו, מבואר ע"ד שכתבתי למעלה פר' אחרי מות (יח.כה) בפסוק ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה. שבכל מקום שיש עון עריות נפקד על הארץ עון הראשון שחטאה בעץ עושה פרי ולא עץ פרי ע"י שנתנה חומר גס ועב בכל הנמצאים ואגב זה נתנה גם באדם חומר עב ועכור הגורם להיות לו נטיה אל הזנות ביותר כמו שפירש הרמב"ן פר' בראשית (ב.ט) שאכילת העץ גרם לו תאות המשגל. וידוע שאה"ר ממקום כפרתו נברא מן המקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ.כא) והיינו מן עפר המשכן וחומר זה נתון בכל תולדותיו אשר מקורם מן החומר הראשון. וא"כ העפר אשר בקרקע המשכן היא האומן אשר עשתה הכלי ההוא דהיינו האדם ואוי לעיסה שהנחתום מעיד עליה, כי העפר ההיא תוכל להעיד על הכלי אם נתנה בו חומר עב וגם הגורם פריצות העריות או לא ויבא האומן ויעיד על הכלי אשר עשה מה טיבו.

ורז"ל נחלקו בדבר אם היה במים אלו דבר מר, כי לדעת רז"ל (סוטה כ.) הושם בהם דבר מר, ודעת הרמב"ן מדלא נאמר ובאו בה המים המרים למאררים. וכתוב בהפך זה ובאו המים המאררים למרים. ש"מ שלא היה בהם דבר מר אך שבפיה היו למרים. וכן מצינו במי מרה שנאמר (שמות

טו.כג) ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם. ולא נאמר כי מרים היו אלא שלא היו מרים אך בפיהם שבו להיות מרים לכך נאמר כי מרים הם היינו ישראל, ולפי שהמקום נקרא מרה משמע שמעולם היו שם מים מרים ע"כ נאמר על כן קרא שמה מרה. על שם המעשה שאירע שם שמים אלו שבו להיות מרים בפיהם על צד העונש.

והקרוב אלי לומר בזה. שמי מרה, ומי סוטה, וענין העגל, הכל אחד הוא. בהיות שכבר ארז"ל (מכילתא יתרו פ"ח. יג) שהדברות היו ה' מול ה' ודבור לא יהיה לך. כנגדו לא תנאף. כי העובד ע"ז כאלו מנאף אחרי המקום שנאמר (יחזקאל טז. לב) האשה המנאפת וגו'. ובמרה היו שטופים בע"ז כדאיתא במכילתא (בשלה ויסע) א.כב) ומביאה הילקוט פ"ר בשלח (טו. רנד) בפסוק ויסע משה את ישראל. שאמרו שם נעשה לנו ע"ז ותרד בראשינו, יכול שאמרו ולא עשו ת"ל וימאנו לשמוע כו' (נחמיה ט. יז) ע"ש. ולפי זה המדרש היו שם כאשה מנאפת שמים מתוקים ישובו להיות בפיה למרים כך נעשו להם שם המים בפיהם מרים ויורהו ה' עץ. למדו דרך התורה עץ חיים המרחקת ע"א וע"י זה וימתקו המים, וזה ענין העגל שנאמר (שמות לב. כ) ויטחן עד אשר דק וגו' וישק את בני ישראל. וארז"ל (ע"ז מד.) שנתכוין לבדוקן כסוטות כו', הן מצד שעובדי ע"ז דינם כסוטה הן מצד שעברו בזמן ההוא גם על ג"ע כמו שלמדו (תנחומא כי תשא כ) מן פסוק ויקומו לצחק (שמות לב. ו). ואולי שמטעם זה נאמר ויטחן. לבדוק חטא הטחינה דהיינו ג"ע כמבואר למעלה והעגל מצד עצמו היה ענין מר ודבקה בו הטומאה טומאת ע"ז וטומאת ג"ע ע"כ היה מזיק דווקא לכל מי שעבדו כי מצא מין את מינו אבל למי שלא עבדו לא היה מזיק כי לא נדבק בו מאומה מן החרם והיה הזהב הטחון אצלו כשאר זהב בעלמא, ולדעת רז"ל (סוטה כ.) הושם במי סוטה דבר מר, לפי שנאמר (משלי ה. ג-ד) כי נופת תטופנה שפתי זרה וגו', ואחריתה מרה כלענה. ונתינת המים בכלי חרש היינו לפי שכל כלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם כך הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר נקרא מעות לא יוכל לתקון (חגיגה ט.).

ומ"ש והעמיד הכהן את האשה לפני ה'. אע"פ שכבר נאמר העמידה לפני ה'. אמרו בזה המפרשים שעמידה ראשונה קאי על המנחה ונכון הוא. ומה שמקדים לפעמים הבטן לירך ולפעמים מקדים הירך, לפי שהיה כאן כמו נס בתוך נס כי המים מאררים מחסרים מן הבשר וכשבטנה צבה נראה כאילו נתרבה הבשר לפיכך בבי' פסוקים שהזכיר לשון מאררים סמך לזה צביהת הבטן, אבל בפסוק ראשון שלא הזכיר מאררים הקדים הירך כי הוא התחיל בעבירה.

במדבר פרק-ו

[ב] איש או אשה כי יפליא לנדור נזיר להזיר לה'. אע"פ שכבר השוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, מ"מ פרט כאן אשה כי לכך נסמכה פרי' נזיר לפרי' סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, (סוטה ב.) וזה שייך יותר בנשים מבאנשים כי מסתמא הנשים יזירו מן היין. וא"ת הל"ל כי יפליאו שהרי עם שניהם הוא מדבר כדרך שנאמר (ה.ו.) איש או אשה כי יעשו וגו'. אלא לפי שהיין מזיק יותר לנשים תשושי כח מלאנשים גבורי כח ואם אשה תזיר מן היין אין הדבר פלא כל כך כי בנקל לה לבא לידי מכשול של ערוה כארז"ל (כתובות סה.) ד' אפילו חמור תובעתה כו', אבל האיש ודאי מפליא לעשות אם יזיר מן היין כי חזק הוא ממנו לכך נאמר כי יפליא.

ד"א כי יפליא לשון הבדלה והפרשה, ודבר זה יש לפרשו בג' פנים. האחד הוא, שע"י היין אינו יכול להבדיל בין קודש לחול כמ"ש (ויקרא י.ט-י) יין ושכר אל תשת וסמך ליה ולהבדיל בין הקודש לחול. לכך אמר כי יפליא כשירצה להבדיל בין הקודש לחול אז יזיר עצמו מן היין פן ישתה וישכח מחקק (משלי לא.ה) התורה לאפוקי הנשים שאינן בני ת"ת אין לשון הפלאה שייך בהם. הב' הוא, לשון הפרשה מן תענוגי העה"ז אשר היין ראש לכולם כמ"ש שמטעם זה נאמר במנוח למה זה תשאל לשמי והוא פלאי (שופטים יג.ח). היינו פלאי שמו כי כל מלאך נקרא על שם השליחות ואני נשלחתי לעשות הבן הילוד נזיר מופלא ומופרש מכל עניני העה"ז ועל שם שנאמר איש כי יפליא לכך אני נקרא פלאי. ולכך אמר כי יפליא ולא אמר יפליאו לפי שגם נדר של האשה תלוי באישה שהרי כל נדר לענות נפש אישה יקימנו ואשה יפרנו (במדבר ל.יד). א"כ גם נדרה תלוי בו, ואין הכוונה בנזירות זה שיהיה פרוש מן היין ל' יום ואח"כ יחזור להיות בסובאי יין כבראשונה דא"כ צדיק מה פעל, אלא הכוונה שירגיל את עצמו מעט מעט כי כל התחלות קשות ובל' יום הוי חזקה ששוב לא יהיה להוט אחריו כל כך. הג' הוא, ע"ד שארז"ל (נדרים כב.) הנודר כאלו בנה במה כו', ומאמר זה תמצא עליו פירוש יקר מאד לקמן בפרשת מטות (ל.ג.) ע"ש וזה מסכים למ"ד שהנזיר נקרא חוטא (נדרים י.) והחטא הוא שבונה במה לעצמו והוא פורש את עצמו מכל העולם לנהוג איסור בדבר שהכל נוהגים בו היתר, לכך נאמר כי יפליא. שהוא רוצה להיות מובדל ומופרש מזולתו ובונה במה לעצמו ודבר זה אינו מצוי בנשים כי מסתמא דעתם לפי שרואין סוטה בקלקולה ולא כדי לבנות במה לעצמם.

[יא] וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מן טומאת המת. רבי אליעזר הקפר אומר על שציער עצמו מן היין (נזיר ג.) והוא פלאי כי יש להפליא על דבריו שאם נצטוה להביא ב' תורים על שציער עצמו מן היין למה מביא כפרה זו דווקא אחר שנטמא במת, ועוד שהכתוב קראו קדוש ואיך יאמר ר"א שנקרא חוטא. ונראה שגם ר"א מודה שכל ימי המשך נזירתו הוא נקרא קדוש ולא חוטא כי נזיר אלהים הוא אמנם אם נטמא במת שדינו והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו. ומכאן להלן חושבנא

ולמפרע איגלאי מילתא שהימים הראשונים לא היו בכלל הנזירות וכאלו ציער את עצמו בהם מן היין בלא טעם בלא עת נזירתו, וע"כ הוא נקרא חוטא על אותן הימים הראשונים שאינו בהם כ"א כמצטער בעלמא בלא נזירות וקדושה, וזה פירוש יקר.

אמנם מקום אתי לפרש דברי ר"א בדרך אחר, ולומר שלכך נקרא הנזיר חוטא כי אילו היה איש תם וישר מכלכל דבריו במשפט לא היה צריך לנדור ולהזיר, כי מי יעכב על ידו להתנהג בפרישות ובהרחקת המותרות בלא נדר, ומדאצטריך להתקשר בנזירות זה יורה כי הוא יודע בעצמו שאין מעצור לרוחו ע"כ הוא קופץ ונשבע כנגד היצה"ר ובזה גרם לעצמו צער כי כל דבר הנדור יצרו תוקפו ביותר, ומטעם זה נקרא כל נודר חוטא כמו שלמדו (נדריים עז:): מן פסוק וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. (דברים כג.כג) לפי שמגרה היצה"ר בעצמו ואומרים לו לא דרך מה שאסרה עליך תורה במאסר של היצה"ר והבו דלא לוסוף עליה, כי בכל מה שאסרה התורה אע"פ שגרמה לנו גירווי היצה"ר כמ"ש שמתגרה בישראל יותר מבאומות (סוכה נב.) מ"מ השנים יעמדו נגדו תורה שבכתב, ותורה שבע"פ.

אמנם העובר בבל תוסיף, הרי הוא מוסיף גירווי היצה"ר אולי בהוספה זו לא תוסיף התורה תת כחה לעמוד כנגדו כי אין כחה כ"א בדבר שהתורה סבה לו כי המוחץ הוא ירפא. כך נזיר זה נקרא חוטא משני צדדים הן מצד שקודם נזירות זה היה כעיר פרוצה אין מעצור לרוחו עד אשר הוצרך להתקשר בנזירות, הן מצד שבהיותו נזיר הוא מגרה היצר הרע בנפשיה, אבל מ"מ קדוש יאמר לו אם יעמוד כנגדו כי היצה"ר כל מזימותיו לפרוץ גדרו וזה"ש וכי ימות עליו מת בפתע פתאום וגו'. הורה כי כל זה מעשה שטן אשר הקרה לידו מקרה בלתי טהור זה בפתע פתאום באונס ובלא יודעים כדי לטמא ראש נזרו, ע"כ הוצרך לכפרה מאשר חטא על הנפש. וציער עצמו מן היין כי ע"י צער זה גרם ליצה"ר שנתגרה בו וסבב סבות לטמא נזרו, ועוד הוצרך לכפרה על שציער עצמו ותחת אשר לא עבד את ה' בשמחה כ"א בצער, והשמחה הוראה על שלימות הפועל כמ"ש (תהלים קלט.כד) וראה אם דרך עוצב בי וגו'. כי אילו היה שמח בנזירות זה היה נזהר בשמירה יתירה מן הטומאה אך מאחר שלא נזהר בה זה הוראה שלא היה שמח בנזירות זה ובזה מצא לו היצה"ר מקום לבצר ממנו כל אשר יזם לעשות, וצדיקים ישמחו ויעלזו לפני ה' וישישו בשמחה (שם סח.ד) בי"ת של בשמחה פירושה בזכות השמחה שעבדו את ה' בשמחה כאמור.

[כג] כה תברכו את בני ישראל. סמך הברכות לנזירות כי היין קובע ברכה לעצמו אבל לא לאחרים, ואדרבא הביא יללה וקללה לעולם למ"ד עץ הדעת גפן היה (סנהדרין ע.) וכן גרם קללה לאדם וחוה, ולזרעו של נת, וללוט. ומלת כה קאי אפרשה שלמעלה לומר שהכהן המברך לא יהיה שתוי יין בעמדו לברך את ישראל כי צריך לאמר הברכות כמ"ש אמור להם. ונקרא שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך ע"כ צריכין להיות כנזירים. ובמלת כה חתם כל הברכות שיהיו דוגמת ברכת אברהם שנתברך בכה שנאמר (בראשית טו.ה) כה יהיה זרעך. ועל כן רצה בלעם לבטל

מישראל ברכת כה שנאמר (במדבר כג. טו) התיצב כה על עולתיך ואנכי אקרה כה. ואמרו במדרש אתה בקרבנותיך תבטל ברכת כה יהיה זרעך. ואני אבטל ברכת כה תברכו וגו'.

ובזה ראיתי ליישב, מה שמסיק ברבתי (בלק כ. ז.) בפסוק אולי אוכל נכה בו. (שם כב. ו.) מה מנכין מן הסאה חלק כ"ד כך בקש לנכות מישראל חלק כ"ד מן סי' רבוא דהיינו כ"ה אלף, ויש להקשות מה יתרון לו בכל עמלו כשינכה כ"ה אלף מן סי' רבוא, ועוד למה נפלו דווקא כ"ד אלף, אלא ודאי שלא בקש כ"ה לבטל מישראל ברכת כה וחשב שנפילת כ"ה אלף נוגע בברכת כה ובביטול ברכה זו יהיה לו מקום אז לקללם. אבל לא עלתה בידו כי לא יוכל להם כ"ה במספר כ"ד עד מספר כ"ה ולא עד בכלל כי עמדה להם ברכת כה תברכו. לשלא תחול הקללה יותר וזה פירוש יקר.

ואולי מספר כה הוא בזכות כ"ד מתנות כהונה ועם ברכת כהנים הרי כ"ה מתנות כהונה בזכותם חלה הברכה על ישראל, ואם תשאל מה הנאה יש לכהנים בברכה זו שתהיה נחשבת בכלל כל מתנות כהונה ת"ל (בראשית יב. ג.) ואברכה מברכך. א"כ ע"י ברכה זו יקבלו גם המה ברכה. (ועיין חולין מט.) ואני אברכם, תניא ר' ישמעאל אומר וכו' כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים) ועוד שנוסח הברכות יברכך ה'. ודרז"ל (במ"ר יא. ה.) בנכסים, וברכה זו חוזרת גם לכהנים כי בזמן שיש לישראל נכסים מרובים לפיהם ירבו מתנות כהונה תרומות ומעשרות דאם לא כן מאין יקחו המן הגורן או מן היקב.

אמור להם. מכאן למדו רז"ל (ספרי ו. קמג) שהחזן מקריא לכהנים מלה במלה נוסח הברכות, וטעמו של דבר שהחזן הוא הסרסור המושך שפע צינור ממקור הברכות תחילה ומוריק אותם על ראש הכהנים יחולו, כי הוא אומר תחילה אל הכהן יברכך ה' כדי לעשות את הכהן תחילה כלי גדוש ומלא ברכת ה' ואח"כ כשהכהן אומר לישראל יברכך ה'. הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקן, אבל אם לא היה הכהן מתברך תחילה היה מוריק מכלי ריקן אל כלי ריקן. ובזה מיושב מ"ש (בראשית יב. ג.) ואברכה מברכך ומקללך אאר. והל"ל ואאר מקללך כדרך שאמר ואברכה מברכך. אלא שר"ל שהכהן המברך את ישראל אני מברכו תחילה כדי לעשות את הכהן כלי מלא וגדוש ויוריק מן כלי מלא ברכת ה' על ישראל אבל בקללה אין שייך לומר כן אלא אחר שיקללם אאר אותו ולא קודם, לכך נאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחילה, (עיין חולין מט.) ע"י שיאמר החזן לכהן תחילה יברכך ה'.

[כד] יברכך ה' וישמרך. בביאור נוסח הברכות רבו הדעות איש לפי שכלו יפרשם ובילקוט (ו. תשי) תמצא הרבה דעות יבוקש ממקומו ואין להאריך בזכרונם. אך אומר אני דרך כלל מאחר שכל הברכות מתחילים ביו"ד אשר הנעלם ממנה עולה למספר י' כמו הנגלה כי הנעלם מן יו"ד הוא ו' ד', ש"מ שכל הברכות כפולות כי חלק מהם אל הגוף וחלק מהם אל הנשמה הנעלמת כי שניהם באו במספרם עשרה כארז"ל (נדה לא.) ג' שותפים באדם אביו מזריע לובן שבו. שממנו גידין, ועצמות, ומוח

שבראשו, וצפרניים, ולובן שבעיניים, הרי ה'. אמו מזרעת אודם שבו. שממנו עור, ובשר, ודם, ושערות, ושחור שבעיניים, הרי ה'. והקב"ה נותן בו י' דברים רוחניים והם. רוח, ונשמה, וקלסתר פנים, וראית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוח רגלים, ודעת, ובינה, והשכל, וכל כ' חלקים אלו מתברכין ע"י שישא הכהן י' אצבעותיו כדי שמן כל אצבע תחול הברכה על חלק גשמי הנגלה ועל חלק רוחני הנסתר, וגי' יודי"ן היינו ס' כנגד ס' אותיות שבכל הברכות אשר עליהם דרשו (ילקו"ש שיר ג.תתקפ"ו) פסוק (שיר ג.ז) ששים גבורים סביב לה. וגי' י' היינו ל' ונסמכו לסתם נזירות ל' יום לומר לך שבזכות הנזירות יזכו לברכות.

ועל צד הרמז י"ל ג' ברכות אלו, על דרך שפרשתי למעלה פר' יתרו (י"ט.ד) המדרש (שהש"ר ג.כא) האומר שמתחילה קרא הקב"ה לישראל בת, ואח"כ אחות, ואח"כ אם, כי כל זה מורה על הממשלה כי מתחילה קראה בת שמסתמא האב מושל על הבת והוא למעלה והבת למטה ע"כ אמר יברכך ה' וישמרך. שתמשוך שפע הברכות מלמעלה כי הוא שומרך וכל שומר למעלה מן הנשמר כמ"ש (משלי ו.כב) בשכבך תשמור עליך. וכן רבים, ואח"כ קראה אחות בדומה לו על מדריגה זו נאמר יאר ה' פניו אליך. בעמדך לנגדו פנים בפנים כדרך קבלת הלבנה אורה מן החמה בעמדה לנגדה, ואח"כ קראה אם המושלת על הבת כך צדיק מושל ביראת ה' כמו שעניי הבת נשואות אל האם כך ישא ה' פניו אליך כביכול, ואין להאריך בדברים אלו אבל נכוחים הם למוצאי דעת.

[כ"ו] ישא ה' פניו אליך. במסכת ר"ה (י"ז:) הקשו כתיב (דברים י"ז) אשר לא ישא פנים וכתוב ישא ה' פניו אליך כו'. וכתבו התוספות שאין זה קושיא כי כאן מדבר בפנים של הקב"ה, ולהלן מדבר בפנים של אדם שלא ישא ה' פני גדול, ונראה שדעת המקשה שכל נשיאות פנים מורה על פנים הראוין ליפול או להיות כבושים והמה מנושאים דרך ויתור כמו שנאמר (בראשית ד.ז-ח) למה נפלו פניך. הלא אם תטיב שאת. יהיו מנושאים, וכשאמר להלן אשר לא ישא פנים. היינו שפני החוטא הראוין ליפול כפני קין וחביריו לא ישא אותם ה' להגביהם מנפילתם אלא יפול הנופל הראוי ליפול דחו ולא יכלו קום. (תהלים לו.ג) כי אין הקדוש ברוך הוא מוותר כלום, וכאן אמר ישא ה' פניו אליך. מדקאמר ישא שמע מינה שאפילו בשעת הכעס שישראל ראוין להיות בהסתרת פנים וכל המסתיר פניו דומה כאילו הם כבושים למטה כביכול מכל מקום אומר הקדוש ברוך הוא שדרך ויתור אשא לך פני שיהיו מכוונין נגד פניך כי אין אומרים ישא כי אם בראוי ליפול או ראוי להיות כבוש, קשיא ויתור אויתור.

ובמדרש (במ"ר יא.ז) אמר הקדוש ברוך הוא, ואיך לא אשא להם פנים אני אמרתי בתורה (דברים ח.י) ואכלת ושבעת וברכת. והם מחמירים עד כזית ועד כביצה ר"ל הנה ברך לקחתי מהם וברך ולא אשיבנה. ואיך לא אשיב להם ברכה דרך ויתור תמורת הברכה אשר אני לוקח מהם גם כן דרך ויתור. ומ"ש אשר לא ישא פנים. היינו לכל האומות שאינן עושין כלום דרך ויתור, אבל כאן נאמר ישא ה' פניו אליך דווקא כי אתה עושה דרך

ויתור ומחמיר על עצמך, גם אני אשא פני אליך דרך ויתור, ואפילו ויתור זה אינו בכל דבר כ"א מדה במדה ממש כי אתם מחמירין עד כזית אפילו בלא שביעה כאלו אתם שבעים, כך אוותר לכם שאפילו אוכל קמעא מתברך במעיו ועל זה אמר וישם לך שלום. וכמ"ש (תהלים קמז.יד) השם גבולך שלום חלב חיטים ישביעך. וכה"א (ויקרא כו.ה-ו) ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם, ונתתי שלום בארץ. ופירוש זה נכון וברור בהבנת מדרש זה.

במדבר פרק-ז

[יב] ויהי המקריב ביום הראשון וגו'. סמך פרשה זו לברכת כהנים אשר חותם כל הברכות בשלום כי אם אין שלום אין כלום, לפיכך השלום בא בגמר החתימה ואחרון חביב, כי כל הקודמים נראה כאילו עדיין הם חסרים עד ביאת הברכה שאחריה הבאה למלאות מה שחסרה הברכה הראשונה, אבל האחרונה אינה חסירה כלום כי אין צורך עוד בשום ברכה שתבא אחריה למלאות חסרונה, ע"כ המדרש משבח ואומר גדול השלום שהוא חותם כל הברכות כי זה מורה על חסרון הברכות הקודמים ועל מעלת החתימה, ויצירת האדם באחרונה יוכיח וע"כ נמצאו מדרשים רבים המדברים ממעלת השלום שיש בו צורך בתחתונים ובעליונים ואמרו עוד (במ"ד יא.ז) גדול השלום שאפילו המתים צריכין לו שנאמר (בראשית טו.טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום. אין הפירוש שיש איזו קטטה ומריבה בין המתים שיצטרכו אל השלום, אלא המתים צריכין שיהיה שלום בין החיים כי אם אין שלום בין החיים והם מחרפים זה את זה עד מהרה ירוץ דברו לחרף את החיים ואת המתים עד שאפילו לשוכני עפר אין מנוחה בקבר מריב לשונות של החיים כמעשה של ההיא שהיתה קבורה במחצלת של קנים, (ברכות יח:) וכמעשה בכל יום בדורינו, ע"כ צריכין המתים שיהיה שלום בין החיים ואז ינוחו על משכבותם שלום.

ואחר שהזכיר חותם כל הברכות והוא שלום, מיד התחיל בפרשה אשר בה רמוז ג"כ השלום כי מטעם זה נאמר בראשון וקרבנו בוי"ו העיטוף כאילו קדמו אחר שלא יהיה תפארתו לאמר אני הקרבתי ראשון, גם לא הזכיר בו שם נשיא שלא יתנשא לאמר אני אמלך והגאווה סבה לכל ריב ולכל נגע. ואמרו עוד (שמו"ר טו.ו עיי"ש) שכל י"ב שבטים אלו נמשלו לייב מזלות שהולכים כהולך בסולם לאחוריו, וכן יסד הפייט של נישואין שור לפניהם ולא לאחריהם עלות בשלום שכל אחד סובר אני ראשון, ומטעם זה האריכה התורה בזכרון כל הקרבנות בכל י"ב נשיאים כדי שלא

לעשות שום אחד טפל לחבירו וכל זה סבת השלום.

בהעלתך

פרשת

במדבר פרק-ח

[ב] בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה וגו'. הוקשה אל המפרשים מאחר שפני המנורה היינו הנר האמצעי א"כ הלי"ל יאירו ששת הנרות, לומר שהששה יפנו מול השביעי, ואומר אני שמאמר אל מול פני המנורה קאי אשלמעלה ולא קשה מידי. וזה שלא מצינו בפסוק זה שום ציווי שהרי לא אמר תדליקם או תעלם אל מול פני המנורה גם יאירו אינו ציווי כי אין ציווי לנרות, ועוד מהו שאמר ויעש כן אהרן מאי רבותיה ומי כמוהו מקים דבר ה', ומאי שבחו שלא שינה מהיכא תיתי שישנה. אלא שרצה הקב"ה להראות שלא לאורה הוא צריך ומטעם זה רצה ה' שיפנו כולם מול פני המנורה להוציא מלב הטועים, אבל מ"מ לא רצה לצוות על זה שידליקם מול פני המנורה כי לא יטעה בזה כי אם איש שוגה ופתי וכי מפני השוטים שקלקלו יצוה מצוה פרטי, אך אמר ה' דרך הודעה לומר הנני מודיעך מראשית דבר אחרית דבר והוא בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה כי בזה לא תתן מקום לטועים לטעות כו', אז אף אני אעשה זאת שיאירו שבעת הנרות לעולם לא יכבה אורם שיהיו לפני תמיד ומכלל הן משמע לאו שאם לא תעלה אותם מול פני המנורה ותתן מקום לטועים לומר לאורה אני צריך אז לא יאירו כלל שבעת הנרות, הן ע"י חורבן הבית, הן שגם בהיותו בבנינו לא יאירו ולא יצהיר זיו אורם גם לי גם לך לא יהיה.

וסייע לפירוש זה, ממה שאמרו במדרש (תנחומא בהעלותך ג) שנסמכו הנרות לחנוכת המזבח לפי שנצטער אהרן על שלא היה בחנוכת המזבח. א"ל הקב"ה לגדולה מזו אתה מוכן, הקרבנות אינן כי אם בזמן שבהמ"ק קיים והנרות הם לעולם שנאמר אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות עיין בילקוט (תשי"ט. ח) נוסח מדרש זה. והבט ימין וראה מאי משמע שהנרות הם לעולם מפסוק זה, אלא ודאי שבעל מדרש זה כוונתו לפרש הפסוק על זה האופן, שאם תעלה אותם מול פני המנורה אז אעשה שיאירו שבעת

הנרות לעולם אף בזמן החורבן. והרמב"ן כאן הקשה על מדרש זה הרי בזמן שהקרבנות בטליו גם הנרות בטליו, ע"כ פירש שעל נרות חשמונאי ובניו הוא מדבר. וקשה לי על דבריו הרי גם נרות חשמונאי מתחילה בטלו שניהם כאחד הקרבנות והנרות וכאשר נחה שקטה הארץ חזרו שניהם לקדמותן ומה יתרון לנרות על הקרבנות.

ו"ל שלקח לו ראייה מן חשמונאי ובניו, שיש יותר קדושה בנרות מבקרבנות שהרי בחזרתן לא נעשה שום נס בקרבנות, ובנרות נעשה נס, ע"כ קבל אהרן תנחומין על הדלקת הנרות שהיא גדולה מן הקרבנות. ומ"ש הקרבנות אינן כ"א בזמן שב"ה קיים והנרות לעולם כך פירושו, הקרבנות אע"פ שהיה בהם אש מן השמים והוא נס נגלה ומתמיד מ"מ אחר שנחרב הבית הראשון שוב לא ירד אש כי בבית שני חסרו ה' דברים ומכללם אש מן השמים, (וימא כא:) אבל קדושת הנרות לא סרה לעולם אע"פ שנחרב הבית פעמים, א' בימי נבוכדנצר, וא' בימי אנטיוכוס, מ"מ נעשה נס בנרות וזה מורה על גודל קדושת הנרות ולמד זה מן הכרח הקושיות שהזכרנו.

ונראה לי כי כך ביאור הכתוב, בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה. ולא תתן מקום לטועים לומר לאורה הוא צריך הנה לגודל קדושת הנרות אני אעשה זאת שיאירו ז' הנרות לעולם ואף בזמן שלא יהיה בהם כ"א להדליק נר אחד הנה על צד הנס אני אעשה שיאירו כל ז' הנרות בימי חשמונאי וזכרונם לא יסוף מתוך בני ישראל לדורי דורות, אבל אם לא תעלה מול פני המנורה אז לא יאירו לעולם כי לא אעשה בהם ניסים מפורסמים כדי שלא ימצאו מקום לחזק טעותם ולומר בעבור שלאורה הוא צריך ע"כ הוא עושה בהם ניסים מפורסמים יותר מבקרבנות, ולפי"ז אין בפסוק זה שום ציווי אלא הודעת דברים וע"כ אמר לשבחו של אהרן ויעש כן אהרן וגוי כאשר צוה ה'. ר"ל כאילו צוה ה' את משה בפירוש כך היה נזהר בדבר כאלו נצטוה עליו, ואח"כ נתן טעם מאין בא להם טעות זה ואמר וזה מעשה המנורה וגוי כי כל כלי המשכן נעשו ע"י אדם חוץ מן המנורה שעשאה הקב"ה בעצמו חתיכה אחת כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה. ר"ל הקב"ה עשאה ומכאן יצא מקום לטועים לומר שלכך עשאה הקב"ה בעצמו לפי שלאורה הוא צריך, ע"כ היה אהרן מזורז להעלות נרותיה מול פני המנורה לבטל טעות זה.

וי"א מה ששבח את אהרן שלא שינה, לפי שהקב"ה אמר לו אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות. ולא הקפיד על ההעלאה שתהיה מול פני המנורה כ"א על ההארה לבד הקפיד שתהיה מול פני המנורה ולא הקפיד על ההעלאה, ואהרן הוסיף ועשה אפילו ההעלאה מול פני המנורה כמ"ש אל מול פני המנורה העלה נרותיה. ויתכן עוד לפרש שהשבח הוא אע"פ שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו. מ"מ נזדרז הוא לבדו במצוה ויעש כן אהרן. לפי שראה בה קדושה יתירה מאחר שהקב"ה בעצמו עשאה כאמור וכן כתב הרמב"ן.

ועל צד הרמז י"ל אל מול פני המנורה. זה הקב"ה אורו של עולם, יאירו שבעת הנרות. כי כל הקנים היו מול הקנה האמצעי והוא פונה מול השכינה שבמערב וא"כ דומה כאילו כולם פונין מול פני המנורה הטהורה אשר ממנו ית' האור יוצא לכל הנמצאים. ומדקאמר בהעלותך לשון עליה שידליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה, ורז"ל אמרו (תנחומא בהעלותך ג) שהמנורה נעשית מאליה זה מופת גדול שיש בה רמז על נר אלהים נשמת אדם העולה היא למעלה מאליה אם אין לה מונע מצד העונות והיא מעשה ה' כי ג' שותפין באדם (נדה לא). וכבר בארנו זה למעלה פר' תרומה (כה. לא) והוא ענין נכון וברור וזה סמיכות העלאת הנרות מעצמם למעשה המנורה כי גם היא היתה מעשה ה' כמ"ש כן עשה את המנורה הקב"ה עשאה.

ו **קח את הלויים וגו'.** לפעמים הזכיר לשון לקיחה ולפעמים לשון נתינה, ודבר זה צריך ביאור. ועוד מהו הכפל שאמר כי נתונים נתונים המה לי ואח"כ סתר דבריו ואמר לקחתי אותם לי. ונראה שמהכרח קושיות אלו מסיק בתנחומא (בהעלותך ח) קח את הלויים. קח אותם לשם שררה, ובזה הותרו כל הקושיות כי מצינו לשון קיחה אצל חילוף הבכורות כמ"ש תחת פטרת כל רחם וגו' לקחתי אותם לי.

וביאור הענין הוא שלג' דברים נבחרו הלויים. ב' לשעבוד, וא' לשררה, ב' לשעבוד היינו שעבוד טורח גופם לעבוד ולמשא ושעבוד מסירת גופם לכפרה על בני ישראל כמ"ש ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו וגו' לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד. היינו עבודת משא, ולכפר על בני ישראל. כי אשמת העם תלוי בראשיהם, ולכך אמר ולא יהיה בבני ישראל נגף וגו'. כי בחבורתם נרפא לבני ישראל כי כך המדה ע"ד בקרובי אקדש. (ויקרא ג.) ולכך נאמר וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלויים. וסמיכה זו לאמר הרי אתם קרבן על העם וכפרה עליהם כדרך שבארנו למעלה פר' ויקרא (ד. א.) בפסוק וסמך ידו על ראש העולה. וכן יתבאר לקמן בע"ה פר' פנחס (כז. יח) בסמיכת יד משה על יהושע. וב' דברים אלו לא הטיל ה' על הלויים בעבור שנפסלו הבכורים וכי כך המדה שטוביה חטא וזיגוד מינגד (פסחים ק"ג.) אלא לכך הוטלו ב' דברים אלו על הלויים לפי שיעקב ישראל סבא נתן מעשר מכל אשר לו ומבניו נתן מעשר את לוי כי היו לו י"ב בנים ואפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו. הרי י"ד צא מהם ארבע בכורים לד' אמהות נשארו י' ומהם נתן את לוי, ולפי שאמר כפל עשר אעשרנו וארז"ל (כתובות סז.) שהמבזבז יתן החומש דהיינו שני מעשרות ע"כ נתן גם הוא החומש והיינו שהקדיש את לוי לגבוה בב' דברים אלו לשעבד גופם לעבודת הקדש ונשמתם לכפרה הרי כאילו הפרישו ב' פעמים והיינו החומש, וזה"ש כי נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל. היינו ב' נתינות שהזכרנו מתוך בני ישראל סבא כדי שיהיה החומש מופרש, וכן בפסוק ואתנה את הלויים נתונים וגו' הזכיר שני נתינות. ואתנה, נתונים, ופירש מיד ששני נתינות אלו היינו לעבוד את עבודת בני ישראל, ולכפר על בני ישראל וגו', והזכיר ה"פ ישראל בפסוק

זה להורות שנתנית הלויים כפול הוא החומש מן בני ישראל וזה רמז נכון ויקר.

אבל כשהזכיר לשון לקיחה שהקב"ה לקחם מעצמו בלא נתנית יעקב, היינו לקיחה של שררה אשר היתה בבכורות ונפסלו ונתנה השררה ללויים. וע"ז אמר תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אותם לי. ואקח את הלויים תחת כל בכור גוי. ומכאן למד בעל המדרש לפרש קח את הלויים לשררה, וילמוד עליון מתחתון מה קיחה שנאמרה למטה של שררה מדתלה אותה בחילוף הבכורות אף קיחה שלמעלה של שררה, והשררה היא שכל ישראל חייבים להעלות להם מס תרומות ומעשרות כי ע"כ קרא שמו לוי שליוהו במתנות. וזה פירוש יקר.

במדבר פרק-ט

[ז] למה נגרע לבלתי הקריב וגו'. יש מקשים וכי נעלם מהם שטמא אסור באכילת קדשים, וזה קשה לפי גרסת התלמוד (פסחים סו:). שלמד מן איש איש שיחיד נדחה לפסח שני ולא ציבור אבל למאי דמסיק בילקוט (ט.ב.) בשם הספרי, (ועיין פסחים עז. וירושלמי פסחים פ"ז ה"ד) שמן יתור של במועדו אנו למידין שפסח ציבור קרב בטומאה לא קשה מידי, כי אחר ששמעו לשון במועדו אמרו למה נגרע מן הציבור ובאה התשובה איש איש כו' דווקא איש נדחה ולא ציבור. והבינו האנשים מדקאמר משה אל בני ישראל לעשות הפסח במועדו אפילו בטומאה ולא להם בפרטות ש"מ שהוציא אותם מן הכלל דאלי"כ למאי נפקא מינה אמר לבני ישראל לעשות הפסח והלא כבר הם מצווין ועומדים אלא שבא למעט הטמאים היחידים על כן אמרו למה נגרע.

במדבר פרק-י

[י] וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו'. מן פסוקים אלו למדו רז"ל שאומרים בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בילקוט בפרשה זו (י.תשכה) ויש להבין מה ראו על ככה לפרש פסוקים אלו על ר"ה. ונראה שלמדו זה ממה שנאמר וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר

הצורך וגו', וזאת לפני ישראל שבכל עת צרה היו גוזרין תענית והיו תוקעין ומריעין ואומרים מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בטור א"ח סימן תקע"ט ואולי ראייתם מפסוקים אלו שנאמר וכי תבואו מלחמה וגו'. ודון מינה ומינה שבכל יום ויום שיש תקיעה עושין כסדר הזה וגם ר"ה בכלל, ומדקאמר מלחמה בארצכם בבי"ת שמע מינה שמדבר בצורך שהוא תוך הארץ וזה יאות לראש השנה שתוקעין בו בשופר לערבב השטן הצורך הפנימי אשר בתוך הארץ לאפוקי סתם צורך הוא חוצה לארץ ועוד מה לי צורך חיצוני מה לי פנימי, ולפי זה יפה נרמז בפסוקים אלו סדר של ראש השנה.

כ"ט לכה אתנו והטבנו לך. כאן שואלים המפרשים מאחר שלא נתרצה יתרו לילך עמהם בהבטחה ראשונה, מה הוסיף לו משה כשאמר לו שנית והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. ועוד למה קראו חובב עכשיו, ועוד שאמר נוסעים אנחנו ולכה אתנו הל"ל הולכים אנחנו או תסע אתנו, ועוד ויאמר לא אלך כי אם אל ארצי אלך. תרתי אלך למה לי, ומ"ש דבר טוב על ישראל לישראל הל"ל.

ונראה שלשון הליכה נופל על תנועת הרגלים לבד, המעתיקין את האדם ממקום למקום אבל יכול להיות שאף בהיותו הולך למקום אחר מ"מ עדיין דעתו קשורה במקום אשר הלך משם, אבל לשון נסיעה העתקה כוללת לגופו ולמחשבתו מכל וכל כי מטעם זה אמר הקב"ה לאברהם לך מארצך. (בראשית יב.א) כי בהתחלה ודאי מסתמא עדיין נפשו קשורה בבית אביו ולסוף נאמר (שם יב.ט) הלוך ונסוע הנגבה תחילה היה הולך ואח"כ נוסע הנגבה כי נשנו אלהים את כל בית אביו. וזה"ש ויאמר משה לחובב העלים ממנו שם יתרו כי אולי יחשוב שקשים גרים לישראל כספחת (יבמות מז:). כי כל יתר כנטול דמי ועל שם זה הוא נקרא יתרו וא"כ מסתמא לא יקרבוהו כראוי על כן שינה שמו מן יתרו לחובב לרמוז לו על מה שנאמר (דברים י.יט) ואהבתם את הגר. שיהיה חביב עליהם ע"כ שאל ממנו שילך, ואמר נוסעים אנחנו. כי לגבי אצלינו נקרא נסיעה מן המקום אשר יצאנו משם כי אין לנו שם נחלה וזכרם ומשפחה אמנם לגבי דידך נקרא הליכה מארצך וממולדתך ואעפ"כ אני מבקש לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל. ר"ל צוה לנו להטיב עם מי שמדבק בנו, ושייך בזה לומר על ישראל כדרך שנאמר (ישעיה יד.א) ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. כי לשון על משמש על התוספות שעל העיקר, ויאמר אליו לא אלך. היה חרה לו שהזכיר לו לשון הליכה לחשדו שמחשבתו עדיין משוטטת בארצו ובמקום מולדתו, כי באמת היתה התורה כל כך חביבה עליו עד שיהיה מסלק אפילו מחשבתו מכל וכל מן ארצו ומולדתו והיה לו חשק מכל וכל לדבק בשכינה.

וע"ז אמר כ"א אל ארצי ואל מולדתי אלך. זה יקרא הליכה כשאלך אל ארצי לגייר את בני משפחתי כי אז ודאי תמיד תהיה מחשבתני משוטטת במקום קדוש זה אשר נפשי קשורה בו, ויאמר אל נא תעזוב אותנו. מעולם לא חשדתיך שבשובך לביתך תשכח המעמד הקדוש הזה אלא

דאגתי מאחר שאתה רואה את העם הזה כי ברע הוא וכל החניות הם בתרעומת ומחלוקת ותלונה אולי בעבור זה לא יעלה ברצונך לשוב אצלנו, וז"ש אל נא תעזוב אותנו. כי במלת אותנו חתם כל הענין ובא לומר ירא אני פן תהיה העזיבה מאתנו כי ע"כ ידעת חנותינו במדבר. וע"כ כמו שפירש"י ור"ל על אשר ידעת חנותינו שכל החניות היו בתרעומת על השכינה שסרו מאחרי ה' ע"כ אני דואג פן לא תשוב אלינו ואף בלכתך עמנו תהיה מחשבתך על ארץ מולדתך לאמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה בשלום שמה, לא כחניות הללו שהם בתרעומת כאמור לכן אני מבקש שאפילו אותנו אל תעזוב כי בזה תהיה מזכה הרבים ועיני כל ישראל יהיו עליך ללמוד ק"ו ממך שאם אתה עזבת ארץ מולדתך ושררתך ובאת לדבק בשכינה ק"ו ישראל, וזה"ש והיית לנו לעינים וזכות הרבים יהיה תלוי בך, והיה כי תלך עמנו, כי עיקר צורך דבר זה הוא בהיותך הולך עמנו ומחשבתך משוטטת בארץ מולדתך בראותך קלקול הסדר שבינינו וע"כ אנו צריכין ביותר אותך כדי לזכות הרבים, והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו. על יושר מעשינו, והטבנו לך. ומשלך יתנו לך כי מאחר שאתה תהיה סבה אל תיקון עניינינו וזכות הרבים תלוי בך א"כ מי יאכל ומי יחוש חוץ ממך ואז שתק יתרו ונעתר לו כי זכות הרבים גדול.

ובדרך פשוטו, מתחילה הבטיחו בטובה גופנית, באמרו והטבנו לך ולא הזכיר השם ולא רצה לקבל כי אמר אלך אל ארצי ושם יהיה לי טובה הרבה, ואח"כ הבטיחו בטובה רוחנית שיהיה מכלל הסנהדרין שנקראו עיני העדה כמ"ש והיית לנו לעינים. ואמר והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו. הזכיר השם בטובה רוחנית זו כי יתן ה' את רוחו עליו ונעתר לו, וכן היה לדעת רז"ל (סנהדרין קו.) שמבני יתרו זכו וישבו בלשכת הגזית כו' ובודאי היה זה מהבטחת והיית לנו לעינים.

{לג} ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. דרשו רז"ל (שבת קטז. תוסי' ד"ה פורענות), אותו היום סרו מאחרי ה' וברחו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר לך ברחו להם מיראה פן יוסיף להם מצות, ואמר הכתוב ראה כמה הם כפויי טובה כי אף בזמן המרד הזה, ארון ברית ה' נוסע לפנייהם דרך ג' ימים לתור להם מנוחה. המה מרדו במספר ג' ימים וארון ברית ה' מיטיב עמהם במספר ג' ימים. ד"א לפי שכתוב במגלת סתרים אם תעזבני יום יומים אעזבך (ספרי עקב יא. כב) משל לשנים שהולכין זה מזה זה הולך מיל למזרח וזה למערב נמצא שהם רחוקים זה מזה ב' מילין, כך אמר הכתוב כי המה נסעו מאחרי ה' ונזורו אחר דרך ג' ימים מן השכינה ולעומת זה גם ארון ברית ה' נוסע לפנייהם להתרחק מהם דרך ג' ימים נמצא ריחוק דרך ו' ימים ביניהם כדי לתור להם מנוחה מן המצות אשר מאסו בהם.

וקרוב לשמוע שזהו סוד נוי"ן הפוכה. שבין תיבת המחנה. ובין ויהי בנסוע הארון. כי נוי"ן הפוכה אחרונה מרמזת על תלונתם זכרנו את הדגה כי נוי"ן היינו דג אבל נוי"ן ראשונה רמז שישראל נמשלו לדגים שעיקר חיותם במים ע"כ כל דג פונה פניו לשוט לתוך המים למקום חיותיה אבל אינו

הופך פניו אל שפת הים כי זה נקרא פורש ממקום חיותיה. כך ישראל נאמר בהם (בראשית מח.טז.) וידגו לרוב. שיהיו כדגים הללו כי עיקר חיותם בתורה שנמשל למים וכמשל שהביא ר"ע לפפוס בן יהודה כו' במס' (ברכות סא:) ובזמן שישראל בורחין מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר הרי הם כנו"ן דג הפוך הפורש ממקום חיותו ופונה פניו אל השפה ולחוץ כך ישראל פנו פניהם מן ארון ברית ה' ממקום חיותם, וע"כ הנו"ן הפוכה כי הפכה פניה מן פסוק ויהי בנסוע הארון ופניה אל תיבת המחנה רמז אל הזמן שישראל נסוגו אחור מן ארון ברית ה' ופניהם אל המחנה היינו אל העם, כי לאהבת עניני העה"ז אשר בני המחנה מסגלים בהם, וכדי למצוא חן בעיני המחנה הוא פונה עורף אל השכינה ופונה כל מגמת מעשיו כדי שיהיה אדם חשוב במחנה או שר ונגיד עליהם.

וזהו עיקר החטא בינינו המסבב אריכות הגלות, כי ברובם כן פנו פניהם מן ארון ברית ה' אל המחנה עד שאפילו כל כשרון המעשה מתורה ומצות אינן עושין לשמה כ"א כדי להתהדר בהם בפני הבריות למצוא חן בעיניהם ונטורי קרתא כאלו הם הם חרובי קרתא והכל יודעין שכן הוא ואין אומר השב עד אשר ישקיף ה' וירא ויסיר רוח זנונים מקרבינו ואין להאריך בזה.

[לה] ויהי בנסוע הארון. יש מרז"ל שאמרו (שבת קטז.) שב' פסוקים אלו הם ספר בפני עצמו וע"כ מנה ז' ספרים בתורה. וכי יפלא ממך דבר לאמר הרי עיקר התורה למצותיה נתנה ובספר זה אין רמז לשום מצוה, אענה אני חלקי ואומר שלמצות פריה ורביה עשה ספר בפני עצמו, כי במצוה זו תלוי קיום העולם וגורם השראת השכינה כמ"ש רז"ל (יבמות סד.) כל מי שאינו עוסק בפו"ר גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל. מלמד שאין השכינה שורה בפחות מב' אלפים וב' רבבות מישראל הרי שהיו ישראל כ"ב אלף פחות אחד וזה שלא עסק בפו"ר נמצא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מצוה ראשונה שנצטוה אדה"ר עליה כי מיד אחר שנאמר (בראשית א.כז) ויברא אלהים את האדם וגו'. כתיב (שם א.כח) ויאמר להם פרו ורבו. כך עשה ספר מיוחד ממצוה זו לומר שהשראת השכינה בישראל צריך כ"ב אלף וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פו"ר למלאות המספר. וראיה גדולה לדברינו מן פרי מתאוננים שסמוכה לה כמו שיתבאר בסמוך.

[א] ויהי העם כמתאוננים וגו'. לא מצינו מפורש במקרא מהו אנינות זה ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש אך מאחר שמצינו ב' תלונות מפורשים במקרא, האחת זכרנו את הדגה כו'. השניה בוכה למשפחותיו על עסקי עריות כו', א"כ ודאי כל הפר' מדברת מענין אחד והכל היתה תלונה אחת ומקורה מן פר' ויהי בנסוע והוא סוד נו"ן הפוכה שבסוף הפרשה ובמלת כמתאוננים. כי יפלא בעיני רבים גם בעיני יפלא מה שדרשו רז"ל (שבת קל). וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו. על עסקי עריות שנאסר להם מה ענין תלונה זו לכאן ולמה לא בכו בשעה שנאסרו להם העריות ואם באותו זמן שתקו וכל אחד מהם סבר וקבל עתה מה היה להם כי באו להזכיר ראשונות ולהיות תוהה על הראשונות שכבר קימו וקבלו. ועוד הלא בפיהם אמרו זכרנו את הדגה. ואמרו מי יאכילנו בשר. ובלי ספק שכל פסוקים אלו מן וישבו ויבכו גם בני ישראל. עד וישמע משה את העם בוכה. הכל מדבר בבכיה אחת, ומטעם זה השתדלו רז"ל לפרש התלונה בדרך רחוקה כי במסכת יומא (ע"ה). פליגי בה רב ושמואל חד אמר דגים ממש, וחד אמר עריות ולישנא מעליא נקט כד"א (משלי ל"ב). אכלה ומחתה פיה. ולדעתו פשוט לומר שגם מי יאכילנו בשר לישנא מעליא נקט והנה גם לדבריו צריכין אנו ליתן טוב טעם ודעת מה ענין תלונה זו לכאן ולמה שתקו כשנאסרו להם העריות.

האמנם לפי מה שפירשנו למעלה שכל פר' ויהי בנסוע. לא נכתבה כ"א לזרז את ישראל על מצות פו"ר שידגו לרוב כדגים הללו יבא כל ענין הפר' על נכון, ויגיד עליו ריעו נו"ן הפוכה שבסוף הפר' ונו"ן הפוכה שבמלת כמתאוננים כי נו"ן היינו דג והדגים פרוצים ביותר בפו"ר, והנה מתחילה כשנאסרו להם העריות לא הקפידו על זה כי חשבו שיש מעצור לרוחם עד ששמעו פר' ויהי בנסוע שמבאר להם שכל מי שאינו עוסק בפ"ו גורם לשכינה שתסתלק מישראל אז נכנסה טינא בלבם ואמרו בשלמא אם נוכל לפרות ולרבות כדגים הללו עם כל הנשים היינו בטוחים שלא נבא לידי סילוק שכינה לעולם. אמנם מאחר שנאסרו לנו העריות הרי אנו הפך הדג והיינו נו"ן הפוכה.

וזה ביאור הפר', אחר ששמעו שובה ה' רבבות אלפי ישראל. שזרזם על מצות פ"ו להיות כדגים הללו מיד הרהרו בלבם על איסור העריות כי זהו נו"ן הפוך לפיכך ויהי העם הרשעים כמתאוננים, מתאוננים לא נאמר אלא כמתאוננים בכ"ף הדמיון לומר הרי אנו כאונן זה שאסור בתשמיש המטה כך לא הורשה לנו תשמיש המטה עם כל הנשים. ולפי שאין אנינות כ"א בלב שהרי עדיין לא הוציאו תלונתם מהשפה ולחוץ ע"כ לא הרגיש משה עדיין בתלונתם אכן שמע ה' והקשיב בקול תלונתם ע"כ נאמר רע באזני ה' ותבער בהם אש ה'. כי ברותחין קלקלו ובערה בהם אש התאוה וחימום העריות ע"כ מדה כנגד מדה ותבער בהם אש ה' ותאכל בקצה המחנה או בקצינים, או במוקצים, ודבר זה יתבאר בסמוך.

[ב] ויצעק העם אל משה. ולא אל ה', כי חשבו מאחר שמשה לא הרגיש עדיין בחטאם יחשוב שמקרה הוא להם ויתפלל בעדם, וכך עשה משה

בחשבו שהמקום גרם להם כי יש מקומות בארץ אשר שם רוח גדול נסתר המסבב רעישת הארץ, ויש מקומות שבהם אש נסתר, על כן קרא משה שם המקום תבערה כי חשב שהמקום גרם להם ולא חטאם.

[ד] והאספסוף אשר בקרב התאו תאווה. כל מלות אלו מחוברין וכך פירושם כי בני ישראל ידעו האמת שבערה בהם אש ה' על צד העונש לא במקרה ע"כ פסקו מתלונתם, אבל הערב רב אשר מקורם מן המצרים שטופי זמה לא לקחו מוסר ועוד הוסיפו סרה והוציאו מן השפה ולחוץ כל מה שהרהרו תחילה בקרב לבם וזה"ש והאספסוף אשר מתחילה בקרב לבו התאו תאווה, וישבו, היינו ששבו לסורם והוציאו תלונותם לחוץ ובכו, ויבכו גם בני ישראל. מדקאמר גם ש"מ שהערב רב היו בוכים תחילה ומבכים גם את בני ישראל עמהם וכפל לשון התאו תאווה כי כך המדה בעריות שתאווה גוררת תאווה וכארז"ל (סוכה נב): משביעו רעב. ויאמרו בפה מלא מי יאכילנו בשר היינו בשר ערוה ולישנא מעליא נקט, כדאמרינן בגמרא זכרנו את הדגה לישנא מעליא נקט, וק"ו שלשון בשר יש לפרש כך.

ומה שהתחילו בבשר וסיימו בדגה, לפי שלשון דגה מורה יותר על הפריצות בעריות מן לשון בשר לפי שהדגים פרוצים יותר מבשר כל חי, ע"כ אמרו דרך פשרה מי יאכילנו בשר. שנהיה מותרים בעריות כשאר בשר כל חי אע"פ שלא נהיה כדגים כי כולי האי לא בקשו, אבל מ"מ אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. כי בהיותינו בין המצרים שטופי זמה הותרה לנו הכל אפילו להיות כדגים ועכשיו הלואי ונהיה כשאר בשר כל חי וזה"ש מי יאכילנו בשר. וקרוב לשמוע כי הכל כפשוטו ממש אך כוונתם היתה לבקש הבשר המחמם ביותר ומרבה תאות המשגל וזהו כפול התאו תאווה. שנתאו לדבר המרבה תאות המשגל. והדגים אע"פ שמקררין מ"מ הוא מוסיף הליחות והזרע ג"כ בכלל ועוד שהאוכלו מקבל טבעו להיות פרוץ בעריות ויש בדגים תרתי לריעותא ע"כ אמרו דרך פשרה מי יאכילנו בשר המחזיק התאווה, וזכרנו את הדגה כו' המחזיק הפריצות ביותר מ"מ הלואי ויהיה לנו בשר דרך פשרה, ולפירוש זה יבא כפשוטו מ"ש משה מאין לי בשר וגו' אם את כל דגי הים וגו' כי טענו על ב' אלו שמסייעין לפ"ו ונתן להם ה' את השליו המחמם ביותר וממלא שאלתם, וכן אמרו במדרש (תנחומא טז) כתיב (תהלים עח.כז) וימטר עליהם כעפר שאר וכתוב להלן (ויקרא יח.ו) איש אל כל שאר בשרו. היינו עריות כי זה הדבר אשר בקשה נפשם.

ואת"ל עכ"פ שהדגים מקררין וממעטין התאווה, אזי כך תפרש הפסוקים כי המה שאלו בשר המחמם ומרבה התאווה ואמרו זכרנו את הדגה כו' והקשואים והאבטחים. כי כל הדברים הללו מקררין ומ"מ לא היו מזיקין אל התולדה לפי שהיה לנו גם החציר והבצלים והשומים המחממין ביותר ומבטלין הקרירות אבל עתה נפשינו יבשה כו'.

או אמרו שבמצרים לא היו מזיקין לנו אותן הדברים המקררין. גם החציר והשומים והבצלים, אע"פ שהם קשים לעוברות ומניקות מ"מ היינו פרים ורבים ולא הזיקו לנו כלום כל הדברים המתנגדים אל התולדה בין לאנשים ובין לנשים ועתה נפשינו יבשה. כי אין לנו ליחות כל כך המרבים הזרע כי בלתי אל המן לבד עינינו, והוא נבלע באברים ואינו מתבשל באצטומכא ובכבד ע"כ אינו סבה אל התולדה, והפסוק מעיד על ההפך ואמר והמן כזרע. שלכך היה תוארו כזרע לומר לך שהוא מרבה הזרע והיה גד, שארז"ל (וימא עה.) שהיה מגיד אם בן ט' לראשון או בן ז' לשני כמספר גד שהיה מגיד אם הוא בן ז' וכל זה מדברים המסייעים אל התולדה, המה אמרו שהמן גורם יבישות לפי שאין בו לחלוחית והכתוב אומר וטעמו כטעם לשד השמן. דהיינו לחלוחית וזה הפך היבישות.

ומה שאמרו אין כל. י"א שכך אמרו אע"פ שיש לו טעם כל מיני אוכל מכ"מ אין כל, אין בו טעם כל האוכלין שהרי אין לו טעם חציר ובצלים כו', ובעקידה פירש בלתי אל המן עינינו. אע"פ שיש בו כל הטעמים מ"מ אין עינינו רואות כ"א המן והסומא אוכל ואינו שבע.

[י] וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו. כי אין לומר שנתקבצו משפחות משפחות ובכו שהרי נאמר איש לפתח אהלו. אלא ודאי על עסקי משפחותיו, ויחר אף ה' ובעיני משה רע. דוקא עכשיו אבל קודם לכן היה רע באזני ה' לבד כי משה לא הבין כוונתם. ומ"ש זכרנו לשעבר משמע ואשר נאכל משמע להבא כך אמרו שבכל זמן שאמרנו לשעבר נתנה ראש ונשובה מצרימה. באותו זמן זכרנו את הדגה אשר נאכל להבא כשנבא שם. ומ"ש חנם מן המצות יתבאר בע"ה לקמן פ' פנחס (כו. ד) שעל תרומות ומעשרות אמרו כן.

ותאכל בקצה המחנה. בקצה ממש ע"כ ברחו כל העם מקצה בראותם כי סביבות המחנה נשערה מאד וברחו לתוך המחנה כי היו יראים להיות בקצוות, לכך נאמר והאספסוף אשר בקרבו. לא מצינו בכל התורה שנקרא הערב רב אספסוף כ"א כאן לפי שספסוף ב"פ סוף, ורצונם לומר כל העם הנמצא בכל סוף וסוף מן המחנה בראותם שסביבם בערה אש ה' ע"כ ברחו בקרב המחנה ז"ש אשר בקרבו באמצע כאמור.

ורז"ל (ספרי יא.א) דרשו בקצינים שבמחנה או במוקצים שבמחנה, ואין הלשון מחוור אצלי כי כל קצה אינו לשון קצין, ולא לשון מוקצה. ונ"ל שהכל מודים שאין קצה יוצא מידי פשוטו שמדבר בקץ המחנה כי כל הקץ לשון סוף הוא אך שלכל קצה יש ב' קצוות ראש וסוף. ובנוהג שבעולם שקציני עם הולכים בראש המחנה דהיינו קצה ראשון, והמוקצים הולכים בסוף המחנה דהיינו קצה אחרון, ולכל הדעות אין קצה המחנה יוצא מידי פשוטו אך שלא פורש במקרא באיזו קצה אם בקציני עם ההולכים ראשונה בקצה ראשון, או במוקצים שבמחנה ההולכים בקצה אחרון, ע"כ נחלקו רז"ל בדבר י"א בקצינים, וי"א

במוקצים. ומחלוקתם תלוי במה שארז"ל (ב"ק ס.) אין פורענות בא לעולם אלא בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנאמר (שמות כב.ה) כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש. שכבר נאכל גדיש, ולפי זה מ"ד בקצינים שבמחנה סובר שפסוק זה מדבר באותם שהפורענות מתחיל בהם, ומ"ד במוקצים סובר שפסוק זה מדבר באותם המסבבים הפורענות, אבל מדקאמר והאספסוף ב"פ סוף, ש"מ שמדבר בשניהם בקצינים ובמוקצים כי שניהם בסוף זה בסוף ראשון וזה בסוף אחרון, וכן משמע לשון הכתוב ומצאה קוצים היינו ב' קצות כי קוצים לשון קץ ונאכל גדיש הכל בכלל אפילו הבינונים שבתוך לכך נאמר והאספסוף. היינו ב' סופות אשר בקרבו. כמו ואשר בקרבו דהיינו הבינונים כמו (חבקוק ג.יא) שמש ירח עמד זבולה. חסר וי"ו כאילו אמר שמש וירח כך כאן כאילו אמר והאספסוף ואשר בקרבו כולם סג יחדיו נאלחו מכף רגל ועד ראש כולם התאוו תאוה.

וע"ד המדרש י"ל שכך מדתו של הקב"ה, בזמן שהבריות רעים וחטאים אז הקב"ה שולח יד בבי' הקצוות בטובים וברעים כדי שכל הבינונים יקחו מוסר בק"ו, כי אילו היה נוגע בפחותים לבד אז יתלו הטובים שבהם במעשיהם הטובים לאמר לא תגיש בעדינו הרעה כי אין אנחנו חטאים כמותם, ע"כ הוא נוגע גם בשלמים שבהם ואז יקחו הפחותים מערכם ק"ו לאמר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קוצים יבשים כסוחים, ואם היה נוגע רק בטובים שבהם יאמרו הפחותים בשלמא אלו דין הוא שיענשו כי קרובים המה אל ה' וסביביו נשערה מאד. כי כל הקרב הקרב ביותר אל ה' אז ביותר הוא צריך לדקדק במעשיו כי אינו דומה מורד במלך תוך פלטין שלו למורד במלך חוץ לפלטין שלו, ע"כ הקב"ה אוחז בבי' הקצוות ואז בטלו כל הטענות האלו וכל מה שבתוך הקצוות יפחדו אל ה' ואל ישובו לכסלה. ודבר זה מפורש ע"י יחזקאל (טו.ב-ד) בן אדם מה יהיה עץ הגפן וגו', את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה. כי המשיל את ישראל לגפן שהאש אוכל בשני קצותיו ותוכו נחר ונרעש כך הקדוש ברוך הוא אוחז באספסוף בקצינים ובמוקצים כדי שאשר בקרבו נחר ויפחד, וכאשר סרו כולם מן הדרך אז אכלה האש בכולם בין באספסוף בין באשר בקרבו דהיינו תוכו. ואולי בקצינים אינן הטובים כי אם החניפים המראין את עצמם כשרים כדי שישימו אותן לראש ולקצין ובקרבים ישימו ארבים והקדוש ברוך הוא פרסם על החניפים וגרם שהוציאו רעתן לחוץ כי מכסה שנאה במשאון, תגלה רעתו בקהל (משלי כו.כו).

[טו] ואם ככה את עושה לי. פירש"י שתשש כחו של משה כנקיבה, ורבים כאשר ראו כן תמהו על פירוש זה וכי מפני שתשש כחו של משה כנקיבה אמר לשון את כלפי מעלה. ואני אומר שלא קשה מידי לפי שארז"ל (יל"ש האזינו תתקמה) שהצדיקים מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר (במדבר יד.יז) ועתה יגדל נא כח ה', והרשעים מתישין כחו שנאמר (דברים לב.יח) צור ילדך תשי. וביאור הענין הוא שמצד הפסקת השפע ע"י מעשה הרשעים נראה כאילו יש תשות כח כביכול. וכאן ע"י שנתרשלו ידי האוהב ותש כחו

כנקיבה לא היה בו כח להוסיף כח בגבורה של מעלה ע"כ אמר לשון את כלפי מעלה להורות שהא בהא תליא וזה פירוש יקר.

וקרוב לשמוע שקאי על מ"ש כאשר ישא האומן, ולא אמר אומנת פירש מהרי"א שאתה עושה לי כאומן זכר הנושא את היונק שאין לו דדים להניק הילד כשבוכה כך אין בידי למלאות שאלתם, וע"ז נאמר ואם ככה את עושה לי כי דמיון זה של נקיבה מצוי בד כביכול כי בידך לרוות צמאם ואתה הורה גבר ואיך תטיל עלי דמיון הנקיבה ואני זכר שאין לו דדים להניק ודמיון את כלפי מעלה אינו תשות כח חלילה אלא מורה על היכולת כנקיבה שיש לה דדים להניק.

[כב] הצאן ובקר ישחט להם. המובן מן פירוש רש"י כאילו היה משה מסופק ביכולת האל חלילה ולפי שהיה בסתר חיסך הקב"ה עליו. וכל המפרשים חלקו עליו ורצו ליישב דברי משה איש לפי שכלו, והנכון שבכולם המובן מן לשון ומצא להם כי כך משמעותו שישחט להם ויאסוף להם אפשרי מצד עצמו אך ומצא להם אינו אפשרי, כי מאחר שאינן מבקשין כי אם תואנה אף אם תתן להם כל צאן ובקר וכל דגי הים שבעולם לא ימצא להם לא יספיק להם כי עוד יוסיפו סרה לבקש עלילות דברים, וכך נראין הדברים מדקאמר אם את כל דגי הים יאסוף להם ומצא להם. תרתי להם למה לערבינהו וליתנינהו אם את כל דגי הים יאסוף ומצא להם, אלא שלכך עשה ב' חלוקות לפי שאחד מהם אפשרי והשני בלתי אפשרי מאחר שעלילה הם מבקשים. ויכול להיות שגם רש"י סבר שמשה לא היה מסופק כלל ביכולת האל ית' והבין מדבריו הפירוש הנזכר או שאר פירוש של המפרשים, אך תפס עליו רש"י על שאמר דבריו בלשון שיש לטועים מקום לטעות ולומר שהיה מסופק ביכולת האל ית' חלילה ויבא מזה חילול השם, אך לפי שהיה בסתר ולא היה חושש פן ישמעו העורים שבמחנה העברים על כן לא היה מקפיד בלשונו בהיות שעם ה' הוא מדבר המבין כוונתו ולא עם הטועים, אבל שמעו נא המורים. היה ברבים ושמעו כל ישראל כנודע לפיכך נענש.

ד"א שעל דרך הטבע אמר משה, כי בדרך הטבע ודאי לא ימצאו במדבר די ספוקם מבשר ודגים אם לא בדרך נס וכפי גודל הנס יהיו ראויין לעונש גדול שהטריחו בתלונתם לבוראם, וע"כ אמר שש מאות אלף רגלי וכו'. ולעם רב זה יהיה הסיפוק נס גדול ועל חודש ימים זמן רב הוא ותרצה להגדיל הנס כדי להגדיל פורענותם זה לא יתכן. השיב לו ה' אם כן יאמרו שקצרה יד ה' מוטב שיאבדו הם ממה שיאמרו שקצרה יד ה'.

ועל צד הרמז מקרא זה אומר דורשני, כי יש להקשות ישחט ויאסוף למה לי, וכי עכשיו אתי לאשמועין דין שחיטה בבהמות, ואסיפה בדגים, ועוד שבתלונתם זכרו בשר ודגים והקב"ה נתן להם מין שלישי כי הצפור לא בשר מקרי. ובדרך רחוקה נאמר שרמז כאן למה שאמרו הקדמונים שהרשעים, נמשלו לבהמות ששחיטתן שני סימנים כך הרשעים נטרדין מן העה"ז, והעה"ב, והבינונים, נמשלו לעופות שנתרים בסימן אחד כך

המה אחר שקבלו עונשם בעה"ז יש להם חלק לעה"ב, והצדיקים, נמשלו לדגים שבאסיפה לבד סגי וכך נאמר בצדיקים ויאסף אל עמיו (בראשית כה.ח) כי מיתתם בנשיקה, וכאן כבר בערה אש ה' בקצינים ובמוקצים ולא שבו עוד לכסלה, והמתאווים היו הבינוניים כמובן מלשון אשר בקרבו דהיינו התוך והאמצע ושאלו בשר ודגים שאינן ממינם כי בשר בהמה יאות לרשעים ודגים לצדיקים, לכך נקט ישחט ויאסף, והוסיף מלת להם לומר שהבהמות מצד שטעונין שחיטה והדגים מצד שבאסיפה בעלמא סגי לא ימצא להם אינן מקבילין להם כי אינן ממינם כלל, והשיב לו ה' עתה תראה היקרך דברי כי בידי להקביל להם מה שהוא ממינם כמובן מלשון יקרך כי הקרה ה' להם השליו ומצא מין את מינו. וכל זה דרך דרש ורחוק מפשוטו.

כט {המקנא אתה לי וגו'}. יהושע לפי שהיה בחור בימים אחז במדת הקנאה כמ"ש ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו. מצד היותו מבחוריו אמר כן ואילו היה זקן בא בימים לא היה מקפיד על השתרר שני ריעים כאחד, וע"כ אמרו (ב"ב עה.) פני משה כפני חמה ויהושע כלבנה, כי כמו שקטרגה הלבנה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, כך יהושע היה מקטרג ואמר אלדד ומידד מתנבאים. אבל משה היה כחמה שלא קטרגה כלום כך משה אמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים.

ואמר כי יתן ה' את רוחו עליהם. פירש בעקידה פשיטא אם יהיו מואצלים מן הרוח אשר עלי שלא אתקנא בהם כי בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו (סנהדרין קה:) אלא אפילו כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא יהיו תלמידי מ"מ לא אתקנא בהם. וי"א שדווקא קאמר, כי דווקא בזמן שיתן ה' את רוחו עליהם יכול להיות שיהיה כל עם ה' נביאים אבל אם יאצל עליהם מן הרוח אשר עלי א"א שיהיו כולם נביאים כי המואצל צריך להיות דומה מכל צד אל המאציל ורז"ל אמרו (נדרים לח.) אין השכינה שורה כי אם על גבור חכם עשיר ועניו וכלן במשה, רצו בזה מאחר שהיו כלם במשה ע"כ צריך להיות כי המואצל ממנו דומה אליו מכל צד וזה בלתי אפשרי שיהיו כל ישראל שוים בכל ד' תוארים אלו דא"כ מה גבר מגוברין, אבל אם יתן ה' את רוחו עליהם. בלא אמצעי אז אין צורך בארבע תוארים אלו שיהיו כולם שוים בהם ואין לומר שיתדמו אליו כביכול כי מה דמות תערכו לו על כן נאמר כי יתן ה' את רוחו עליהם.

במדבר פרק-יג

[ב] שלח לך אנשים. לפי שאמרו ישראל (דברים א.כב) נשלחה לפנינו אנשים ויחפרו לנו את הארץ. לנו היינו להנאתינו ולטובתינו, ואמר הקב"ה למשה שלח לך, ולא להם כי לך דווקא יהיה השליחות להנאה ולטובה אבל להם לא יהיה לטובתם כי ע"י שליחות זה נגזרה עליהם מיתה ולמשה גרם שיהיה חי עוד מ' שנה, כי כבר נגזר על משה שלא יראה את העשוי למלכי ז' אומות וע"י חטא המרגלים נשתהו מ' שנה.

ד"א שלח לך אנשים. דווקא אתה תחזה ברוה"ק אם האנשים כשרים לזה השליחות כי רוב העולם טועים באנשים חניפים המראים את עצמם כשרים ולובשין אדרת שער למען כחש, ע"כ אמר לך אנשים דווקא אותן שהם בעיניך אנשים חשובים ולא אותן שהם אנשים בעיני זולתך כי יכול להיות שאין תוכם כברים. ד"א לך אנשים לך נראה כי המה אנשים חשובים כי עיני בשר לך לראות בנגלה לבד באשר הוא שם כי באותה שעה כשרים היו, אבל בעיני אינן אנשים כשרים כי אני רואה שתי ראיות בהוה ובעתיד כי עתידין להיות בעצה רעה.

ורז"ל אמרו (במ"ר ט.זו.) שסמיכות המרגלים למרים, לפי שמרים לקתה על עסקי דבה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר, ור"ל שמיד אחר מעשה מרים נשתלחו המרגלים כי אמר ה' פן ינחם כל אחד מהם ויקח מוסר בראותו מה שקרה למרים, ומטעם זה פרט כאן אנשים לפי שנאמר (במדבר יב.א) ותדבר מרים ואהרן במשה. והיה לו לומר וידברו כי ותדבר חוזר אל מרים, ועוד שלא מצינו עונש לאהרן, אלא שהגיד לך הכתוב שלה"ר מצוי בנשים יותר מבאנשים כי עשרה קבין שיחה ירדו לעולם ט' נטלו נשים כו', (קידושין מט.) ולפי שסתם נשים פטפטניות דברניות ע"כ תלה הדבור במרים כי היא התחילה בקלקלה זו ואהרן היה טפל לה, לכך אמר שלח לך אנשים שאין להם דרך נשים ולא יהיו כמרים שספרה לה"ר אלא אנשים ממש שאין מדרכן לספר לה"ר.

ד"א לכך פרט אנשים, לפי שארז"ל (ילקו"ש פנחס תשעג.כז) האנשים היו שונאים את הארץ ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד.ד) והנשים היו מחבבות הארץ ואמרו תנה לנו אחזה (שם כז.ד) וע"כ אמר הקב"ה לפי דעתי שאני רואה בעתיד היה יותר טוב לשלוח נשים המחבבות את הארץ כי לא יספרו בגנותה, אבל לך לדעתך שאתה סבור שכשרים המה ואתה סבור שהארץ חביבה עליהם תשלח אנשים וזהו שלח לך לדעתך אנשים, אבל לדעתי היה יותר טוב לשלוח נשים כאמור.

ויתורו את ארץ כנען, מצינו ג' לשונות בענין זה ויתורו, ויחפרו, וירגלו, כי ישראל אמרו (דברים א.כב) נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ, והקב"ה אמר ויתורו את ארץ כנען. ובמרגלים כתיב (שם א.כד) וירגלו אותה, לפי שג' דעות היו באותה עצה כי הקב"ה אמר ויתורו, שיש במשמעותו גם לשון יתרון כי רצה הקב"ה להראות להם יתרון הארץ על כל הארצות כמ"ש (שמות ג.ח) ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה. וטובה זו היא הטובה הרוחנית מצד היותה אורא דמחכים (ב"ב קנח:): כי זה הכנה אל האדם לבא על ידו לכלל הטובה האמיתית כי אין לאדם יתרון תחת השמש זולתו ויתרון ארץ זה בכל היא (קהלת ה.ח). אבל ישראל רוח אחרת היתה עמהם כי תמיד היו מבקשים תואנה לשוב מצרימה וע"כ אמרו ויחפרו, שיש במשמעותו לשון חרפה כי ערות הארץ רצו לראות כדי שיהיה להם מקום ללון ולומר נתנה ראש ונשובה מצרימה. אבל מ"מ לא בקשו שיוציאו מלבם דבה שקרית. והמרגלים השחיתו התעיבו יותר ממה שבקשו מהם והוציאו מלבם מלין שקרים כדרך כל הולך רכיל המפליג כל דבר להגיד יותר ממה שראה לכך נאמר וירגלו אותה. כי רגל לשון רכיל כמו שפירש"י על פסוק לא תלך רכיל (ויקרא יט.טז).

גם יתכן לפרש מה שהקב"ה אמר ויתורו. כי באמת הארץ ההיא ראש לכל הארצות ע"י כמה מעלות טובות כפולות שיש לה ביתר שאת על כל שאר הארץ. וכן מביא בילקוט פרי' זו (יג.תשמג) על א"י פסוק וראש עפרות תבל (משלי ח.כו) והמה עשו בהפך זה לומר שהיא פחותה מכל הארצות כי ארץ אוכלת יושביה היא. והורידה ממדריגת הראש אל מדרגת הרגל לכך נאמר וירגלו אותה. שעשו אותה למדרס רגל כרגל זה הפחות שבכל הגוף ובאמת היא ראש לכל הארצות כי מטעם זה נאמר בכ"מ לשון עליה בהולך לא"י, וע"ז אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה. מצינו נתינה לשון שביקה כמו ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך (שמות ג.ט). תרגומו ולא ישבוק, כך אמרו כאן נשבוק הראש אותה ארץ שאתם אומרים כי היא ראש לכל הארצות ונשובה מצרימה אע"פ שהם אומרים שהיא למטה ממדריגת א"י.

ומ"ש לשון מרגלים באותן ששלח יהושע אע"פ שהיו צדיקים, מ"מ קראם מרגלים לפי שהלכו לעשות את כל העם היושב בה למדרך כף רגל לישראל, או לעשות מדרך רגל לישראל בארץ, אבל כאן נאמר וירגלו אותה, משמע שעשו את הארץ עצמה במדריגת הרגל. ומ"ש אצל יהושע כי לחפור כל הארץ באו. (יהושע ב.ג) לפי שעשו את עצמן מוכרי קדירות שנאמר (שם ב.א) חרש לאמר. ודרך עושי קדירות לעשות חפירות בארץ וגומות והמקום ההוא היה דושנה של יריחו מקום חשוב, ע"כ אמרו עליהם ראו כי לחפור את הארץ באו לעשות חפירות בארץ כדי לעשות להם קדירות ויקלקלו הארץ.

[ג] על פי ה'. לא היה השליחות על פי ה' שהרי אמר לו שלח לך לדעתך כו'. אלא ר"ל שהשליחות ממדבר פארן היה על פי ה' מסע הראשון

מחצירות, כי לפי דברי השי"ת לא היה מסכים לשלוח כלל אך לרוב הפצרתם לא מיחה בהם, ומ"מ היה לו לאחר זמן השליחות שהרי ממדבר פארן כמה מסעות עד סמוך לארץ והיה לו לשלוח מחניה אחרת הסמוכה לא"י יותר ממדבר פארן, אלא לפי שחנייה זו של מדבר פארן היתה מיד בבואם מחצירות שקרה שם מעשה של מרים וחשב ה' כי קרוב הוא המעשה ההוא אולי יקחו הרשעים מוסר, ואולי ברוב הימים ישכחו מה שקרה למרים ומ"ש על פי ה' מוסב על ממדבר פארן ולא על עצם השליחות. וי"א שהיה ממדבר פארן דווקא כי ממקום זה שיערה חכמתו ית' שילכו וישבו תוך מ' יום כדי שיהיו כל מתי מדבר בני ס' שנה ויבואו בכלח אלי קבר (איוב ה.כו) כל מי שהיה בן ד' ומעלה אשר עליהם היתה הגזירה.

טז **ויקרא משה להושע בן נון יהושע.** יה יושיעך מעצת מרגלים. יש להתבונן למה דווקא שם של יה, ולמה לא התפלל גם על כלב, ונראה לפי שאמר להם עלו זה בנגב. והמרגלים אמרו עמלק יושב בארץ הנגב. פירש רש"י לפי שנכוו בו ישראל, וחשב בו שמסתמא בעצה זו לא יהיה יהושע כי אדרבה הוא החליש את עמלק ואת עמו לפי חרב. ולדורות מאותה מלחמה והלאה הוא ג"כ בטוח במה שנאמר (שמות יז.טז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ובאותה שבועה שהיתה בשם יה יהיה בטוח לנצח את עמלק, ע"כ הוסיף לו משה יה על שמו כדי שיהיה נזכר לשבועה שהיתה בשם יה ובסבה זו לא יהיה בעצת מרגלים שהפחידו את ישראל בעמלק.

וי"א לפי שיהושע היה תלמידו, הקפיד עליו שלא יקדיח תבשילו ויתלו ברבו, וי"א לפי שהיה משבט יוסף שהביא דבת אחיו ע"כ היה ירא שלא ילך בדרך זקנו, כי מטעם זה לא הזכיר בו למטה יוסף ובגדי בן סוסי הזכיר למטה יוסף, ומה שלא התפלל על גדי אולי חשב שאם זה שבא משבט אפרים הגדול ממנשה לא ישנה את תפקידו מסתמא גם הקטן ממני לא ידבר כנגדו, וכבר נודע מברכות של יעקב כי שם שם לו חק להקדים את אפרים לכל דבר שבקדושה, או לפי שנקרא אביו מנשה על שם כי נשני אלהים את כל בית אבי, וחשב משה שמסתמא כל זרעו שכחו כל מעשה אביהם.

יז **החזק הוא הרפה.** פירש"י סימן מסר להם כו', וקשה מנא ליה לרש"י לומר כן, אם לפי שקשה לו במה יודע איפא אם חזקים המה או לא שהרי לא הלכו להלחם עמהם, תקשה על דברי המרגלים שאמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות וגו'. ומאחר שראו הערים בצורות היה להם לחשוב כי חלשים המה כי ע"כ ישבו בערי המבצר, אלא ודאי שאמרו כי ראו בחוש כי הסימן בטל שאע"פ שהערים בצורות מ"מ עז העם ומנא ידעו, ודאי אמרו זה על שראו אותם בעלי קומה ענקים ואנשי מדות, וא"כ שמא החזק הוא כפשוטו כי אע"פ שהיה לו לומר המחנים אם מבצרים ומדקאמר בבי"ת הבמחנים ש"מ שעל יושביה קאמר מ"מ רש"י פירש הסימן על פסוק החזק הוא הרפה.

ונראה שקשה לרש"י, שהיה לו ליכנס בכי טוב ולמה התחיל בקללה כי הקב"ה כבר אמר כי טובה היא וראוי להתחיל בכל פרט כדבר ה' כמו שכתוב בכל הפרטים הטובה היא אם רעה, השמינה היא אם רזה, היש בה עץ אם אין, בכולם התחיל בשבח וכאן התחיל בגנות כי החזק הוא. היינו רעה לישראל וגורם להם קלקול. ע"כ פירש שסימן מסר להם וכל אחד קל מצד אחד וקשה מצד אחר, כי מאמר החזק הוא קשה לישראל מצד כי עז העם, ואך טוב הוא לישראל כי מסתמא יושבים בערי הפרזות ובנקל לבא אליהם, ומאמר הרפה. אם טוב הוא מצד רפיונם מ"מ לא טוב הדבר מצד שהם יושבים בערי המבצר, וא"כ שקולים המה וכן הבמחנים אם במבצרים כל אחד קל מצד, וכבד מצד, ושקולים המה.

[כ] **היש בה עץ אם אין**, דרז"ל (ב"ב טו.) אם יש שם אדם כשר שיגין עליהם כעץ זה העושה צל ומגין על כל המסתופף בצלו, ועל זה נאמר סר צלם מעליהם שכבר מת איוב, רמז לדבר צלם עולה למספר עץ. וי"א עץ זה עוף והוא איוב שהיה מארץ עוף. וע"ד הנסתר אמר היש בה עץ אם אין, דומה למה שאמרו ישראל היש ה' בקרבנו אם אין. כי לא היו ישראל מסופקים במציאת השי"ת כי לא נאמר היש ה' אם אין אלא יודעים היו שיש ה' אבל היו מסופקים אם הוא בקרבם ומשגיח עליהם או אם מסרם תחת ממשלת המערכה כך רצה משה לחקור אם הארץ ההיא יושבת בצל שדי וארץ אשר עיני ה' דורש אותה תמיד. או אם היא תחת המערכה כשאר ארצות, ורמז במילת עץ לצל שדי, ושם של ארבע רמוז במלת עץ. כיצד, י"ה, י" פעמים ה' ה' פעמים י' הרי ק'. ו"ה, ו' פעמים ה' ה' פעמים ו' הרי ס'. סך הכל ק"ס כמספר עץ וכמספר צלם, וז"ש סר צלם מעליהם ועזבם למקרים וה' אתנו שומרינו וצלנו, ומדקאמר מעליהם ש"מ שצלו על הארץ ההיא זולת שמעליהם סר מרעת יושבי בה. אבל הארץ מצד עצמה ארץ אשר עיני ה' דורש אותה.

ואמר והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ. לפי שהימים ימי בכורי ענבים והבעלים מקפידין על הלקיחה ומ"מ התחזקו והיו לאנשים כי ה' עמכם. ועל צד הרמז אמר שישראל נמשלו לענבים כמ"ש (הושע ט.) כענבים במדבר מצאתי ישראל. ובמדרש (ילקו"ש וישב מ. קמו עיי"ש) אמרו הבשילו אשכולותיה ענבים. הגיע זמנם של ישראל להיות נגאלין, על זה אמר כאן והימים ימי בכורי ענבים. הגיע זמנם לכנס לארץ כי כבר נתבכרו ונתבשלו ונגמר כל שלימותם על ידי התורה שקבלו.

[כב] **וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים**. פרשו רז"ל (סוטה לד.) שהיתה מבונה על אחד משבעה בצוען בכל טוב, ולשון שבע שנים לפני. אינו משמע כן, כי אף אם נאמר שלשון לפני היינו קדימה במעלה ולא קדימה בזמן מ"מ שבע שנים מדבר בקדימה זמנית דווקא, והרבה מפרשים יצאו ללקוט ולא מצאו יישוב מספיק.

ואני אומר שהדבר כפשוטו ממש, כי מאחר שהונח ששייך לשון מבונה בפירות א"כ אם עשתה צוען בכל שנה אלף מדות יגיע לז' שנים ז' אלפים

מדות, וחברון הוא מעולה ז"פ יותר מצוען ממילא עשתה בשנה ראשונה ז' אלפים מדות, נמצא שאוצרות של תבואה שהיו מבונים בפירות בצוען בשבעה שנים היו מבונים בחברון בשנה ראשונה וא"כ שפיר קאמר וחברון שבע שנים נבנתה בתבואה לפני צוען מצרים קדימה בזמן ממש, ושייך בזה לשון בנין ממש כי במקום שיש הרבה תבואה בונין הרבה אוצרות ואז המקום בנוי בבנינים ממש, או בהיות שיושבי המקום יש להם תבואה הרבה למכור אז כסף וזהב ירביון ויבנו להם בתים ספונים וחשובים והיה חברון בנוי בכל עניני יופי ז' שנים לפני צוען מצרים כי זה מעיד על עשירות המקום ורבו תבואתם כי יתרון ארץ בכל הוא, והזכיר שבח הארץ על ארץ מצרים, לפי שעתידין לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומטעם זה נאמר ויבא עד חברון ולא נאמר ויבואו, לפי שבבואם לחברון וראו שם מעלת הארץ על מצרים היו כלם בלב אחד כאיש אחד לספר בשבח הארץ, ואחר כן נתקלקלו ובאותה שעה צדיקים היו.

[כד] למקום ההוא קרא נחל אשכול. כי מימים רבים היה נקרא מקום זה אשכול כדמסיק בילקוט פ"י חיי שרה (ק.ב.כג) ובפרשה זו (תשמ.ג.יג) וע"י מעשה זה קראוהו נחל אשכול הוסיפו לו שם נחל, והוא לשבחו של א"י כי עיקר הגפן הטוב הוא הצומח בהרים כי המה מתבשלים ביותר ע"י השמש השולטת יותר בהרים מבנחלים והמה לקחו אשכול מן הנחל בעמק ואעפ"כ היה גדול ומעולה וק"ו לאשכולות ההרים, ובזה מתורץ למה לא קראוהו סתם אשכול. ולמעלה פ"י נשא (ה.יז) במי המרים פרשתי שמי מרה היו מתוקים ובפיהם של ישראל שבו להיות מרים וע"כ הוצרך לומר שם ע"כ קרא שמה מרה. שלא יובן מן שם מרה שהיו קודם לכן מרים, כך בעקידה פירש שהוצרך להודיע לנו שנקרא אשכול על אודות אשכול זה שכרתו משם שלא תאמר שנקרא מעולם אשכול על שם שיש שם אשכולות מובחרים ויהיה זה עדות על גנות הארץ שאין בכל הארץ כמותם, ע"כ אמר שבכל הארץ היה כן והמה לקחו במקרה ממה שנוזדמן לידם, ומה שנקרא נחל אשכול זהו על אודות האשכול. ויתכן לפרש שנקרא אשכול על שם למה אשכול שניכם יום אחד, כי מקום זה גרם להם שנעשו שכולים כי אמרו כשם שפריה משונה כך עמה, וע"יז כרתו משם בני ישראל כי כולם נכרתו ספו תמו לכך נאמר אשר כרתו משם בני ישראל.

[כז] וגם זבת חלב ודבש הוא. אמרו אל משה, כל הדברים הטובים אשר דברת בשם ה', לא נפל מכולם דבר ארצה וכאשר שמענו כן ראינו וז"ש באנו אל הארץ אשר שלחתנו. כי אילו היה בה שינוי באיזו דבר היה נראה כאלו לא זו הארץ אשר שלחתנו לשם מאחר שחסרו בה התוארים ההם, ונוסף על דברך הוא שגם זבת חלב ודבש היא, אך בדבר אחד לא מצאנו כדברך כי אמרת שסימן זה בדוק ומנוסה שבמקום שהעם עז הם יושבים בערי הפרזות, על זה אמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד. כי לשון אפס משמש כמו אך ורק.

והבט ימין וראה כי המה אמרו ערים גדולים ובצורות מאד. ובפר' דברים (א.כח) אמר משה שהמרגלים אמרו ערים גדולות ובצורות בשמים. ולא מצינו שאמרו בשמים, אלא שמשה הבין מדבריהם כפירה בהקב"ה כי אמרו חזק הוא ממנו. כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם, (סוטה לה.) ואמרו שחוזק זה בא להם מכוכבי השמים וכסיליהם וזה"ש ובצורות בשמים. שמזלם שבשמים חזק ממנו כביכול, ומתחילה לא אמרו כפירה זו בפירוש ואמרו סתם בצורות גדולות מאד וכאשר בא כלב והכחיש דבריהם אמרו הכפירה בפירוש כי חזק הוא ממנו. ומסוף דבריהם ניכר שראש דבריהם היה ג"כ כפירה וכאילו אמרו ובצורות בשמים.

[ל] עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כפל הלשונית יש לפרש בשני פנים. דרך א' הוא, שעלה כלפי מעלה אמר כדרך שנאמר (בראשית מו.ד) ואנכי אעלך גם עלה. שפירשו רז"ל גם עלה קאי על השכינה (מכילתא בשלח פר' ג) ואגבה יעלה גם הוא, כך פירושו כאן, עלה אי אתם מודים לי בעלה שהשכינה תעלה לבית מלונה כי הארץ ההיא מלון לשכינה מימות עולם כארז"ל (חולין צא:) צדיק זה בא לבית מלוני, וכשם שהשכינה תעלה כך אגבה נעלה גם אנו הדבקים בה', כי יכול. אי אתם מודים לי ביכול שהקב"ה יכול להם וכשם שהוא יכול להם כך נוכל גם אנחנו להם ביכולת האל ית' אשר עמנו, והמרגלים אמרו מעיקרא דדינא פרכא והנחה ראשונה בלתי צודקת ולא נוכל לעלות אנחנו כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו כן וכן פירש"י.

דרך ב' הוא, שאמר עלה. אמת שהעליה אפשרית היא אך נעלה בתנאי זה אם אנחנו נתקן מעשינו כי בזכותא תליא מילתא ואנחנו חייבים לעשות הכנה אל העליה ע"י תשובה ומעשים טובים, וכן יכול. הקב"ה ודאי יכול להם אך בתנאי זה שגם אנחנו נוכל ע"י שנסיר לב האבן מקרבנו, והשיבו המרגלים אם בנו תלוי הדבר א"כ אין בו ממש כי אם ה' לא יעלנו מזה ברחמיו מצדינו יבצר ונמנע, כי חזק הוא ממנו. היצר הרע כארז"ל (סוכה נב.) יצרו של אדם גדול ממנו וכדמסיק בילקוט של תהלים (לה. י. תשכג) על פסוק מציל עני מחזק ממנו. היינו מן היצה"ר ע"ש.

[לב] ארץ אוכלת יושביה הוא. שראו אותם קוברים מתים והאלהים חשבה לטובה כו', וקשה וכי בעבור זה נקראו מוציאי דבה והלא הגידו האמת מה שראו וכי מפני שלא הרגישו שלטובתם עשה ה' זאת נקראו מוציאי דבה, כסילים ראוי שיקראו. וכן מסיק במדרש (במ"ר טז. ב.) מרגלים ששלח משה כסילים היו כו' ולפחות יש מקום לומר אהני ליה שטותיה שלא חלי ולא מרגיש בטובתו.

ונראה שהיה להם לכל הפחות לתלות הקבורות בחטאם, כי כבר נודע להם שמעשה ארץ כנען מקולקלים יותר מכל האומות, והם אמרו בהפך זה שכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות טובות המה וצדיקים, ותלו הדבר ברוע מזג אויר הארץ שאוכל ומכלה אפילו ליושביה המורגלים בה

ק"ו שתזיק לבלתי יושבים עליה ובאו ממרחק ולא הורגלו באויר הארץ. ובאמרם אנשי מדות נכללו כמה דברים, הן צדקתם ויושר פעולתם במדה ובמשקל אינן יוצאין מקו השיוויון, הן ענין הנהגתם במאכלם ומשתם שאינן מן המרבים במאכל ומשתה ומשגל אלא מכלכלין דבריהם במשפט במדה ובזמן הראוי, וא"כ ודאי הכל תלוי בחוס האויר המקלקל הבריאות. וזה פריה. כי במקום שהחוס גדול אז פריה משונה למעליותא אבל עמה משונה לגריעותא כי הא בהא תליא. ושם ראינו את הנפילים. מן אותן שנפלו ומתו אשר קמטו בלא עת, בני ענק מן הנפילים. הקדמונים וזהו כפל הנפילים כי אחד תואר לענקים ואחד לשון נפילה ממש, ואמרו שאם מזג האויר מזיק לגסי החומר החזקים אף בריאים ק"ו שיזיק לנו החלושים וקטנים מערכם. ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם. כי שמענו אומרים נמלים יש בכרם, כי אינו דומה ראייה מרחוק לראיה מקרוב כי מרחוק נראה הכל יותר קטן ממה שהוא נראה מקרוב, וחגבים גדולים מנמלים ואם היינו בעינינו כחגבים מסתמא היינו מרחוק בעיניהם כנמלים כי אידי ואידי חד שיעורא הוא.

ואמרו להם יהושע וכלב הארץ טובה מאד מאד. הן מצד פריה, הן מצד מזג האויר, ואין טובת הפירות תלוי בחוס האויר כי אם בשמנונית הארץ הנותן מתיקות לפירות וז"ש ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. כי הבהמה גידולי קרקע מקרי והדבש כנוי אל המתיקות הבא משמני הארץ, והאויר אינו מזיק כ"א לחוטאים, אך בה' אל תמרודו. ואז לא יזיק לכם אויר הארץ, ואתם אל תיראו את עם הארץ. שהיו קוברי מתים, כי לחמנו הם. ודאי בחטאם מתו שהרי נאמר (דברים ז. טז) ואכלת את כל העמים. וארז"ל (ב"ק לח.) מאי דכתיב (חבקוק ג. ו) ראה ויתר גוים. ראה הקב"ה שאפילו ז' מצות של בני נח לא קיימו ועמד והתיר ממונם לישראל ואם ממונם התיר על שלא קיימו ז' מצות א"כ גם גופם התיר על כל התועבות הגדולים שבהם וא"כ ודאי בחטאם מתו דא"כ למה התיר לנו לאוכלם כלתם וראיה על חטאם שאפילו צדיק אחד שהיה ביניהם מת בחטאם כדי שלא יגין עליהם כצל ז"ש סר צלם מעליהם. אבל צל שלנו קיים והוא הקב"ה שנאמר (תהלים קכא. ה) ה' שומרך ה' צלך.

וקרוב לשמוע, כי לחמנו הלמ"ד בחולם כמו לוחמינו כי הם בעלי מלחמתינו ואולי היו מרגישינן בכם ועושינן עמכם מלחמה, ע"כ עשה השי"ת שהיו קוברים מתים כדי שלא יתנו לבם אליכם. ותולדות יצחק כתב כי לחמינו כמו המן הזה שאם יסור הצל ממנו וזרחה עליו השמש ונמס כך סר מעליהם צלו של הקב"ה ואז ימסו כדונג מפני האש כמ"ש (שמות טו. טו) נמוגו כל יושבי כנען. וע"ד הרמז אמר סר צלם מעליהם שלא יאמרו אם מדרך הארץ ההיא שתקיא את יושביה החוטאים היום או מחר גם אנחנו נחטא כי אדם אין צדיק בארץ וגו'. ותקיא גם אותנו על זה אמר וה' אתנו בגלות כמ"ש (תהלים צא. טו) עמו אנכי בצרה. ואגבה גם אנחנו בטוחים לשוב שמה ויעשה הקב"ה למען שמו יתברך אשר עמנו ויחזור

במדבר פרק-יד

{יג} ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגו'. פסוקים אלו צריכין ביאור כי ושמעו מצרים על כרחך צריך אתה לפרשו על ההריגה כפירוש רש"י ואם כן היה לו לומר מיד אחר ושמעו מצרים, ואמרו אל יושב הארץ הזאת. ומה זה שאמר ואמרו הגוים. אם הם המצרים למה קראם עכשיו סתם גוים, ואם הם יושבי הארץ למה שינה שמם, וזולת זה הלשון קצת מגומגם. וראיתי להסתייע ממחר שכתב מהרי"א בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. כי מלך ב"ו ממה ליקח נקמה משני סבות, הן מצד שהוא ירא שמא היום או מחר ימות ולא יראה נקמתו בחייו, הן מצד שהוא ירא פן יברח שונאו למקום אחר ולא יוכל להרגו. ע"כ נאמר ואולם חי אני נאם ה' ומצדי לא יבצר לאחר הפירעון, ועוד שימלא כבוד ה' את כל הארץ, ואנה מפני יברח, על כן ארחיב להם זמן מ' שנה אשר בהם יתמרק העון עכ"ל. וזה שאמר משה והמתה את העם כאיש אחד. אם תכלה אותם כרגע אז תעשה כאיש אחד הממהר לנקום מפני שני החששות ואתה אל ולא איש למה זה תמהר לנקום.

ועפ"ז י"ל כי המצרים לא יאמרו מבלתי יכולת ה'. שהרי המה ראו בעיניהם כחו ית' וז"ש ושמעו מצרים כשישמעו ההריגה אז יאמרו אל יושב הארץ הזאת וגו' ומה שהכניס בין הדבקים מאמר כי העלית בכחך וגו' הוא נתינת טעם על השלילה כי למה לא יאמרו מבלתי יכולת לפי שראו כי העלית בכחך וגו' ולכן ודאי לא יאמרו מבלתי יכולת ה'. אלא יאמרו דבר אחר, ולמי יאמרו, אל יושב הארץ הזאת הקרובים, ולמה יאמרו דווקא אליהם, שמעו כי אתה ה' וגו'. כי הקרובים שמעו מסתמא כי אתה ה' אל ולא איש, ואין להמלט מפניך, כי עין בעין נראה אתה ה'. חי וקים לעד וענך עומד עליהם וגו'. וא"כ בין בחנייה בין בהליכה העמוד ענן עמהם ואנה מפניך יברחו, והמתה את העם כאיש אחד איך תעשה כמעשה גבר בעלמא הממהר לנקום בכעסו וכדי בזיון וקצף לייחס אליך ית' מדה זו, וכל סיפור זה הוא שמעו כי אתה ה', אל ולא איש והמתה את העם הזה כאיש אחד. ומה שהכניס בין הדבקים אשר עין בעין נראה אתה ה' וגו' לבאר שני התוארים הנזכרים בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. כי המה רמוזים גם במאמר אשר עין בעין נראה אתה ה' וענך עומד עליהם וגו'.

וכל פסוקים אלו מדברים ממה שיספרו ביניהם הקרובים, דהיינו מצרים עם יושב הארץ הזאת כי לא יוכלו לומר מבלתי יכולת. לפי שכולם ראו ושמעו כי העלם בכחו ממצרים, והיא הנותנת כל עוד שיראו ביותר כח ה' ויכלתו אז ביותר יש להם מקום ללון ולומר איך יתכן שמי שהוא

ה' בקרב הארץ אשר נראה עין בעין ועננו לא ימיש, ימית את העם כמעשה איש בעלמא אבל הרחוקים אשר שמעו את שמעך. אבל מ"מ יכול להיות שלא שמעו את כל היד החזקה אשר עשה ה' במצרים רק שמעו כי יש ה' אשר נשבע לישראל להביאם אל הארץ, לא יתמהו ועל והמתה את העם כאיש אחד. אבל יאמרו כפירה אחרת וז"ש ואמרו הגוים היינו הרחוקים מבלתי יכולת ה' וגו', ואע"פ שאמרת ואעשך לגוי גדול ועצום. וא"כ למפרע יראו יכולת ה' מ"מ ביני ביני יתחלל השם כי ימים רבים יהיו ללא אלהים אמת קודם שאהיה לגוי גדול, לפיכך ועתה תיכף בדור זה יגדל נא כח ה' כי ראוי ונכון שגם בעת הזאת יגדל נא כח ה' לבטל דברי הגוים הרחוקים, ה' ארך אפים וגו' לבטל דברי המצרים שאמרו והמתה את העם כאיש אחד. ויאמר ה' סלחתי כדבריך. בכמה מקומות דרשו פסוק זה על מעשה העגל ור"ל כי בכל זמן ממצרים ועד הנה סלחתי כדבריך, אבל מכאן ולהלן חושבנא ולא אסלח לגמרי, ונתן טעם לדבר וינסו אותי זה עשר פעמים על כן ויתרתי להם בזכות אברהם שנתנסה בעשר נסיונות אבל משם והלאה תמה זכות זו ע"כ אגבה חובי מעט מעט. אעפ"י שבמס' ערכין (טו.) מנו גם מעשה המרגלים בכלל עשר נסיונות מ"מ כפי הפשט נוכל לומר במקום מרגלים, ויסעו מהר ה'. (במדבר י"ג) מאחרי ה'.

ועל צד הרמז יתכן לפרש, כי עין בעין בזכות שקבלו ישראל את התורה הנדרשת בעי פנים זכו לעין ה' אל יראיו, (תהלים לג.יח) וזהו פירוש הפסוק (ישעיה נב.ח) כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון כארז"ל (עירובין סה.) נכנס יין יצא סוד, יין עי' וסוד עי' כי הגאולה סוד ה' ליראיו כמ"ש (דניאל יב.ט) כי סתומים וחתומים הדברים וכשנכנס בישראל יין התורה שיש לה עי' פנים אז יצא סוד הגאולה ונגלה כבוד ה'. (ישעיה מ.ה) ז"ש כי עין הגאולה שהיא סוד בעין בזכות יין התורה יראו בשוב ה' ציון וק"ל.

[לד] יום לשנה יום לשנה. שנה ליום שנה ליום מבעי ליה למימר, ועוד הלא מדה טובה מרובה על מדת פורעניות ואיך יכפול עונשם שנה ליום, ומ"ש במספר הימים כמספר בכ"ף מבעי ליה, ומהו שחזר ואמר תשאו עונותיכם מי שנה כי כבר הזכיר עונשם. ורז"ל אמרו (תענית כט.) כי יום זה היינו ט' באב כי בו בכו בכיה לחנם וקבעו בכיה לדורות ע"כ בכל יום ט' באב היו קוברים מתייהם לכך נאמר יום לשנה שבכל שנה תשאו עונותיכם יום אחד.

וע"ד הדרש נ"ל לפרש, לפי שעיקר כוונת המרגלים היתה בהוצאת דבת הארץ כדי להיות להם פתחון פה לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה, וידעו כי מאז ומקדם נתחייבו שמצרים תשב שממה מי שנה כמ"ש ביחזקאל (כט.יב) תהיין שממה מי שנה. ופירש"י שם לפי שנגזר עליהם רעבון מ"ב שנה כנגד ג"פ שנכתב החלום שבע פרות שבע שבלים ולא היה להם אלא שתים, כי משבא יעקב פסק הרעב ונשארו חייבים עוד מי שנה כד פירש"י, ולפי זה מקום אתי לפרש שהמרגלים ידעו גם המה שהמצרים יש להם לפרוע חוב מי שנה, או להיות שממה מי שנה, או להיות שם שנת רעבון מי שנה. לכך הלכו מי יום לומר לישראל שמי יום אלו אשר בהם ראינו

סכנת ארץ אוכלת יושביה. גרועים לנו יותר מן מי שנה הרעים שנגזרו על מצרים, וע"כ אמרו נשובה מצרימה. כי יותר טוב לנו להיות בשממת מצרים מ' שנה מאותן מ' יום אשר בהם היינו בסכנת מות ומשכלת בארץ, לכך נאמר במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ' יום, כדי שיגיע יום לשנה של מצרים לומר ששנה של מצרים יותר טוב מן יום של הארץ אפילו שנת רעבון או שממה, וז"ש יום לשנה יום לשנה היינו לשנה שנה של מצרים. על כן תשאו עונותיכם מ' שנה כנגד אותן מ' שנה של מצרים הרעים אשר בחרתם להיות שמה במצור ובמצוק יותר מן יום בארץ ע"כ תהיו במצור ובמצוק במדבר מ' שנה וזה פירוש יקר.

[לז] וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ. שנשתרבב לשונם עד טבורם כו', לפי שנאמר (תהלים נח.ד) זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב. והתינוק כשהוא במעי אמו אז הטבור עומד במקום הפה כי פיו סתום וטבורו פתוח, ומאחר שגם בבטן תעו דוברי כזב דומה כאלו גם במעי אמם פיהם פתוח לומר כזב ושקר ושם הטבור במקום פה, ע"כ נשתרבב לשונם עד טבורם לפי שבכל פה אכלו וכילו את הארץ בלשון שקר שלהם ונראה העונש בב' מקומות אלו כי הם מקום החטא.

ד"א לפי שא"י נקרא טבור הארץ (יחזקאל לח.יב) כי הוא באמצע הישוב כמו הטבור שבאמצע הגוף ע"כ נראה העונש במקום טבורם לפי שספרו לשון הרע על ארץ זו היושבת על טבור הארץ.

[לח] ויהושע בן-נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם וגו'. פסוק זה כולו מיותר פשיטא שחיו שהרי לא היו בכלל מוציאי דבה אלא שרמזו לארז"ל (חגיגה טו.) שהצדיק נוטל חלקו וחלק של הרשע בגן עדן, כך יהושע וכלב קבלו חלקם וחלק האנשים שהלכו עמם לתור וזהו חיו מן האנשים שקבלו גם חלק אותן האנשים אשר הלכו אתם.

במדבר פרק-טו

[כד] ושעיר עזים אחד לחטת. חטת כתיב חסר אל"ף, ועוד יש כאן שינוי כי בכ"מ שמקריבין חטאת ועולה החטאת קודמת לעולה וכאן העולה קודמת לחטאת הלא דבר הוא, ואומר אני לפי שחטא זה מדבר בחטא ע"ז שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות. זו ע"ז שהמודה בה ככופר בכל התורה, ובכל עבירה האדם חוטא במחשבה ובמעשה כי כל מעשה קדמה לו המחשבה כי אם יעשה בלא כוונה כלל אין זה נקרא שוגג אלא אונס, וע"כ כל חוטא צריך להביא ב' כפרות העולה על הרהור הלב, וחטאת על חטא המעשה, ואע"פ שכל הרהור קודם למעשה מ"מ המעשה

קשה מן ההרהור שהרי לעולם אין הקב"ה מעניש על המחשבה אם לא יצאה מחשבתו לפועל כמ"ש (תהלים סו.יח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אע"פ שגם על המעשה אינו מעניש כשהוא נעשה בלא מחשבה וכוונה כלל, מ"מ המעשה עיקר החטא ע"כ מביא תחילה חטאת להסיר העון הגדול תחילה ואח"כ עולה להסיר עון ההרהור, חוץ מבע"ז שנאמר בה (יחזקאל יד.ה) למען תפוש את בית ישראל בלבם. לפי שהמחשבה בע"ז הוא עיקר החטא כי זה דבר התלוי באמונת הלב וכל המעשים כקיטור, וזיבוח, וניסוך, והשתחויה, כולם טפלים אל המחשבה, וכן התחלת הסמ"ג, שלא להעלות במחשבה שיש אלוה אחר כו', ע"כ הוא מקדים עולה לחטאת כדי להסיר החטא הגדול תחילה והוא ההרהור אשר עליו באה העולה שנאמר (יחזקאל כ.לב) והעולה על רוחכם ואח"כ הקטן והוא המעשה. וע"כ כתיב לחטת חסר א' כי הא' אות ראשונה ומספרה אחד מורה בכ"מ על אחדות של ראשון לכל נוצר ית', וזה החוטא בע"ז מכחיש אחדותו ית' ואין אלהים מזימותיו וע"כ חסר א' בחטת לומר שחסרון האל"ף היינו חטאו כי הוא מדבר בע"ז, ובדבר זה נבדל ה' מכל ברואיו כי כולם בשתים במחשבה ובמעשה ואצל הקב"ה נאמר (איוב כג.יג) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש. כי מיד כאשר יחשוב ה' על איזו דבר לעשותו מיד הוא עשוי כאשר אותה נפשו וחישב עליו לעשותו.

[לח] ועשו להם ציצית וגו'. כל תוכן הפר' צריך ביאור כי איך יזכור את כל מצות ה' ע"י שיסתכל בחוט של תכלת, ונ"ל זה הענין בשני דרכים. הדרך הראשון הוא, ע"ד שאמרו בספרי ומביאו הילקוט פ"ה האזינו (לב.תתקמב) א"ל הקב"ה למשה אמור להם לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמה שנו מדתם או שמה עלה גלגל חמה מן המערב, ולא עוד אלא ששמח לעשות וכו', וכן הוא אומר לענין הים (ירמיה ה.כב) האותי לא תיראו וגו' אשר שמתו חול גבול לים. שמה שינה מדתו ולא עוד אלא שמצטער לעשות ואין יכול שנאמר (שם ה.כב) ויתגעשו ולא יוכלו. מכאן ראייה שהים אינו משנה מדתו מיראה שהרי מצטער לעשות ואינו רשאי, והשמים אינן משנים מדתם מאהבה כמ"ש ולא עוד אלה ששמח לעשות. והנה בענין התכלת ארז"ל (מנחות מג.) תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא כבוד, ובודאי פירושו שצבעים אלו בדומה לדומה כי אין תכלת דומה לרקיע אלא כל אחד נוטה בצבעו אל הדומה לו וכל אחד עמוק מחבירו. ובמאמר זה חתם כל הענין לומר מה ענין הסתכלות בחוט של תכלת לשיזכור ע"י זה כל מצות ה' ולא יצא מן המדה אפילו כמלא נימא, אלא לפי שתכלת דומה לים וע"י שיסתכל בחוט זה יזכור אל הים הדומה לו בצבעו ויהיה דומה כאלו היה הים תמיד נגד עיניו, ואז יתבונן במעשה הים שאינו יוצא מן המדה אפילו כמלא נימא וממנו יראה וכן יעשה בק"ו שהזכיר בעל המדרש האומר הסתכלו בים כי הסתכלו היינו לשון ציצית שהוא נגזר מלשון מציץ מן החרכים. (שיר ב.ט) דהיינו שיהיה מציץ ומסתכל בים שאינו משנה מדתו כך הוא לא ישנה בק"ו ואם יעבור אפילו על אחת מכל מצות ה' הרי הוא יוצא מן המדה אשר מדד לו ה' לומר עד פה תבא ולא תוסיף בזה מותר וזה אסור.

אך לפי שמן הים אין ללמוד כי אם לעבוד את ה' מיראה, שהרי אמר בים ולא עוד אלא שמצטער לעשות כו' וכמ"ש האותי לא תיראו נאום ה' אשר שמתני חול גבול לים. ש"מ שמן הים אין ללמוד כי אם היראה מילתא זוטרתני לגבי משה ולגבי כל דכוותיה אבל אין זה סוף השלימות, כי העושה מאהבה ועובד את ה' בשמחה גדול מן הירא אלהים והוא הנהנה מיגיעת כפיו בתורה שארז"ל (ברכות ח.), כי העושה בשמחה מאהבה נהנה מעצם היגיעה, אבל הירא אינו נהנה מעצם המעשה, ע"כ אמר וים דומה לרקיע כי ע"י שיזכור תמיד במעשה הים יהיה דומה כאלו הים תמיד נגד עיניו ואחר כך יהיה דומה גם כן כאלו הוא מסתכל ברקיע תמיד כי ים דומה לרקיע וממנו יראה וכן יעשה, מה הרקיע אינה משנה מדתו ולא עוד אלא ששמח לעבוד כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה, ואם יאמר העובד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה, ע"ז אמר ורקיע דומה לכסא כבוד, כי ע"י זה יזכור שמתוך האהבה יבא לדביקות השכינה מקום חוצבה של הנשמה כי כל ירא מתרחק מן זה שהוא ירא ממנו, והאוהב משתדל תמיד לדבק בנאהב לו כי על כן יבא על שכרו נמצא שהאהבה תכלית ההצלחה כי על ידה יזכה לדבק בכסא כבוד וע"י שיציץ ויסתכל ברקיע יהיה נזכר לכסא כבוד ע"י דמיון הצבעים. ולפי שיש כאן רמז לשכר נגלה של העה"ז הבא בזכות היראה, ולשכר נסתר הבא בזכות האהבה, כמ"ש (ברכות ח.) בנהנה מיגיע כפיו אשריך בעה"ז, וטוב לך לעה"ב. ע"כ נאמרה פרשה זו ועשו להם ציצית בלשון נסתר, ואח"כ והיה לכם לציצית בלשון נוכח ונגלה וזה פירוש יקר, וזהו טעם ח' חוטין ה' קשרים סך הכל י"ג כמספר אהבה.

הדרך הב' הוא, שכל המצות נמשלו לבגד שנאמר (קהלת ט.ח.) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. אמנם יש הבדל ביניהם כי סתם בגד ארוג דוקא מן חוטין הרבה כי חוט אחד אין בו כדי להתכסות אבל מלבוש הנשמה אינו כן אלא אפילו בחוט אחד יש בו כדי לכסותה, כדדרש ר' יוחנן (בסנהדרין קיא.) לבלי חק למי שלא שמר אפילו חק אחד הא אם שמר אפילו חק אחד ניצול מגיהנם, וטעמו של דבר לפי שברית כרותה שמצוה גוררת מצוה, (אבות ד.ב.) וא"כ מיד כשעשה רק מצוה אחת היו כל המצות בכחו לעשות אע"פ שלא יצאו מן הכח אל הפועל מ"מ הדבר שהוא בכח דומה כאלו עשאו, וזהו סוד החוט של תכלת המזכיר את כל מצות ה' כי על ידו נעשה בגד שלם לנשמה ואינו נקבר ערום עד שיהיה כאדה"ר שרק מצוה אחת היתה בידו ונתערטל ממנה, ויש עוד מצוה אחת המזכרת את כל מצות והוא ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט.יח) וא"כ חוט אחד יכול להביא את האדם לידי תכלית כהוראת לשון תכלת וזהו סוד מסודות התורה.

במדבר פרק-טז

[א] ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי. בקיחה זו באו הרבה פירושים יען כי לא פורש אם קיחה בידיים או בדברים כמו קח את הלויים (במדבר ח.ו). וי"א שכל הסיפור נמשך עד בני ראובן שלקח לו למחלוקתו את בני ראובן כי ראה ללקט אליו כל מרי נפש וידע כי נפשם מרה על הבכורה שנלקחה מראובן, ואע"פ שיעקב נטלה ולא משה מ"מ על ידי שתחזור כל שררה לבעליה יחשבו שגם להם תחזור הבכורה ויסכימו עם קרח. וי"א שלקח לו לטענה את בן יצהר כי זאת היתה עיקר טענתו לומר אחי אבא ארבעה הוו כו' מאחר שאני בן יצהר מי ראוי ליטול השניה כפירש"י. וי"א וי"ו של ודתן נוספת כו"יו של ואיה וענה (בראשית לו.כד) וביאורו שלקח את דתן ואבירם לצרפם אליו, ונכון לומר שתרווייהו איתנהו שלקח לו לטענה מה שהוא בן יצהר, ולקח לו גם את דתן ואבירם ואון, ולפי זה לא תהיה הוי"ו נוספת.

ובמדרש (במ"ד יח.ג) אמרו ויקח קרח מה לקח טלית שכולו תכלת כו'. ומסיק ששאל עוד בית מלא ספרים אם חייב במזוזה כו', בשלמא ציצית דרש סמוכין מדסמך ויקח קרח לפרשת ציצית אבל מזוזה מאן דכר שמיא, ונ"ל דמפיק לה מדכתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם. למה ליה למכתב פתח אהליהם אלא שיצאו נצבים לחרף ולגדף על המזוזה שבפתח אהליהם, והנה קרח חלק על פרי' ציצית ודתן ואבירם הוסיפו עוד לחלוק על מצות המזוזה שבפתח האהל כי אמרו שמישה בדה מלבו ב' מצות אלו והיה זה מעין מחלוקתם כמ"ש רבינו בחיי כי אמרו כשם שטלית שכולו תכלת הסברא נותנת שהוא פטור מציצית, וכן בית מלא ספרים פטור ממזוזה, כך בזמן שכל העדה קדושים אינן צריכין למנהיג. ועוד רמוז בזה לומר שעיקר טעם שני מצות אלו להיות לאדם כמזכירים את מצות ה' כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם וגו', וכן המזוזה כדי שיזכור את ה' בבואו ובצאתו, ובזמן שכל העדה קדושים אינן צריכין לדבר המזכיר כי בלאו הכי ה' לנגדם תמיד הוא ית' וכל מצותיו, ואין צורך בהם כי אם לאנשים שכיחי אלהים. ומטעם זה נענשו המה וטפס ויש להתבונן אם קרח ועדתו חטאו טף למה באים לעונש זה, אלא לפי שחלקו על ציצית ומזוזה ומסיק (בשבת לב:) ר' יהודא ור' מאיר חד אמר בניס מתים בעון ציצית, וחד אמר בעון מזוזה כו'. וטעם לשניהם אחד הוא לפי ששניהם באו לזכרון כי המזוזה להיות ה' לנגד עיניו תמיד בבואו

ובצאתו, והציצית לזכרון המצות, וכתיב (הושע ד.ו.) ותשכח תורת אלהיך
אשכח בניך גם אני. כי ע"י שתשכח תולדות המעשים הטובים אשכח גם
סתם תולדותיך, ועוד שהבנים ענף ממנו כציצית שהם ענף מן הבגד.

ויקח קרח בן יצהר וגו'. ולא קחשיב בן יעקב לפי שקרח היה מחניף לבני
ראובן ואמר דרך חנופה אין אני מתיחס אחר אבינו יעקב ואל יהי חלקי
עמו במה שלקח הבכורה מן ראובן ע"כ גם הפסוק אינו מיחסו אחריו.
ורז"ל אמרו (בסנהדרין קט:) ויקח קרח. שעשה קרחה בעולם, בן יצהר.
שהרתיח את כל העולם כצהרים וגו', בן לוי. שנעשה לוייה לגיהנם,
ולחשוב נמי בן יעקב שעיקב עצמו לגיהנם, יעקב בקש רחמים על עצמו
שלא יחשב עמהם שנאמר (בראשית מט.ה) בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל
תחד כבודי. לפי פשוטו ודאי לא לכבוד יהיה לו אם יחשב עמהם כי ע"י
זה ידרש שמו לגנאי וע"כ בקש שלא יחד כבודו שמה, ד"א כדי שלא
יאמרו שמדה זו ירושה בידו מן יעקב שערער על הבכורה דהיינו על
הכהונה כי לפנים היתה העבודה בבכורות ויאמרו שממנו למד קרח
לערער על הכהונה, וכן במעשה זמרי יאמרו שירושה בידם מן יעקב
שלקח שתי אחיות, על כן ייחס את קרח הקנאי עד לוי שהיה ג"כ מקנא
ביוסף. ומ"מ המאמר מחוסר ביאור מהו הקרחה שעשה, ואיך הרתיח
העולם כצהרים.

וכפי הרמז מן הפסוק זולת המאמר של הגמרא, היה מקום לפרש
השמות בדרך אחר והוא, שהמקרא ודאי אינו יוצא מידי פשוטו שהשמות
כפשוטם אך מאחר שפרט כל היחס הלזה נראה כי שמו ושם אבותיו היה
הוראה על העתיד שיעמידו בן פורץ גדרו של עולם והוא קרח, כי השמות
מרמזים על טענותיו ועל מחלוקתו כי קרח לשון קרחת שער וכדרך
שמסיק בפרק חלק (ק.י.) ועוד גזז לכו למזייכו ומטלל לכו כו', שמצחק בכס
על שעשה אתכם קרח מן השערות ונמצא שלקח לו זה לטענה נגד משה
מה שעשה הלויים קרחים. בן יצהר הוא לשון שמן שחלק על הכהונה על
אשר יצק על ראש אהרן שמן המשחה אשר מחציתו מאתים וחמשים
כדאיתא פ' כי תשא (ל.כג) ועל כן לקח למחלוקתו חמשים ומאתים איש,
אף על פי ש"א שלקח מספר זה כדי שיעלה ג"כ לכל שבט כמספר סנהדרי
קטנה כשתצרף אליהם עוד ג' דתן ואבירם ואון, חוץ משבט לוי שלא היה
איש מביניהם, מ"מ לפי דרכנו נוכל לומר שלכך לקח מספר זה לומר אלו
בני היצהר אשר ראויין להיות נמשח בשמן המשחה אשר מחציתו
חמשים ומאתים כמו שנמשח בו אהרן, בן קהת. הוא מלשון ולו יקהת
עמים (בראשית מט.י.) והוא לשון אסיפה והקהל כי הוא אספם ורוחו קבצם
להקהילם על משה ואהרן כמ"ש ויקהלו על משה ואהרן, בן לוי. פירש
רש"י פ' ויצא (כט.לד) שנקרא לוי על שם שליוהו במתנות, וגם המתנות
לקח לו קרח לטענה נגד אהרן כדמסיק בילקוט פ' זו (ט.א.) באלמנה אחת
שהיה לה כבש באה לגזז בא אהרן ונטל ראשית הגז כו', על כל אלה נופל
לשון לקיחה כי כולם לקח לו לטענה להחזיק מחלוקתו.

אמנם לפי מה שמסיק במדרש, קרח. שעשה קרחה בעולם כו', נראה שדעת בעל המדרש זה לומר שקרח חלק על מציאת השי"ת כמ"ש הנועדים על ה'. בהצותם על ה'. (במדבר כו.ט) והיכן מצינו שקרח נועד על ה' אף על פי שארז"ל (סנהדרין קי.) שהחולק על רבו כחולק על השכינה מ"מ היא גופא קשיא למה יהיה כחולק על השכינה, אלא לפי שקרח טען שהעולם קדמון כקדמות השי"ת והוא מחוייב המציאות, והוצרך לכפירה זו כדי לחזק מחלוקתו כי הוא טען ואמר כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'. ודעתו לומר שאין יתרון ושררה לשום נוצר על חבירו כדרך שאין קדימה ח"ו לו ית' על ברואיו וז"ש ובתוכם ה'. והיה ראוי להיות ה' בראשם ולא בתוכם באמצע אלא הורה והודה כביכול שאין לו קדימה ק"ו בן בנו של ק"ו מדוע תתנשאו אתם, וא"ל משה בקר, גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זה, שנאמר (בראשית א.ד-ה) ויהי ערב ויהי בוקר, ויבדל. וכתוב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ.כ) וכשם שהבדיל ישראל מן האומות כך הבדיל את אהרן כו' (רש"י בשם מדרש).

וכל משכיל ישתומם על המראה מה ענין מראה הערב והבוקר לכאן, אלא לפי שקרח חלק אעיקרא דדינא לומר שהעולם קדמון ומראה הערב ובוקר הכל במקרה וא"כ למה תצא כזאת מלפניו ית' להבדיל בין איש ובין רעהו, ומשה השיב לו מטונך ראייה כי המקרה לא יתמיד זמן רב והרי עינינו הרואות שאין אתה יכול לבטל הבדלת בקר וערב א"כ אין זה מקרה אלא כך נברא ברצונו וכשם שהוא ית' קדמון לכל נוצר, כך חלק מכבודו לאשר חפץ בו וחלק גבולות ליום נתן גבולו ביום, ואת ישראל נתן עליון על כל העמים, כך נתן ברצונו ית' גדולה זו לאהרן. וז"ש אם בריאה יברא ה' וגו'. פירש"י אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה', וקשה לי למה לא נאמר בו כי טוב כי לא מצינו לשון מוטב מפורש בפסוק, אלא ודאי כך פירושו קרח חלק על הבריאה של ששת ימי בראשית וטען לא היו דברים מעולם, ואני אומר שיש בריאה ע"כ אני אומר אם בריאה ר"ל אם היתה בריאה חדשה בששת ימי בראשית אז יברא ה' חדשה בארץ ופצתה את פיה וגו', וידעו כי נאצו האנשים האלה את ה'. במה שאמרו שלא היתה בריאה מעולם ועכשיו יאמינו למפרע שהיתה בריאה כשם שברא ה' חדשה בארץ עכשיו.

וזה דעת רבא (בנדרים לט:) שדרש פסוק שמש ירח עמד זבולה. (חבוקק ג.יא) מאי בעו בזבול אלא שבמחלוקתו של קרח עלו לזבול כו' אמר הקב"ה לכבודי לא מחיתם כו', והיינו טעמא לפי שקרח ערער על גבולות בקר וערב דהיינו שמש וירח וטען עליהם שלא ה' חלק לכל אחד גבולו ותחומו לזה ביום ולזה בלילה, ע"כ עלו מרקיע לזבול כי אין נכון להם להאיר למי שאינו מאמין שלא ה' פעל כל זאת. אך שלא יפה אמרו שיעשה דין לבן עמרם, עד שאמר להם הקב"ה לכבודי לא מחיתם כו', והלא הדבר בוקע ועולה עד כסא כבוד ונוגע בכבודי יותר מבכבוד משה. ומה שעלו דווקא לזבול אחשוב בזה לפי שקרח ערער על הכהונה ואמרו במדרש בעולת תמיד של בקר וערב שבזכותם יתקיימו שמש וירח אורות של יום ולילה,

ואם תבטל הכהונה ותהיה ביד מי שאינו ראוי לה אם כן באיזו זכות יתקיימו המאורות על כן עלו לזבול כי בו בית המקדש ומיכאל כ"ג כדאיתא במס' חגיגה (יב:). ומכאן ראייה שקרח חלק על גבולות שמש וירח ועל הבריאה ע"כ אמרו שעשה קרחה בעולם כי בהסתלק אלהותו ית' כביכול הרי כל העולם נעשה קרחה, ובמה שעלו שמש וירח לזבול כבר יצאה החמה מנרתיקה וע"י זה הרתיח את העולם כלו כצהרים, והנוגע בענין האלהות גורם קהוי שינים למאמינים בו ית', כמ"ש במצרים שהיו שיניהם קהות כשראו קשירת הטלה (טור או"ח סימן תל). לכך אמרו בן קהת שהקהה שיני מולידי ודי בזה מה שאמרנו בדרך דרש קצת ומעתה נבא לביאור הויכוח בדרך פשוטו.

[ב] קרואי מועד אנשי שם. נראין הדברים שנתקבצו אל קרח אנשים מרי לבב אוהבי יותרת הכבוד והשררה בחשבם כי לכלם יתן שררות, כי זה הדבר אשר בקשה נפש כל אנשי שם אשר אמרו ביניהם נעשו לנו שם פן נהיה לבוז ויוכיח על זה ראש דבריהם רב לכם וגוי'. כי אמרו דין הוא שתהיה השררה חוזרת חלילה מן אחד לחבירו כי רב לכם שימים רבים לישראל שנהגתם עליהם שררה וראוי שתתנו שבט ההנהגה ביד אחרים כי כל העדה כלם קדושים. וכלם מיותר, אלא כך אמרו ידוע שאין עדה פחות מ"י ובכל עדה ועדה שבישראל כלם קדושים כל עדה בפני עצמה יש בה קדושה כי אין דבר שבקדושה בפחות מ"י כי בכל עדה של י"י יש קדושה ובתוכם ה'. ואתם לא די שאתם מתנשאים על עדה של י"י אלא אפילו על כל קהל ה' אתם מתנשאים ודבר זה אין לסבול, ולכך פתח בעדה וסיים בקהל לומר שאפילו אם הייתם מתנשאים על עדה של י"י היה לנו מקום ללון עליכם שהרי כל עדה יש בה קדושה ק"ו שיש ללון מדוע תתנשאו על קהל ה' על כולם כאחד. ומ"ש ובתוכם ה'. כי בכ"מ שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו (מגילה לא). והרי הקב"ה מראה ענוה לישראל ומתהלך בתוכם, ר"ל באמצע ולא ראש לומר הריני כריע כאח לכם ואין אני מבקש לילך בראש כדיני ואיך אתם תתנשאו על קהל ה'.

[ד] וישמע משה ויפול על פניו. במס' סנהדרין (קז:). אמרו מה שמועה שמע מלמד שחשדוהו בא"א שנאמר (תהלים קו. טז) ויקנאו למשה במחנה. שכל אחד קינא אותו עם אשתו. ודבר זה רחוק מן השכל מאד ומדברי קבלה לא ילפינן כי מאן יימר שחשד זה היה בזמן זה דווקא כי אין לו רמז בפסוק. ע"כ אומר אני שבעל אגדה זו רצה לפרש פסוק כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה'. מה ענין הקדושה אל ההתנשאות, ואת"ל שיש יחס ביניהם והקדושה ראוי שתמנע ההתנשאות א"כ היה לו לומר ומדוע תתנשאו על קהל קודש או עדה קדושה. אלא ודאי כך אמר קרח למשה לפי שמצינו במס' סוטה (ד:). ארז"ל כל המתגאה לסוף נכשל בא"א, ובמקום אחר אמרו (שם ט:). כל המתגאה כאלו בא על כל העריות, וידוע שבכ"מ שתמצא קדושה שם תמצא גדר ערוה כי העריות מחללין הקדושה וכך אמר קרח מסברא דנפשיה הרי כל העדה כלם קדושים וגדורין מעריות וא"כ מדוע תתנשאו להשתרר ולהתגאות כי דבר זה יגרום לכם שתהיו נכשלים בא"א ותחללו קדושת העם, לכך אמר על קהל

ה' ולא אמר על קהל קדוש כי אחר ההתנשאות אין כאן קדושה כי כל המתגאה לסוף נכשל בא"א ודבר זה גורם חילול קדושת העם, ובזה הבין משה שקרח חשדו שיהיה נכשל בא"א לכך נאמר וישמע משה ויפול על פניו. וטעמו של דבר נראה לפי שכל המתגאה רוצה שיהיה הוא גבוה מעל כל גבוהים אין עוד מלבדו רודה בכל העולם זולתו, ולפי שכל אשה משועבדת תחת יד בעלה כמ"ש (בראשית ג.טז) והוא ימשל בך. ע"כ אין המתגאה יכול לסבול אפילו ממשלה זו שתהיה ביד אחר וע"כ נקט דוקא א"א ולא שאר עריות, ומדוקדק הלשון שאמר לסוף נכשל בא"א, כי כל מי שמתגאה הרי הוא הולך ובודק בכל מיני שררה שרואה בזולתו לכבוש את הכל תחת ידו כדי שתהיה ידו בכל הממשלות, ולא ישקוט האיש בכל השררות שכבר השיג עד שלסוף יתן עיניו גם בממשלת האיש על אשתו וירצה לכבוש תחת ידיו וזהו לשון לסוף כי באמת הממשלה זו שסופו לבקש הוא סוף כל דבר וקץ לכולם. וזה פירוש יקר מאד הן בפר' זו הן בלשון הגמרא.

[ה] בוקר ויודע ה' את אשר לו. אין פירושו הגבלת זמן לאמר מחר יהיה האות הזה, דא"כ הל"ל בקר יודע ה', מהו ויודע בוי"ו, ואשר אליו מבעי ליה מהו לו. אלא כך פירושו הבקר יאמת ויברר הדין עם מי וזה לפי שקרח חלק על הכהונה ועל המתנות כהונה כדאיתא במדרש (ילקוט טז.א) במעשה אשר סיפר קרח לכל העדה אלמנה היה לה כבשה ולקח אהרן ראשית הגז והבכור וזרוע ולחיים כו', וראיה לזה שהרי אחר אשר נחה שקטה הארץ מן המחלוקת נתן ה' לאהרן המתנות ברית מלח עולם. ש"מ שקרח היה מערער עליהם, ואמר משה בזאת תדעון כי נתן ה' לאהרן המתנות חלף עבודתו כי כל דבר הניתן בבקר הוא הדבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות וזה הוראה שהנתינה דבר הגון כמו שפירש"י פר' בשלח (ז.טז) על המן שניתן בבקר. ולכך נאמר לקמן במתנות כהונה ואני הנה נתתי לך פירש"י בשמחה, כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד.יד) והיינו בפנים מאירות וכל דבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות ניתן בבקר בבקר בהטיבו את אשר שאל כהוגן וא"כ הבקר יברר שהאמת עם אהרן, ויודע ה' את אשר לו. כי לו ית' הכסף והזהב ומשלו יתן לו ה' למשרתיו עושי רצונו ולא כמו שאמר קרח שלקחם בלא הורמנא דמלכא ית'.

ומדקאמר משה לא חמור אחד נשאתי. ש"מ שכשם שחשדוהו שנתן לאהרן הכהונה כדי שיזכה במתנות כהונה כך חשדו את משה לומר אך לו המלוכה כדי לזכות בזה משפט המלוכה את חמוריקם יקח וגו' (שמואל א.ח.טז). ע"כ אמר כמתנצל לא זו שלא לקחתי בזרוע חמור של אחד מהם אלא אפילו במתנה לא לקחתי מהם לכך אמר נשאתי לשון וישא משאת מאת פניו. (בראשית מג.לד) ולפי שמדרך המלכים להרע למי שאין נותן לו מתנות לכך אמר ולא הרעותי את אחד מהם. ולפי מה שפירשנו למעלה שקרח חלק על הבריאה אמר כאן בקר. כי מצד שאין אתה יכול להפך הבקר לערב בזה ויודע ה' את אשר לו. כי לו ית' תבל ומלואה והוא הממליך מלכים ובידו יתברך להקריב אליו את אשר יבחר בו.

ט **המעט מכם וגו'.** לכם לא נאמר אלא מכם, לפי שמדבר על המרד והמעל היוצא מכם וכי דבר מועט וקטן הוא מרד כזה שמי שנותנין לו איזו מינוי יערער על שלא נתנו לו עוד מינוי גדול מזה. וי"א שמדבר כלפי המיעוט שהלויים המעטים מכל השבטים, כי הבדיל ה' אתכם וגו' והיינו לעבודת ארון המכלה בכם, ובקשתם גם כהונה ותסתכנו ביותר כי כל הקרב הקרב ביותר אל ארון ברית ה' מסוכן ביותר, ואהרן מה הוא. כי לעולם היה עניו ביותר ואינו מחשיב את עצמו לכלום ע"כ הוא מתקיים אע"פ שהוא קרוב אל ה' ביותר כמ"ש (סנהדרין יד.) הוי קבל וקיים, אבל כל מי שאינו בערכו בגדר הענוה אינו מתקיים אם יבא לפני ה' בלב גס.

יב **ויאמרו לא נעלה.** לאיזו הר קרא להם לעלות ומהו שאמרו העיני האנשים ההם תנקר. וביאור הענין שמשא שלח אחריהם לדבר על לבם דברי שלום, והמה חשדו את משה שלכך שלח אחריהם לפי שהם גדולים והעיקר במחלוקת זה ורוצה משה ליתן להם איזו מינוי של שררה דרך שחד כדי שיסתלקו מן המחלוקת ואז ממילא יסתלקו כולם, ע"כ השיבו למשה לא נעלה. לא נקבל ממנו דרך שחד שום מעלה ושררה, וע"ז אמרו העיני האנשים ההם תנקר. כי השוחד יעור. (דברים טז.ט) וכי אתה סובר לעור עינינו בשוחד זה, וכדי לתקן לשון האנשים ההם. נראה שלא על עצמם אמרו כן אלא על כל האנשים אשר אתם כי אף אם אנחנו נשתוק בעבור שתתן לנו איזו שררה או נחלת שדה וכרם. מ"מ האנשים אשר אתנו כ"ש דפקרו טפי, העיני האנשים ההם אשר אתנו תנקר שיהיו כל כך עורים שלא ירגישו בתחבולה זו לפיכך לא נעלה לא נקבל ממך שום שררה ועליה.

ומה שהכניסו תוך סיפור זה המעט כי העליטנו וגו'. חדא ועוד קאמרו מתחילה אמרו שכך דרכך שאתה מבטיח ואינו עושה כי כך הבטחת את בני ישראל להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש, והעליטנו ממצרים ארץ טובה וכל זה עשית כי תשתרר עלינו כדי להראות שררתך עלינו ולא אתה בלבד אלא גם השתרר אחריים עלינו כאהרן וזולתו, אף אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם וגו'. אמרו ממ"נ למה זה אתה שולח אחרינו, אם להבטיח לנו איזו נחלת שדה וכרם כשנבא לארץ הרי זה דבר שלא בא לעולם כי עדיין לא הביאתנו שמה ותתן לנו עכשיו נחלת שדה וכרם. ואף את"ל שחברינו לא ירגישו בתחבולה זו כי נתינה זו לעתים רחוקים מ"מ יש כמה דברים בגו הן מצד שהרי לא נעלה לארץ כי כבר נגזרה גזירה שנמות במדבר, ואת"ל שנתנה זו תהיה לזרעינו מ"מ מה כשרון לנו בזה, וגם לזרעינו הדבר בספק כי מדרכך להיות מבטיח ואינו עושה. ועוד שהדבר לא בא לעולם עדיין. ואם תרצה ליתן לנו איזו שררה תיכף ומיד יש חששא אחרת שחברנו ירגישו בתחבולה זו העינייהם תנקר שלא יראו עין בעין תחבולה זו.

וי"א ניקור עינים זה קאי על הצרעה, שהבטיחם שהצרעה ישלח ה' לפניהם. (שם ז.ב) כדי שתנקר עיני הכנענים ואמרו אף אם באמת יהיו סומים מ"מ חזק הוא ממנו ולא נוכל לעלות אל העם זה"ש לא נעלה.

כא **הבדלו מתוך העדה הזאת וגו'**, קרוב לשמוע שגם מתחילה לא עלתה על דעתו ית' להעניש הבלתי חוטאים אלא שעל עדת קרח אמר כן, ומשה הבין שעל כל עדת ישראל אמר כן. לפי שכבר נאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה. והיה סבור משה שכל ישראל הסכימו עמו וע"כ אמר על כל העדה ואכלה אותם כרגע ולא חשש פן יאמרו מבלי יכולת ה' וגו'. כי בלאו הכי הם מטולטלים מ' שנה במדבר ואף אם יכלה כולם, מ"מ תוך מ' שנה יכול לעשות את משה ואהרן לגוי גדול כמו שנעשו מתי מספר במצרים פתאום לגוי גדול ועצום. לכך אמר משה בתפלתו אל אלהי הרוחות לכל בשר. לפי שמשה לא ראה בישראל שום ריעותא כי אע"פ שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה. מ"מ אין ראייה מכאן שבאמת נקהלו ישראל על משה, אלא קרח עשה את שלו והקהילם עליהם כדרך כל מסית ומדיח ומאן יימר שישראל נתפתו לדבריו, אך מאחר שהבין שרוצה הקב"ה לכלות כל ישראל כרגע זהו לפי שהוא אלהי הרוחות ויודע מה שברוחו של כל אחד ואחד וידע שבלבם מסכימים עם קרח. ומ"מ אמר משה האיש אחד יחטא. על קרח המדיח אמר כן כי הוא עיקר החוטא בהסתה זו ומן הראוי שלא יקצוף על כל העדה, כי מצינו שנאמר (במדבר יב.א) ותדבר מרים ואהרן במשה. ולא נענש אהרן לפי שמרים היתה ההתחלה לדבור ואהרן טפל לה כך כל העדה יש ללמד עליהם קצת זכות כי לא באו מעצמם לידי חטא זה כ"א מחמת המציק המסית ומדיח בחלקת לשונו, ואם עכ"פ ראויין לעונש מה מ"מ אין הדין נותן שיהיו שוים בעונש אל המסית לכלות כולם כרגע במיתה אחת שהרי גם לנחש המסית הוסיף בקללה מלאדם וחווה כי הכל מתרפאין חוץ מן הנחש שאין לו רפואה (בר"ר כ.ה).

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח. מעולם לא עלה על לבי להעניש כל העדה כי אדרבה יודע אני שלא נתפתו לקרח ומה שאמרתי הבדלו מתוך העדה על כל ישראל אמרתי כן שיבדלו מתוך עדת קרח. וראייה לזה, ממה שנאמר מתחלה וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. מהו לאמור למי יאמרו כן אלא שרצה ה' שיאמרו לכל ישראל הבדלו, ומשה לא הבין דברי השי"ת כי מלת לאמר הוא מאמר התורה על שם סופו, אבל למטה נאמר הרומו מתוך העדה וגו'. כי שם נאמר ויהי בהקהל העדה על משה וגו'. כי שם נקהלו באמת עליהם ע"כ אמר למשה ואהרן הרומו לשון רוממות השייך למשה ואהרן כפי מדריגתם, וכאן אמר הבדלו כי לכל ישראל אמר כן כי אין לשון רוממות שייך בכל העדה כאמור, ומשה לא הבין זה מחילוק הלשון כי לא שמע עדיין מאמר הרומו, וראייה לדברינו שהרומו אינו לשון הבדלה שהרי נאמר אח"כ והולך מהרה אל העדה ש"מ שלא היו ביניהם ומהו שאמר הרומו אלא שהוא לשון רוממות כי כולם ירדו שאולה ולכם תשאר הגדולה והרוממות כי תהיו לעם עצום כדי לקיים השבועה. וקרוב לפירוש זה כתב הרמב"ן בשם ר"ח ומשם תראה מה שהוספתי משלי על דבריו כי בהם יתורצו הרבה ספיקות.

כט **אם כמות כל האדם ימותון אלה וגו'.** במס' נדרים (לט:). אר"ל רמז לביקור חולים מן התורה שנאמר אם כמות כל אדם וגו' שהם חולים ומוטלים על עריסותיהם ובני אדם מבקרים אותם לא ה' שלחני. ופירש"י שסמך על סוף המקרא שאמר ופקודת כל האדם יפקד עליהם פקידה זו היינו ביקור. והנה מקום אתי לפרש פקידה זו בדרך אחר כי יש ב' מיני תועלת בביקור זה האחד הוא, שמבקרין אחרי צרכיו של החולה. השני הוא, לצורך ההולכים שמה כי כמו שטוב ללכת אל בית אבל כדי שהחי יתן אל לבו כך טוב ללכת אל החולה כי ע"י זה יבקש ויפשפש במעשיו כי ילכו שמה אבירי לב הרחוקים מצדקה אשר אין פחד אלהים לנגד עיניהם ולבם הערל טח מהבין לאחריתם כי תהו הוא וסופו למקום רימה. וזהו פקודת כל האדם כי הסוף הוא פקודת כל אדם יפקד עליהם. יפקד לשון זכירה ור"ל אם יפקד ויזכר עליהם פקודת כל אדם היינו המיתה וזה ודאי ע"י שיבקרו אותם ויתגלגל זכות זה לרבים על ידיהם ואינן מקבלים עונש כמדתם אז כדבריהם כן הוא שלא ה' שלחני. אבל אם בריאה יברא ה' וגו' שלא ימותו כדרך כל העולם ואז לא יזכר על ידם פקודת כל האדם כי מחידוש לא ילפינן כי לא יעלה על לב אדם למות במיתה משונה כזו בזאת ידעון כי נאצו האנשים את ה' ואינן ראויין שיתגלגל על ידם שום זכות לזולתם.

וטעם למיתה כזו, לפי מה שכתבתי למעלה שכפרו בחידוש העולם ובבריאתו, אמר משה אם בריאה. אם באמת היתה בריאה חדשה בששת ימי המעשה אז יאמת ה' דברי ויברא גם עתה חדשה בארץ ועל ידה יכירו וידעו כי ה' עושה חדשות. ומה שנברא בריאה זו דווקא לפי שארז"ל (אבות ג.ג.) אלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. והמה לא רצו בשום מנהיג כי אמרו כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה', ולפי סברתם הנבערה יבלע איש את רעהו חיים ע"כ יענשו כמדתם שירדו שאול חיים. כי אפילו המתעצל בהספדו של אדם כשר ארז"ל (שבת קה:.) שראוי לקוברו בחייו לפי שנראה שאינו מרגיש בהעדר השלם שהיה מטיל מוראו על הבריות, כל שכן עדת קרח שבפה מלא אמרו שאינן רוצין בשום מתנשא לכל ראש, ע"כ אמר משה שאם ימותו על מטתם ולא ירדו שאול חיים אז לא ה' שלחני לעשות כל המינויים של השררות והנהגת העם, אמנם אם ירדו שאול חיים בזאת ידעון כי נמדד להם כמדתם כי ה' שלחני לעשות כל המינויים כדי שכל העם הזה איש על מקומו יבא בשלום לכך נאמר ויאבדו מתוך הקהל. מתוך שרצה ה' שיהיו כל ישראל בקהלה אחת ובאגודה אחת וכל קהילה ואסיפה צריכה למנהיג כדי שלא יבלע איש את רעהו והמה לא רצו בזה ע"כ נאבדו כי הוא יצא לחלק ובין אחים יפריד על ידי מחלוקתו.

לד **נסו לקולם,** מקולם מבעי ליה למימר, ועוד להיכן נסו ואנה מפניו ית' יברחו. והנה רז"ל אמרו (תנחומא קרח יא.) שקרח ועדתו אומרים תמיד משה אמת ותורתו אמת והם בדאים, ואותו קול התחיל לבצבץ מיד אחר הבליעה ולאותו קול היוצא ממקום הבליעה נסו כל ישראל לשמוע מה ידברו, כי סברו מסתמא הם מתודים על חטאם ורצו לידע מה היה עיקר

חטאם כדי שידעו להשמר ממנו שלא יעבור גם עליהם כוס זה וז"ש כי אמרו פן תבלענו הארץ. ומדקאמרו משה אמת ותורתו אמת ש"מ שכפרו גם בתורתו, ואולי תלו זה במה ששמעו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה א"כ רוצה ה' שכל ישראל ישמעו הכל מפי הגבורה ומה שמשה מגיד להם עוד לאו כל כמיניה ליתן מקום לדבריו אשר לא שמעו גם המה. ולדעתי שזה כוונת רש"י שפירש כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם אנכי ולא יהיה לך, רצו בזה מאחר שגם כל העדה שמעו ב' מצות אלו לו חפץ ה' במצות יותר מאלו כעת למה לא השמיענו כזאת, אלא ודאי שמלבכם אתם בודים הכל ולפי שחלקו על התורה אמרו בהתודותם משה אמת ותורתו אמת.

במדבר פרק-יז

[ה] ולא יהיה קרח ועדתו וגו'. פירש"י שלא ילקה בצרעת כמו שלקה משה בצרעת בידו (סנהדרין קי.) ומלת לו שב אל החולק על הכהונה. וכאן הבן שואל מה ענין צרעת של משה אל החולק על הכהונה, ויותר היה נכון אם היה מביא לראיה צרעת של מרים שהיה מעין מחלוקתו של קרח כי מחלוקתו על הכהונה נמשך ממה שחלק על נבואתו של משה לא שלחך ה' ומזה המין היה צרעת של מרים שאמרה הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר. וכן אמר קרח כי כל העדה כלם קדושים, לא אתם לבדכם שמעתם בהר סיני אנכי ולא יהיה לך. אבל צרעת ידו של משה מה שייכות יש לו למחלוקתו של קרח.

ועתה שא נא עיניך וראה, כי הנני מקרב הענינים והיו לאחדים בידך וילקה הדומה בדומה ומשם תקח ראיה בריאה וטובה שהחולק על נבואתו של משה לוקה בצרעת וזה לפי שארז"ל (שבת צו.) החושד בכשרים לוקה בגופו מנלן ממשה כו', וכפי שורת הדין שראוי לעשות אל החושד כאשר זמם לעשות לאחיו. א"כ החושד נלקה באותו מכה שהיתה ראויה לבא על הנחשד אם היה הדבר אמת, ומשה חשד את ישראל בבלתי מאמינים בנבואתו כמ"ש (שמות ד.א) והן לא יאמינו לי וגו' כי יאמרו לא נראה אליך ה'. והיינו ממש דברי קרח שאמר לא נראה אליך ה' ואתה בודה הכל מלבדך, מדהוצרך משה לומר כי ה' שלחני כי לא מלבי, כך חשד משה את ישראל שיכחישו נבואתו ויאמרו לא נראה אליך ה' ומלבד אתה בודה כדי לנהג שררתך עלינו. ומדאנו רואין שנלקה משה בצרעת על שחשדם במה שאין בהם ש"מ שאילו היה הדבר אמת שהיו ישראל מכחישין נבואתו אז היו ישראל לוקין בצרעת זה, ולפי שחשדם במה שאין בהם נלקה הוא באותה מכה שהיתה ראויה לבא עליהם, דאל"כ

לא יהיה מדה כנגד מדה וצריך להיות כאשר זמם לעשות לאחיו ומכאן ראייה ברורה שהחולק על הכהונה לוקה בצרעת כי כל החולק על הכהונה חולק על נבואתו של משה ואומר לא נראה אליו ה' ליתן לו רשות שיתן הכהונה לאהרן דווקא וחושדו שמשה מלבו נתנה לאחיו וזה פירוש יקר.

וטעם לצרעת דווקא, היינו לפי שמצינו (ערכין טו.) שהצרעת בא על גסות הרוח, ועל לשון הרע. שכן עוזיהו נצטרע על שגבה לבו עד להשחית (דבה"י ב' כו. יט) ומדברי קבלה ילפינן שנאמר גבר יהיר ולא ינוה. (חבקוק ב.ה) שלא ישאר בנוה שלו לפי שסופו לישוב בדד מחוץ למחנה. ואילו היו ישראל בלתי מאמינים בנבואת משה מסתמא היו חושדים אותו כי לבעבור השתרר עליהם הוא רוצה למושכם אחריו ואילו היו אומרים אליו לא נראה אליך ה' בלשון נוכח היו ודאי בכלל מספרי לה"ר ומב' צדדים אלו היו נלקין בצרעת וע"כ חזר הדין על משה שחשדם שלא כדין, וצרעת ביד דווקא כארז"ל (ערכין טו.): כתיב מות וחיים ביד הלשון (משלי יח. כא). וכי יש יד ללשון אלא מה היד ממית אף הלשון ממית שנאמר (ירמיה ט. ז) חץ שחוט לשונם, שוחט כתיב כי הרי זה בא להיות שוחט לאחרים ונמצא שחוט כי לה"ר תלתא קטיל (דב"ר ה. ה.) וכן קרח היה בכלל כת ליצים כדאיתא במדרש (שו"ט תהלים א.) וסימן לדבר קרח ר"ת קשת רומח חרב על שם שנאמר (תהלים נז. ה.) בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. ומה שלא נענש קרח בצרעת כמשה לפי שהיה קים ליה בדרבה מיניה, שהרי כפר בעיקר ובתורת משה ורצה לבטל השררה אשר מזה הצד נתן הדין שיהיה מן הבלועים, ועוד שכבר ראה מעשה ה' הגדול מה שלא ראו ישראל בשליחות ראשון של משה, וזה"ש זכרון לבני ישראל וגוי למען אשר לא יקרב איש זר להקטיר קטורת. כי הזר הקרב מסתמא הוא חולק על נבואת משה. ומ"מ הזר הקרב לא יהיה כקרח ועדתו שוה בעונש כי קרח ועדתו היו בו חטאים גדולים זולת זה. אלא יהיה כאשר דבר ה' ביד משה לו. כמשה שלקה בידו בצרעת כך ילקה בצרעת כל החולק על הכהונה.

[כג] והנה פרח מטה אהרן וגו'. רמז כי לא למראה עיני האדם ישפוט ה' כ"א נראה אחד עץ יבש בלי לחלוחית מים תורה וחכמה הקב"ה מפריחו וכך בהפך כדמסיק בילקוט (ביחזקאל יז. קח עיי"ש) שדרש על קרח ואהרן פסוק הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש. (שם יז. כד) ויכול להיות שמשם נמשך המקור שכל מה שהיה במקדש היה מבלבל ועושה פירות ואפילו הזהב שנקרא פרוים, ויוצא פרח, זה היה סימן לכהנים קטנים שנקראו פרחי כהונה, ויצץ ציץ. זה סימן לכהנים גדולים נושאים ציץ נזר הקודש, ויגמול שקדים. בזכות וירץ אל תוך הקהל וגו' כדי לעצור המגפה ובזכות שכהנים זריזים הם כגמול ידו השיב לו להצמיח שקדים שיש בהם משמעות לשון שקידות ומהירות, וזכה למתנות שנאמר ואני הנה נתתי לך. ולשון הנה מורה על הזריזות וכן פירש"י פ"י וישב (לז. ג.) ויאמר הנני. לשון ענוה וזריזות. ורש"י פירש כאן הנה בשמחה, כד"א הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. (שמות ד. יד) וטעמו של דבר שכל הנה לשון זריזות הוא וכל מה שהאדם עושה בזריזות ודאי הוא שמח בעשייתו

וכשם שאהרן היה שמח לקראת משה אחיו הקטן ממנו ולא נתקנא
בשררתו בזכות זה ניתן לאהרן שררת הכהונה למשחה בה בשמחה זה"ש
ואני הנה נתתי לך. בזכות הנה הוא יוצא לקראתך. ולמעלה בפסוק בקר
ויודע ה' שנתן לו ה' המתנות בבוקר בפנים מאירות בשמחה כמשפט כל
דבר הניתן אל השואל כהוגן. ורז"ל אמרו (שבת קלט.) שבזכות וראך ושמח
בלבו. זכה לחשן משפט על הלב לפי שנאמר (תהלים כה.ט) ידרך ענוים
במשפט. כדרך שנתבאר למעלה פרי משפטים (כא.א) ודרך זה ענוה לו
ששמח על שררת אחיו ורז"ל אמרו (חולין פט.) גדול מה שנאמר במשה
ואהרן שנאמר (שמות טז.ח) ונחנו מה. וכן באהרן כתיב (במדבר טז.יב) ואהרן
מה הוא. שהוא מחשב את עצמו לבלי מה כאילו הוא עץ יבש שאין בו
שום לחלוחית ע"כ זכה שפרח מטה אהרן היבש.

ומה שנתנו לו כ"ד מתנות, כנגד כ"ד ספרים, כדאר"ש בר נחמני א"ר
יונתן (סנהדרין ז:.) מנין שאין נותנים מתנות לכהן עם הארץ שנאמר דבה"י
ב' לא.ד) לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' וגו'. ובילקוט
(יח.תשנה עיי"ש) מנה כ"ד מתנות י"ב במקדש וי"ב בגבולין רמז לדבר זה
יהיה לך מקודש הקדשים. כמספר זה דהיינו י"ב יהיה לך מקודש
הקדשים דהיינו י"ב שבמקדש, וזה יהיה לך תרומת מתנם לכל תנופות
בני ישראל. זהו כנגד י"ב שבגבולין כי אין שם מקדש. ולמעלה פרשת נשא
(ו.כג) פרשנו שיש עוד עבודת מתנה והיא ברכת כהנים כה תברכו. כי בה
יהיו כ"ה וכאן היא רמוזה ביתור לשון. הנה (יח.ח) עולה ששים כמספר
ששים גבורים סביב לה. (שיר ג.ז) הרמוזים בברכת כהנים ושם נאמרו פנים
מאירות יאר ה' פניו אליך, והיינו הנה בשמחה.

חקת

פרשת

במדבר פרק-יט

[ב] זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. תרתי לאמר למה לי כי כבר
נאמר וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. ונראה לפי שהאומות מונין את
ישראל במצוה זו דווקא שטעמה נעלם מעין כל חי ואומרים מה העבודה
הזאת לכם, ואמרה תורה ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו ויטיל

דופי בכל התורה, וזה"ש אשר צוה ה' לאמר שאתה צריך לאמר ולהשיב למין הנמהר שזאת המצוה חקת התורה ר"ל חק המלך ית' שמו עלינו ואין לנו רשות להרהר אחריה, כדרך שפירש"י התירוץ לנו כך לפירוש זה יהיה נוסח תירוץ זה אל המין המלעיג, לכך נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר זאת חקת הפרה לפי שנוסח זה הוא תשובה למינים המונים את ישראל לומר להם חק המלך ית' הוא כי התורה במקום תיבת המלך כי מאתו ית' תצא תורה שלא יאמרו שאין מצוה זו מכלל מצות התורה.

ומ"ש בפר' ואתחנן (ד.ו.) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה. וכאן משמע אדרבה שמונין על החקים תשובה לדבר כי יש חוקים שיכול השכל האנושי להשיג טעמם זולת שטעמם נסתר מכלל ההמון ונגלה הוא ליחידי שרידי הדור, ופרה זו טעמה נסתר מכל אדם שהרי שלמה ע"ה השיג הכל חוץ מן הפרה שאמר עליה והיא רחוקה ממני (קהלת ז.כג) לפיכך האומות ששומעים חק הפרה לבד ודאי מונין עליה, ולהלן נאמר את כל החקים האלה כי השומעים כל החקים בכלל ויש בהם חקים שיש בהם טעם נגלה אזי המה יעידון יגידון גם על חק הנעלם כי יש בו סוד ויתלו החסרון בקוצר דעת המשיג.

ויקחו אליך פרה וגו'. פירש"י לעולם היא נקראת על שמך כו'. מה יקר וגדולה נתן למשה בזה שתקרא הפרה על שמו, והקרוב אלי לומר בזה שאין מצוה נקראת כ"א על שם הגומרה ולדעת רז"ל (במד"ר יט.ח) הפרה כפרה על עון העגל תבא האם ותקנח צואת בנה, וכשם שמשה התחיל בכפרה זו כששרף העגל ויטחון אותו דק לעפר כך יגמור הכפרה שגם הגמר יקרא על שמו. וזה טעם ארז"ל (ילק"ש יתרו רסח) כששמע משה שהקב"ה אמר הלכה בשם אליעזר פרה בת שתים עגלה בת שנתה, אמר יהי רצון שיהא אליעזר זה מיוצאי חלצי שנאמר ושם האחד אליעזר. (שמות יח.ד) ומה ראה משה על ככה לבקש על דין זה שיצא מיוצאי חלציו יותר מכל סתרי תורה הנאמרים באמת מכל דור ודור ודורשיו דור דור וחכמיו, אלא לפי שבמעשה העגל מסר משה נפשו על ישראל שנאמר מחני נא מספרך (שמות לב.לב) ונקראו על שמו שנאמר (ישעיה סג.יא) ויזכור ימי עולם משה עמו, ע"כ רצה שגם בפרה זו מראש ועד סוף תקרא על שמו כי פרה טעמה לשרש אחר הע"ז וכן העגלה ערופה כפרה על ש"ד כי במעשה העגל עברו גם על ש"ד בהריגת חור, לכך נאמר ויקחו אליך שגמר מצוה זו תקרא על שמך.

ויען כי נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר חקת הפרה, ש"מ שהתורה והפרה ענין אחד להם כמו שהתורה נקראת על שמו של משה שנאמר (מלאכי ג.כב) זכרו תורת משה עבדי, כך הפרה תקרא על שמו וטעם שניהם אחד הוא כי נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חסר אחת (נדרים לח.) וע"י מ"ט שערי בינה שהשיג היה לו מבוא לבוא בסוד ה' לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא, כמ"ש (משלי ב.ד) וכמטמונים תחפשנה מונים היינו ב"פ מ"ט כי ע"י זה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקקות שבעתים (תהלים יב.ז) היינו ז' על ז'. וכן טעם הפרה נעלם מעין כל

חי אפילו משלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם (מלכים א' ה.יא) ולא נגלית כ"א למשה ע"י מ"ט שערי בינה שהשיג כדמסיק בילקו"ש (תהלים יב.תרנח) כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ר' שמעון בן פזי פתר קרא בפר' פרה שיש בה ז' פעם ז'. ז' פרות, ז' הזיות, ז' שריפות, ז' כבוסים, ז' טמאים, ז' טהורים, ז' כהנים, אם יאמר לך אדם חסרים הם אמור לו אף משה ואהרן היו בכלל עכ"ל. ויש לדקדק מה נפקותא יש לן במספר זה עד שדרש עליו פסוק מזוקק שבעתים, אלא ודאי דעת בעל מדרש זה ליתן טעם על מ"ש במדרש (ילקו"ש חקת יט.תשנט) ויקחו אליך פרה לך אני מגלה סוד פרה ולאחרים היא חקה, ולמה נעלמה מעין כל חי אלא לפי שיש בה מספר מ"ט וזה רמז שאין לזקק ולצרף כל ענינה כ"א ע"י מ"ט שערי בינה שלא נגלו כ"א למשה ע"כ היא לאחרים חקה ואפילו לשלמה.

ובעקידה הביא מדרש, האומר שהפרה בת שבע אם שלמה מתקריא ופירש בזה מה שפירש. ואומר אני כשם שהאם מושלת על הבן כך הפרה משלה בכל חכמות שלמה כי לא יוכל לבא בסודה, ובזה מיושב מה שלא נאמר חקת התורה כ"א כאן ובפר' מטות בהלכות גיעולי כלים במי נדה לפי שטהרת הפרה בכללה, נמשלה לתורה בכללה ע"י תעלומות חכמה שבה.

פרה אדומה תמימה. משל לבן שפחה שטינף פלטין המלך אמרו תבא האם ותקנח צואת בנה. (תנחומא חקת ח.) לפי שכל הרוצה לבטל איזו גידול רע אין די בשיכרות הענפים כל זמן שבארץ לא ימות גזעו שורש פורה ראש ולענה כי סופה לחזור ולצמוח אבל בביטול השורש יפלו גם הענפים כמ"ש (עמוס ב.ט) ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת, ש"מ שלא די בהשמדת הפרי לבד לכך ארז"ל (ע"ז מה:) העוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ר"ל צריך לחקור איזו סבה גרמה להם לעבוד ע"ז כי הסבה הוא השורש פורה ראש ולענה ובביטול הסבה יפול המסובב דהיינו התולדה, והסבה נמשלה לאם המולדת התולדה ע"כ צוה ה' על שריפת הפרה אם של העגל, כדי שנלמוד מזה דין העוקר ע"ז צריך לשרש אחריה ואז לא ישובו לכסלה ובפר' כי תשא (ל.ג) הארכנו לדבר מזה ושם מבואר שעיקר הסבה היתה רוב כסף וזהב שהשפיע להם הקב"ה כארז"ל (ברכות לב.) אתה גרמת להם כו', ולפי שהזהב האדום הזה הביאם לידי מעשה זה על כן יקחו פרה אדומה לשרוף ולבטל מראה האדום הזה וזהב לא ירבה להם עוד ואז לא יבואו לידי מעשה כזה.

וענין עמוק זה והמשל ושוברו הראה ה' במעשה העגל, כי הוא גרם טומאת המת לפי שבמ"ת נעשו ישראל חירות על הלוחות חירות ממלאך המות (שמו"ר מא.ז) ואין הפירוש שהיתה הכוונה לבטל המות לגמרי, אלא ענין חירות זה הוא דווקא ממה"מ, שלא ימותו כ"א בנשיקה ע"פ ה' ואז לא היו המתים טמאים כי כל עיקר הטומאה של המתים באה ממיתה שהיא ע"י מה"מ הבא מסטרא דמסאבא אבל המתים בנשיקה אין בהם שום צד טומאה שהרי ביום שמת רבינו הקדוש אמרו שבו ביום בטלה הכהונה (כתובות קג: ועיי"ש בתוספות) כי לא היה שם טומאה על כן התירו

לכהנים להתעסק בו, נמצא שבקבלת התורה נעשו בני חורין ממה"מ ובטלה הטומאה וע"י העגל שעשו חזרו לקלוקלם והשליטו עליהם המה"מ ואם כן העגל גרם טומאת המת ע"כ תבא האם ותקנח צואת בנה להסיר הטומאה ע"י אפר הפרה וזה פירוש יקר.

ג) ונתתם אותה אל אלעזר. ולא ע"י אהרן כי הוא היה סבה אל העגל ומדמצינו שמשה התפלל שאליעזר הדורש דין הפרה יהיה מחלצו, וכאן נאמר ג"כ אלעזר ש"מ שיש רמז אל עזר האל ית' אל הטהרה כמ"ש (יחזקאל לו. כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וגו', כי לולא העזר של האל ית' לא עלתה להם טהרה זו לבד. ומדקאמר פרה בת שתים עגלה בת שנתה ש"מ שהסבה גדולה פי שנים מן המסובב ע"כ ביותר צריך האדם זירוז על הסרת הסבה כאמור וטעם להזאת ג' וז' לפי שהטומאה מתמעטת והולכת שהרי אמרו (מ"ק כז:) ג' לבכי ז' להספד על כן הזאתו בב' זמנים הללו.

כא) ומזה מי הנדה יכבס בגדיו. רוב המפרשים יצאו ללקט ולא מצאו טעם מספיק למה הפרה המטהרת הטמאים תטמא הטהורים. ועתה הט אזנך ושמע כי מצינו שכל אוכל אינו מוכשר לטומאה עד שיפול עליו מים, ואיך אפשר המים שמקורם טהרה יסבבו הטומאה, אלא ביאור הענין כך הוא, שכך הוא בטבעיות שכל דבר אינו מתפעל כ"א מהפכו ולא ממה שהוא ממינו כדרך שהיציצה"ר מתגרה יותר בישראל מבאומות ובת"ח יותר מכולם, (סוכה נב.) לפי שכולם הפכיים לו ע"כ הוא רוצה להתגבר עליהם, וזה טעם שסמוך לעליית השחר החושך מתגבר כי כל דבר מתפעל מהפכו דווקא, לפיכך כל אוכל וזרע אינו מתפעל מן הטומאה לעשות בו רושם עד שיבא עליו מים שכולם טהרה, ואז הטומאה רצונה לנצח הטהרה ומתגבר עליה ועושה בה רושם. כך מי נדה שיש בהם מים שכולם טהרה ויש שם אפר פרה שכולו טומאה והם מעורבין יחד, לפיכך אם מי נדה זורק על אדם טמא אז אין האדם מתפעל מן האפר שהרי הוא ממינו אבל הוא מתפעל מן המים שהם הפכיים לו כי הוא טמא והמים טהורים ע"כ המים פועלים בו ומנצחים הטומאה, אבל אדם טהור הנושא מי הנדה אינו מתפעל מן המים כי הם ממינו ששניהם טהורים אבל הוא מתפעל מן האפר שהם הפכיים לו כי הוא טהור והאפר טמא ע"כ האפר פועל בו ועושה בו רושם לטמאו.

ואם תשאל לומר א"כ האפר למה לי, יטהרו במים בלא אפר. תשובה לדבר שיש צורך בזריקת האפר עליו כי לא יוכל להטהר עד שידע מקור הטומאה וישתדל להסיר הסבה לומר הרי לך שטר ושוברו עמו ובעירוב זה, כח המים אתי לאשמועין שהם מנצחים מקור הטומאה.

ועל צד הרמז מקום אתי לומר ע"פ דברי בעל העקידה, שפירש כל עניני הפרה על דרכי התשובה כמבואר מספרו. ועל זה הדרך קרוב לשמוע שרפואת הנפש כרפואת הגוף כי המשקה המועיל לתרופת אדם חולה מזיק לאדם בריא וכארז"ל (תענית יא:) בר בי רב דיתיב בתעניתא כלבא

ליכול שירותא, הרי שהצומות מטמאים את הטהורים ומטהרים הטמאים, פירוש מי שנטמא כבר בעבירה הצומות הכרחיים לו וכההיא שארז"ל (יומא פו): ה"ד בעל תשובה כגון שבא אותו מעשה לידו ופירש ממנו מחוי רב יהודה באותו פרק ובאותו אשה ובאותו מקום, כי מקום החטא ושער שעבר בו צריך ששם תהיה גבורתו להתגבר על יצרו שכבר טעם פה טעם עבירה ומבקש למודו, וזה"ש (הושע ב.א) והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי, דווקא במקום החטא אשר שם יאמר להם לא עמי אתם במקום ההוא תהיה התשובה ושם יאמר להם בני אל חי.

וי"א שזה כוונת רז"ל (ברכות לד): מקום שבע"ת עומדים צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם, כי הבעל תשובה צריך לעמוד במקום אשר עמד שם בראשונה ולהתיחד עם אותה אשה אשר חטא, אבל לצדיק גמור אסור היחוד כי אסור להביא נפשו בנסיון נמצא שיחוד דהיינו עצם התשובה מטמא הטהורים ומטהר הטמאים, וכן צריך כל בע"ת להטות לקצה אחרון בדבר שחטא בו כדי שיצא לדרך הממוצע, כדרך האומנין הרוצים ליישר עץ מעוקם שצריך לעקמו לצד שני, אבל לצדיק גמור לא יתכן דרך זה אלא שצריך לילך בדרך ממוצע תמיד כמ"ש (קהלת ז.טז) אל תהי צדיק הרבה אל תרשע הרבה, וכן י"א שדבר זה נרמז בהשלכת עץ ארז ואזוב אל תוך שריפת הפרה דהיינו השלכת הקצוות שלא להגביה עצמו כארז ולא להשפיל עצמו יותר מדאי כאזוב, ע"כ הפרה מטמאה ומטהרה כדי שנלמוד ממנה שבעניני התשובה יש כמה דברים המטמאים ומטהרים כאחד והשנוי בא מצד המקבלים כאמור וזה דרך נכון וברור.

במדבר פרק-כ

[ב] ולא היה מים לעדה. על צד העונש חסרו המים לפי שלא הספידוה כראוי, כי במשה ואהרן נאמר ויבכו אותם בני ישראל וכאן לא נאמר ויבכו אותה ונאמר ותמת שם ותקבר שם, כי במקום שמתה שם תהא קבורתה לאלתר ונשכחה כמת מלב ולא הרגישו בהעדרה כלל ע"כ נחסרו להם המים כדי שידעו למפרע שהבאר היה בזכות מרים. ורז"ל (מו"ק כח.) אמרו שנשמכה מיתתה לפר' פרה לומר לך מה הקרבנות מכפרים אף מיתת הצדיקים מכפרת, ולמה נסמכה דווקא לפרה כי באמת אינה קרבן רק מה שמצינו שקראה הכתוב חטאת, (במדבר יט.ט) אבל העיקר הוא כשם שהפרה באה לקנח צואת בנה כך הצדקת אם כל חי במיתתה מקנחת צואת תולדותיה.

וסמיכות זה מביאים המדרשים בד' מקומות. א', סמיכות מיתת בני אהרן ליה"כ המכפר (ויקרא טז.א). ב', סמיכות מרים לפרה. ג', סמיכות מיתת אהרן לבגדי כהונה המכפרים (במדבר כ.כח) כמו שדרשו חז"ל (מו"ק כח.). ד', סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות (דברים יב.ו) לומר שקשה מיתת צדיקים כשבירת הלוחות. לפי שמן כל צדיק יגיע לבני דורו ד' מיני תועלת, האחד הוא, שכל העולם ניזון בזכותו כארז"ל (ברכות יז): כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' כמו שבארנו בפר' ויחי בגורן האטד ובפר' אמור בפסוק כי אם לשארו, והרי המה כמו האם המניקה את בנה כמ"ש (תנחומא שמות יב). שני שדיך אלו משה ואהרן וכן פירש"י (שיר ד.ה) וכן מצינו שבזכות מרים היה להם הבאר שהיה מספיק לישראל כל צרכיהם וזהו סמיכות מיתתה לפרה אם העגל הבא לתקן קלקול בנה. השני, שהצדיק מלמדס להועיל דרך ה' ומצוה ע"כ דומה פטירתו כשבירות הלוחות. הג', שזכותו מגין כצל וכבגד העשוי להציל מקור וחום ובמותו סר צלם והרי הם ערומים מכל מכסה כדרך שנאמר (במדבר כ.כט) ויראו כל העדה כי גוע אהרן ודרשו רז"ל (ראש השנה ג). ויראו היו"ד בצירי שנראו והיינו בהסרת הענן שנמשל לבגד וזהו סמיכות לבגדי כהונה. הד', שהוא מכפר עליהם במיתתו זהו סמיכות ליו"כ וק"ל.

[ג] וירב העם עם משה. בכל התלונות לא מצינו לשון מריבה כ"א על עסקי מים ב' פעמים. כאן, ובמסה ומריבה (שמות יז.ז) לפי שמן המים נברא המחלוקת כארז"ל (בר"ר ד.ו) מפני מה לא נאמר כי טוב בשני לפי שבו נברא המחלוקת שנאמר (בראשית א.ו) ויהי מבדיל בין מים למים, ומפורש בקבלה (משלי יז.יד) פוטר מים ראשית מדון, מה שנפטרו ונבדלו המים זה מזה זה ראשית מדון והתחלה לכל מריבה וכן מריבת רועי יצחק על אודות המים כי כל זה נמשך בטבע ממים הראשונים, ורבו עם משה שנמשה מן המים וידו משלה במים ביי"ס ובצור, ולמה לא יוציא לנו מצור החלמיש גם עתה.

ומ"ש ולו גוענו בגוע אחינו, לא על מיתת הצמא אמרו כן דא"כ למה סיימו דבריהם ומים אין לשתות, אלא שראש דבריהם תלונה אחרת וגדולה היא כי נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם ימותו ודרשו רז"ל (סנהדרין קי): ושם ימותו לעה"ב כי מתי מדבר אין להם חלק לעה"ב, וי"א שעל זה אמרו כאן למות שם אנחנו ובעירנו אנחנו שוה לבעירנו כמו שרוח הבהמה יורדת למטה כך רוחינו. ואוסיף אני לקח טוב שע"כ הקדימו לומר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה', דומה לאחינו בית ישראל שמתו קודם גזירת ושם ימותו לעה"ב כי אז היינו שוים לאחינו בחלק העה"ב, ולמה הבאתם וגו' למות שם אנחנו שוה לבעירנו כי הוא הפך בגוע אחינו אלא כמיתת בעירנו. ובזה מיושב מה שהזכירו תחלה לשון גויעה ואח"כ לשון מיתה כי גויעה נאמרה בצדיקים (ב"ב טז): ומיתה שייכא אף בפחותים, וזה מופת שעל גויעת הצדיקים שיש להם חלק לעה"ב אמרו כן וכשאמרו למות שם אנחנו ובעירנו אמרו הכמות נבל ימותו כשאר בהמה וזה פירוש יקר.

[ד] ולמה הבאתם את קהל ה'. מתחילה נאמר ויקהלו על משה ועל אהרן ואח"כ נאמר וירב העם עם משה לבד. ואח"כ חזר ואמר ולמה הבאתם לשניהם, ואח"כ למה העליתנו למשה לבד (עיי'ן בעל הטורים) ועוד שהיה להם להקדים תלונות ולמה העליתנו ממצרים קודם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כסדר הווייתן. ועוד ששינה שמותם כמה פעמים מעדה, לקהל, והעם, וקהל ה'.

והביאור לכל זה הוא, שידעו ישראל שהבאר היה בזכות מרים, והמן בזכות משה, וענני כבוד בזכות אהרן, ואילו הלכו דרך ארץ נושבת לא היו צריכין לכל זה. וידוע שהעליה ממצרים היה משה לבד העיקר כמ"ש (שמות לב.א) כי זה משה האיש אשר העלנו וגו', אבל מה שנתרצו ליכנס במדבר היה ע"י שניהם כי לא היו יכולין להיות שם בלא מן ובלא ענני כבוד ולפיכך נאמר ויקהלו על משה ואהרן, ולא פירש עדיין למה נקהלו על שניהם ואח"כ אמר וירב העם עם משה לבדו ולא פירש עדיין למה רבו עמו. ואח"כ פירש על ראשון ראשון, כי מה שנקהלו על שניהם היינו כדי לומר להם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כי שניהם היו סבה להם לבא אל המדבר. ועל אחרון אחרון, כי מה שנאמר וירב העם עם משה היינו שאמרו ולמה העליתנו ממצרים וגו' כי משה לבדו המעלה אותם, ומה שהקדימו תלונת ולמה הבאתם וגו' לפי שזו הגדולה שבכולם כי לא היה להם היזק בהעלאה ממצרים אילו לא הביאם אל המדבר, על כן עשו תלונה תחלה על שהביאום אל המדבר הרע מצד עצמו אף אם לא היו יוצאים ממקום חשוב כמצרים, ואחר כך עשו תלונה קטנה מזו והוא שהכריח מן הקצה אל הקצה כי העלם ממצרים מקום שהוא כגן ה' לאילנות וזרעים אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגו'.

ולפי מה שפרשנו למעלה שעשו תלונה בעבור שאיבדו חלקם בעה"ב, מיושב ג"כ למה הקדימו תלונת ולמה הבאתם וגו' כי רבה היא באמת, וזש"ה ויבואו כל העדה היינו עדה השלמה כפירש"י וישב העם בקדש כ"מ שנאמר העם מדבר ברשעים כמו שפירש"י בפסוק ויהי העם כמתאוננים (במדבר יא.א) ור"ל שהרשעים שביניהם בקשו לישוב ישיבה של קבע בקדש ולא היה להם רצון וחפץ לילך לארץ כי שנאו הארץ, מיד ותמת שם מרים כדי שמחמת חסרון מים לא יבקשו ישיבה של קבע ומיתתה סבה לחסרון הבאר ובהדי הוצא לקי כרבא (ב"ק צב.) שלא היה מים לעדה אפילו לשלמים שבהם שנקראו בשם עדה, וירב העם אלו הפחותים אבל הטובים שתקו כמצפים לתשועת ה', ומ"ש ולמה הבאתם את קהל ה' זהו דברי עצמם כי בעיני עצמם היו כשרים.

ו) ויבא משה ואהרן אל פתח אהל מועד מפני הקהל. היינו מפני שנקהלו ועמדו על נפשם, ברחו מפניהם אל פתח אהל מועד.

[ח] קח את המטה והקהל את העדה וגו'. אם צוהו ה' לדבר אל הסלע אח"כ מטה זה למה לו מדלא קאמר קח את מטך ואמר את המטה ש"מ במטה ידוע הוא מדבר, ומ"ש מלפני ה' וכי מטה משה עמד לפני ה', ולמה

קראם מורים דווקא בתלונה זו. והנה במהות חטא זה באו י"א דעות זכרם מהרי"א בספרו ושם תמצא דיעות הרבה רחוקים מפשוטו ועתה הבט ימין וראה ולבך תשית לדעתי.

ותדע ותשכיל כי מצאתי בחזקוני, שמטה זה היה מטה אהרן אשר הונח לפני ה' ודבריו בלתי מתובלים כי לא פירש מה טיבו של מטה אהרן לכאן, ואני אומר שבאמת הלשון מוכיח שמטה זה היה מטה אהרן מדכתיב המטה משמע הידוע אשר הונח למשמרת לפני ה', והוא היה עץ יבש שלא היה בו לחלוחית מים כלל ומ"מ הוציא פרח וציץ ואין פרח וציץ בלא מים אלא שהקב"ה גזר עליו שיוציא מים והפריח ה' עץ יבש ע"י המים שהוציא בגזירת האל ית', ורצה הקב"ה שמשה יקח מטה אהרן ויראהו אל כל ישראל לומר כשם שהוציא ה' מים מן עץ יבש זה כך יוציא מים מצור החלמיש זה היבש. ומ"ש ודברתם אל הסלע ונתן מימיו, כי כך תדבר אל הסלע שיעשה גם הוא כמו שעשה המטה הזה ויען כי לא פורש במקרא נוסח הדבור שידבר משה אל הסלע ודאי הנוסח הוא ב' תיבות ונתן מימיו, כי ונתן משמש לשעבר והוא שידבר אל הסלע ענין המטה שהוציא פרח ונתן מימיו כי בסתם פרח וציץ יש לחלוחית מים וכאשר ישמע הסלע שהמטה כבר נתן מימיו אז יעשה גם הוא כמותו, ועי"ז והוצאת להם מים מן הסלע רמז לדבר סלע בגימטריא עץ שילמד מן עץ יבש לעשות כמעשהו, אבל לא צוה להכות בו כלל. וכשהכה בו משה כתיב במטהו משמע במטה שלו הכה ולא במטה אהרן. ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו. כי הבין זה מדקאמר המטה הידוע ולא אמר מטך והודיע לנו שרק קיחה זו היתה כאשר צוהו ה' אבל מה שעשה מכאן והלאה לא עשה כאשר צוהו ה'.

וענין חטא ההכאה הוא, כי מצינו לרז"ל (שמו"ר כא. ט) בקריעת ים סוף כתיב (שמות יד. טז) ואתה הרם את מטך ונטה את ידך, והרמה זו לשון סילוק ותרומה, לומר הרם את מטך וסלקהו ונטה את ידך ולא במטך לפי שהיו מרננים אחר המטה ואמרו שכל הניסים שעשה משה במטהו הכל היה דרך איזו כישוף שהיה לו במטה זה לפי שאנו רואין שאין כחו כ"א במטה זה, לכך נאמר הרם את מטך כדי להוציא מלבם. ולכך נאמר (שמות יד. לא) וירא ישראל את היד הגדולה, ר"ל שראו שנס זה נעשה ביד ולא במטה לפיכך ויאמינו בה' ובמשה עבדו, מכלל דעד עתה היו בניס לא אמון במ כי לא האמינו בה' ובנבואת משה עבדו לפי שהיה להם מקום לתלות הניסים במטה.

והנה בעת הזאת זה ימים רבים לישראל שנקרע הים, ודור זה לא ידעו אם עשה משה הנס ההוא בידו או במטהו, וסברו כשם שכל הניסים נעשו במצרים במטה כך קי"ס, ועי"י שהכה צור במטה חזר והביא את ישראל בחסרון האמונה שחזרו ואמרו שלא ה' פעל כל זאת אלא במטהו שלו יש איזו צד כישוף. ושם נאמר ואתה הרם את מטך ונטה את ידך, נאמר לשון הרמה וסילוק במטה ולשון נטיה ביד ועי"ז ויאמינו בה', וכאן נאמר ממש הכל בהפך וירם משה את ידו ויך במטהו, לשון הרמה וסילוק ביד כי

מאחר שלא עשה מעשה זה בהטית יד בעלמא דומה כאלו סלק את ידו ויך במטהו וע"י זה החזיר מיעוט האמונה למקומה הראשון כאשר היה רינון של המטה קודם קי"ס, לכך נאמר יען לא האמנתם בי לא אמנתם לא נאמר אלא האמנתם שהוא לשון יוצא לשני, שגרמו שלא להאמין בי אלא יאמרו בכח המטה עשה זה ולא ה' פעל כל זאת. ובזה ב' רעות עשו כי לא דברו אל הסלע כלום וגם אהרן היה חייב בדבר זה שנאמר ודברתם אל הסלע, ואילו היו מדברים אל הסלע ענין מטה אהרן מה שעשה והיה הסלע שומע ועושה כמעשהו אין לך קידוש השם גדול מזה, שילמדו הכל ק"ו מן הסלע, והנה לא די שלא דברו כלום כדי להחזיק האמונה אלא הכהו במטהו והביא חולשה באמונה וז"ש יען לא האמנתם בי לא גרמתם לאחרים להאמין בי.

וא"ת הלא מאמר הצאן ובקר ישחט להם (במדבר יא.כב) **קשה מזה**, ע"ז אמר להקדישני לעיני בני ישראל, כי זה היה בסתר וזה בגלוי לעיני כל ישראל כי כך המדה בחילול השם שכל המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי (אבות ד.ה) פירוש שהקב"ה אנה לידו שיעשה בגלוי כדי שידעו למה הוא יתברך נפרע ממנו. ומה שהתחיל בבני ישראל ואח"כ אמר לכן לא תביאו את הקהל, כך אמר הקב"ה למשה אילו היו כל הנכנסים לארץ בני ישראל בני אברהם שנאמר בו (בראשית טו.ו) והאמין בה', החרשתי כי מאחר שהם מאמינים בני מאמינים אף אם לא תעשה לעיניהם ניסים המחזיקים האמונה מ"מ יהיו חזקים באמונה לא יסורו ממנו, אמנם בבאי הארץ יש ביניהם קהל גרים והם הערב רב אשר לא מבני ישראל המה, כי ברע הוא, ובנקל יחזרו לסורם כי המה בניס לא אמון בס, ע"כ אותן באי הארץ צריכין למנהיג אשר יוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד ולעשות תמיד בפניהם ניסים המחזיקים האמונה ואתם אין מדרככם להקפיד ע"ז לכן לא תביאו את הקהל אותו קהל גרים אל הארץ.

ולכך נאמר אצל יהושע (דברים לא.ז) **לעיני כל ישראל חזק ואמץ** כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ, גם שם מתחיל בישראל וסיים בהעם כי אמר תרגיל עצמד לעיני כל ישראל להיות חזק ואמץ בדבר ה' שלא יבואו על ידך לידי חסרון אמונה, וא"ת שישראל אינן חשודין אצלך ע"ז אמר כי אתה תביא את העם הזה, שיש ביניהם גם הערב רב שנקראו בשם העם והם צריכין חיזוק ביותר ויתבאר דבר זה עוד לקמן פ' וילך בע"ה. ופירוש זה יקר מכל מה שדברו בו המפרשים אשר תחזנה עיניך בספרו של מהר"א.

ואוסיף עוד ואומר במה שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים. נמשך ממנו מיעוט האמונה שישראל לא ישמעו בקול ה' ובקול נביאיו כ"א אחרי הכאות רבות כי תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז.ו) כדמסיק בילקוט סימן תשס"ג וז"ל ודברתם אל הסלע והכיתם לא נאמר אלא ודברתם כשהנער קטן רבו מלמדו ומכה אותו, כיון שהגדיל בדבור הוא מיסרו, כך אמר הקב"ה למשה כשהיה הסלע קטן הכית אותו

שנאמר והכית בצור אבל עכשיו שהגדיל ודברתם אל הסלע. וכל משכיל ישתומם על המראה וכי סלע זה עיני בשר לו והלא קטן וגדול שם הוא הכל חדא ואיך דימה אותו לנער, ודאי אין הכונה כ"א אל הנמשל שישראל ילמדו מזה כי יש הבדל בין המוסר שבעל פה ובין המוסר שבשבת הנוגש כי בסור המכריח ישוב לסורו כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרי וילך. והראה לנו הקב"ה אע"פ שאין דבר זה שייך בסלע מכל מקום למען הראותו הובאו הענינים הללו לומר שאין נכון להכות בשבת כ"א לנער ובער אבל כשיגדיל תחת גערה במבין, כ"א לא ישמע בקול מוסר ויהיה צריך להכאה ביסורין בלי ספק מיד כי יראה הרוחה יחזור לסורו, כמו שהוצרך להכות את הסלע פעמים ולא שמע להכאה ראשונה כך כל מה שנעשה ע"י הכאה והכרח אין פתגם המעשה נעשה מהרה, וזהו החילול השם שילמדו בני ישראל ממנו לבלתי שמוע בקול מוסר כ"א אחר הכות כסיל מאה. וזה רמז נכון מאד לדעת מדרש זה.

[יד] כה אמר אחיך ישראל וגו' אתה ידעת את כל התלאה וגו'. כי תלאה זו היתה ראויה להיות חציה שלך לפרוע חוב כי גר יהיה זרעך, ואנחנו סבלנו כל התלאה כולה אפילו חלקך. ורמז במלת התלאה עולה ת' כנגד ת' של גרות, עוד מי שהיו מטולטלים במדבר, ואי אינו מן המנין. וכשם שאין לך חלק בפריעת החוב כך אין לך חלק בארץ כי דומה כאילו קנינו מידך חלקך וראוי שגם אתה תתן בידינו המקח ותסייע לנו לבא לארץ מהרה.

[יז] ולא נשתה מי באר, לרבותא נקט כי מי בורות פשיטא שלא נשתה שהרי יש טורח לחזור ולמלאות אלא אפילו מי באר שהמעין מתגבר מעצמו וזה נהנה וזה לא חסר מ"מ לא נשתה משלך, ואח"כ הוסיפו לומר ונתתי מכרם להנות האושפיזא וכן מתחילה אמרו דרך המלך נלך שהמלך דרכו לילך בו והשיב פן בחרב אצא לקראתך, מאחר שהדרך כבוש למלך כי יפגשך עשו מי נדחה מפני מי והשיב במסילה נעלה.

במדבר פרק-כא

[ה] וידבר העם באלהים ובמשה וגו'. נראה שלא על המן לבדו קראו תגר כ"א גם על המים שהרי אמרו אין לחם ואין מים, כי הלחם והמים היו שניהם רוחניים וקלים וכל הדברים הקלים טובים לבעלי המנוחה ולא להולכי דרכים כי מאכל כבד טוב להתעכל לבעלי היגיעה לפיכך כאשר קצרה נפש העם בריבוי הדרך, אמרו לפי טורח הדרך אין לחם ואין מים כי שניהם נראין כאלו אינם והיו כלא היו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל קל קל שניהם קלים כאמור. וכנגד שתפלו על המאכל שולחו בהם נחשים

שנאמר בו (ישעיה סה.כה) ונחש עפר לחמו, וכנגד שתפלו על המים שולחו בהם השרפים כי אין מים לכבות האש.

ובתולדות יצחק כתב לפי שדברו באלהים ובמשה, אמר הקב"ה חלקי שרי ומחול אך עשה לך שרף כנגד מה שעשו לך, ומשה אמר בהיפך חלקי מחול אבל חלק גבוה מי יתיר לפיכך ויעש נחש נחושת ושורש דבר זה נמצא גם בילקוט פרי' שמות. פירוש לפירושו כי לשון הרע שורף ומזיק לאדם כי חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים קכ.ד) ע"כ בא השרף כנגד מה שדברו במשה, אבל כלפי מעלה מה יתן לך ומה יוסיף לשון רמיה (שם קכ.ג) ע"כ שולחו בהם הנחשים לפי שתפסו אומנות נחש הקדמוני שספר לה"ר בבוראו כי הלשון נופל על הלשון כי הנחש שחטא בלשון נופל על בעלי הלשון. והביט אל נחש הנחושת וחי, שיראה מה שקרה לנחש הקדמוני ואז לא ישוב לכסלה.

[יז] אז ישיר ישראל את השירה הזאת. מאחר שלא נאמר אז ישיר משה ובני ישראל, ועוד שלא שרו השירה הזאת בתחילת מי ש"מ שבני ישראל אמרו שירה זו על משה שחזרה הבאר בזכותו אחר שפסקה במיתת מרים, ומטעם זה לא נזכרה מרים בשירה זו ונזכר משה שנאמר באר חפרות שרים כרוה נדיבי עם במחקק, ואין מחקק אלא משה שנאמר (דברים לג.כא) כי שם חלקת מחקק ספון ובתענית (ט.) מסיק שחזרה בזכות משה כי מתחילה היה המן בזכות משה שקבל התורה כי לא נתנה התורה כ"א לאוכלי המן (תנחומא בשלח כ.) שנאמר (שמות טז.ד) למען אנסנו הילך בתורתך, והבאר שהיה מספיק להם כל צרכיהם בזכות מרים שאחזה במדת ג"ת, שכן נאמר (שמות א.יח) ותחיין את הילדים שהיו מספיקין להם מזון כו'. וענני כבוד אשר שם כבוד השכינה בזכות אהרן שגרם השראת השכינה ע"י הקרבנות, ובזכות התורה חזרו שלשתן לכך נאמר באר אשר חפרוה נדיבי עם שאחזו במדת ג"ת ובזכותם היתה הבאר מאז ומקדם, עכשיו חזרה במחקק בזכות משה ובזכות התורה הרמוזה בפסוק וממדבר מתנה וממתנה נחליאל כמו שדרז"ל (בעירוין נד.), דאל"כ קשה מה ראו על ככה לדרוש פסוקים אלו על התורה ומה ענין שבח התורה אל שירת הבאר אלא לפי שחזרה הבאר בזכות התורה שקבל משה. וזה פירוש נכון וברור.

[לד] ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. פירש"י שהיה ירא שמא תעמוד לו זכותו של אברהם דאל"כ קשה וכי משה היה ירא מזרוע בשר ודם באשר ה' אתו, ועו"ק מאחר שנאמר כי בידך נתתי אותו ואת עמו וא"כ הל"ל אל תירא אותו ואת עמו, אלא ודאי שמעמו ודאי לא היה ירא כי ה' אתו אך מאותו היה ירא פן תעמוד לו זכות אברהם.

ומה שמקשים כאן איך היה ירא מזכות זה, אדרבא הרי באותו זמן היה חוטא ורב מרי כי כוונתו היה כדי שיהרג אברהם וישא הוא שרה כמו שפירש"י שם (בראשית יד.ג), אין זה קושיא כי רש"י פירש כן לפי האמת שהרי סוף כל דבר הכל נשמע שלא הועיל לו זכות זה וא"כ סופו מוכיח

שכוונתו היתה לרעה ולא לטובה, אבל משה עדיין לא היה יודע סוף הדבר והיה סבור שלטובתו נתכוין להציל את לוט ע"כ היה ירא פן יעמוד לו זכות זה. והשיב לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי והל"ל כי בידך אתן להבא אע"פ שמתת ה' דומה כאילו היא כבר נתונה מ"מ במקום שיש לפרשו כפשוטו אין צורך בפירוש זה, וביאור הדבר שמאז ומקדם כבר נתתי אותו בידך, כי מעולם לא היה לו שום זכות, ובמעשה ההוא היה נרדף עד חובה והיתה כוונתו לרעה ונגזר עליו מאז שיהיה נתון לך ומסור בידך וזה פירוש יקר.

בלק

פרשת

במדבר פרק-כב

[ב] וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. והלא ניסי מצרים היו גדולים מאלו ולמה לא התבונן באותן גדולות ונוראות אשר עשה ה', ועוד יש להתבונן כי זכר כאן את ישראל בדי שמות. ישראל, העם, בני ישראל, קהל, כי מתחילה נאמר את כל אשר עשה ישראל לאמורי, ואח"כ אמר ויגר מואב מפני העם, ואח"כ אמר ויקץ מואב מפני בני ישראל, ואח"כ נאמר עתה ילחכו הקהל. הלא דבר הוא.

וביאור הדבר כך הוא, שמדרך העולם שהמלכים יש להם ספר דברי הימים אשר עליו כתובים כל הקורות מימים רבים, אבל ההמון עם אינן יודעין כ"א ההווה מה שרואין בעיניהם או מה ששמעו מפי השמועה מן המאורעות שבימיהם. לפיכך בלק שהיה מלך הנה מימים רבים יפקד אצלו מה שעשה יעקב ישראל סבא אל האמורי כי הוא היה רק איש אחד ובני ביתו מתי מספר ואעפ"כ נצח אומה שלימה כמ"ש (בראשית מח.כב) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ולפי דעת רז"ל (בי"ב קכג.) שפירשו בחרבי ובקשתי היינו בתפלתו אתי שפיר שראה בלק כל אשר עשה ישראל סבא לאמורי בתפלתו לפי שכל כחו בפיו ע"כ השתדל הוא ג"כ אחר אחד שג"כ כחו בפיו, ולכך נאמר וירא בלק ולא נאמר וישמע בלק כי כל הקורות ההם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי האדמה, וראה בעיניו הדבר כתוב על ספר ונכנס מורד בלבבו לאמר אי"כ עשו

בשנים קדמוניות בהיותם מתי מספר מה יעשו עתה בהיותם עם רב ועצום, ולכך לא נאמר בני ישראל או העם או קהל לפי שבישראל סבא הוא מדבר.

אבל מואב דהיינו כלל ההמון עם לא התבונן במה שעבר, כי לא ידעו מה הוא ולא פחדו כ"א מן ההווה מה שראו בעיניהם עם רב ועצום לכך נאמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא, והיה ההמון עם של מואב יראים מפני ב' כיתות ולא ראי זה כראי זה כי מפני הערב רב היו יראים מחמת רבויים כי איתא במדרש שהערב רב היה ב"פ ס' רבוא ועליהם אמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא, קרא הערב רב בשם העם כי לא מבני ישראל המה כי רב הוא כי רבים המה באמת אבל בני ישראל שלא היו כל כך רבים לא יראו מהם מצד רבויים אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם אשר עליו נאמר ויקץ מואב מפני ישראל, כמו שפרשנו פ"י שמות (א.יב) על ויקוצו מפני בני ישראל, שאין הפירוש שישראל נעשו כקוצים בעיניהם דא"כ הל"ל ויקצו בני ישראל מהו מפני אלא איפכא מסתברא שהמצרים המשילו את עצמם לקוצים בערך בני ישראל שנמשלו לגפן שנאמר (תהלים פ.ט-י) גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה, פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ, כי בנוהג שבעולם כשבעל השדה רוצה ליטע כרם בשדה מלאה קוצים אז הוא עוקר הקוצים מן השורש ומשליכם זרה הלאה כדי ליטע במקומם הגפן, כך היו המצרים יראים שישראל יהיו נטועים בארץ כגפן והמה יעלו מן הארץ כקוף מונד כולהם (שמואל ב' כג.ו) כמ"ש ועלה מן הארץ, (שמות א.י) ועלינו מבעי ליה כו' לכך נאמר ויקוצו מפני בני ישראל שהמה ינערו מן הארץ, מפני בני ישראל שנמשלו לגפן כך נאמר כאן ויקץ מואב מפני בני ישראל, שהיו יראים פן יהיה מואב כקוף מושלך מן הארץ מפני בני ישראל מפני הגפן אשר הסיע ה' ממצרים לגרש מפניהם גוים וליטעם שמה, לכך אמר בני ישראל כי ישראל סבא איננו כי כבר הלך לעולמו ובניו יבואו שמה, אבל לא הערב רב שנקרא בשם העם כי מה גבר מגוברין (סנהדרין סה:) ומה יתרון לערב רב על שאר האומות שיגרש מפניהם גוים ויטע אותם במקומם אם לא אגב בני ישראל.

ואח"כ נאמר ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל וגו'. ומה ראו המדינים על ככה להתעבר על ריב לא להם אלא לפי שמצינו שפירש"י פ"י מטות (לא.ו) אותם ואת פנחס שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר (בראשית לו.לו) והמדנים מכרו אותו לפוטיפר ובני יוסף נקראו קהל שנאמר (שם לה.יא) גוי וקהל גוים, פירש"י קהל גוים נאמר על יוסף, וכן אמרו זקני מואב אל מדין שגם אתם יש לכם לירא מפני הקהל בני יוסף שירצו ליקח מכם נקמת יוסף בכור שור אביהם, ז"ש עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוד השור. כי הקהל בני יוסף בכור שור המה על כן ילחכו אותנו כשור המלחך כדי ליקח נקמת השור וזה פירוש יקר.

[ד] ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא. לפי מה שפירשנו למעלה שבלק התבונן במה שעשה ישראל סבא לאמורי בחרבו ובקשתו, לפ"ז קשה מה יום מיומים ולמה לא נתעורר לעשות תחבולות כנגדם מימים רבים, לכך

תירץ ואמר כי בעת ההיא מנוהו למלך לצורך שעה כפירש"י. אבל לפי פשוטו קשה מה ת"ל בעת ההיא וי"א שבא לתרץ למה ויגר מואב ולא בלק לפי שמנוהו רק בעת ההיא לפי שעה ע"כ אמר בלבו מה לי לצרה זו ומ"מ בנגלה מפני מורא העם הוצרך לעשות מה שעשה.

וי"א שבא לתרץ למה זה היה מואב יראים, הלא כבר נאמר (דברים ב.ט) אל תצר את מואב. ע"כ אמר לפי שבלק מלך למואב בעת ההיא ובלק ארמי הוא ולא מואבי שנאמר ארץ בני עמו, פירש"י בלק משם היה וזה ארץ ארם כמ"ש מן ארם ינחני בלק, והיו יראים פן תקרא כל הארץ על שמו של בלק כמו שעמון ומואב טהרו בסיחון כמ"ש (במדבר כא.כו) והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו', כך טהרה הארץ לישראל ע"י בלק שהיה מלכם בעת ההיא לכך עתה ילחכו ולא קודם. וי"א ילחכו את כל סביבותינו ולא יגעו בנו כלל רק יעשו כלה בכל סביבותינו וממילא אין לנו תקומה. ונ"ל שלכך נאמר כלחוד השור את ירק השדה, דווקא ירק שבשדה שסביבות העיר אבל לא יגעו בירק של הערים.

[ה] הנה עם יצא ממצרים. יצא לשעבר משמע, ובלעם אמר הנה העם היוצא ממצרים משמע שעכשיו הם יוצאים והולכים, כי בלעם להזכיר עונם בא לומר שדומה כאלו עדיין לא יצאו מכל וכל ממצרים כי תמיד ברע הם ואומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה, ובכל תלונה הם מזכירים את מצרים. וזה ראייה שתמיד מחשבתם משוטטת במצרים וקשה עליהם הפרידה ממצרים כאילו עכשיו הם יוצאים.

ומ"ש הנה כסה את עין הארץ. לשעבר משמע, וקשה והלא עוד היום הם מכסים את עין הארץ ויכול להיות ששלח לו לאמר שעם זה קסמים בידם ע"כ אני צריך לאיש אשר ג"כ קסמים בידו והביא מופת על זה כי במצרים הביאו מכת הארבה אשר כסה עין הארץ והחושך והוא יושב ממולי. אע"פ שהוא יושב כנגדי בחדר אחד מ"מ יכול הוא להחשיך לשונאיו ואליו יהיה אור במושבו ואין זה כ"א בכח הכשופים אשר למדו במצרים, ובלעם חשב שמא יאמר לו ה' שכבר שכתו כל מעשה ארץ מצרים ע"כ שינה ואמר הנה העם היוצא ממצרים שדומה כאלו עכשיו הם יוצאים. ומדקאמר בלעם בנבואה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ש"מ שעד הנה היו חשודים במנחשים וקוסמים.

ד"א כסה את עין הארץ. על סיחון ועוג אמר כן שהיו עין כל הארץ כי עיני כל הארץ עליהם ומאחר שנצחום מי יוכל לעמוד בפניהם וכן מסיק בילקוט.

[ו] ועתה לכה ארה לי וגו'. ובלעם אמר אל השי"ת, ששלח לו בלק לכה קבה לי ומה שפירש"י שקבה קשה מארה ובלעם הוסיף מדעתו משנאתו את ישראל וכן וגרשתיו קשה מן ואגרשנו מן הארץ. אין זה מספיק וכי לא ידע בלעם שאלהיהם אוהב לישראל וע"י הוספה זו יגרע כי שמא כולי האי לא יתנו לו רשות. ועל בלק קשה איך היה נבער מדעת כל כך כי

מתחילה אמר לכה ארה לי ולא נעתר לו שנאמר כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם, ואח"כ שאל ולכה קבה לי וכי מי שאין רוצים ליתן לו אפילו דבר קטן חוזר ושואל דבר גדול.

אלא ודאי שארה קשה מן קבה, ולשון נכה קשה מן לשון להלחם, ולשון ואגרשנו מן הארץ קשה מן וגרשתיו, כי לשון קבה אינו לשון קללה שהרי נאמר (בראשית ל.כח) נקבה עלי שכרך, אלא שהוא נוקב ומפרש, או שהוא עושה בהם חור קטן מלשון ויקוב חור בדלתו (מלכים ב' יב.ג) אבל ארה קשה כי בו קללה בו נידוי. (שבועות לו.) וכן להלחם אינו כל כך רע בהחלט כי יש לוחם כדי להציל את עצמו לבד אבל נכה הוא מכה ממש, וכן וגרשתיו משמע לגרשו רק מעליו לבד אבל ואגרשנו מן הארץ משמע מכל העולם, ובזה יתורץ הכל כי בלק לא ידע שאלהיהם אוהב להם כל כך על כן פער פיו לבלי חק ושאל ארה לי את העם הזה, אולי אוכל נכה בו, ואגרשנו מן הארץ, דהיינו כלה כליל כולם אגרש מן העולם. ובלעם ידע שאלהיהם אוהב להם ופשיטא שמן השמים יעכבוהו ולא יעלה בידו לא זה ולא זה, ע"כ אמר לפני הקב"ה שבלק אינו שואל כי אם לדחותם מעליו כי אם יבאו להלחם בו אז יעברו בלא תצר את מואב ודין הוא שתחול קצת קללה לקוב חור בדלתו לחסר מהם מעט, לכך אמר כי בלק שלח אליו קבה לי אותו, אולי אוכל להלחם בו, וגרשתיו.

והשיב לו הקב"ה לא תאור את העם כי ברוך הוא, רצה לומר כל כך הם מבורכים ודבקה בהם הברכה עד שאין מקום לחול אפילו לארירה הגדולה וק"ו קבה הקטנה שאין בו כח לחול כנגד חוזק הברכות. וכאשר ראה בלק שלא נעתר לו אל השאלה הגדולה ומן השמים יעכבוהו מלילך עמו, חזר אל הקטנה ואמר לפחות לכה קבה לי כי לא ידע מה שאמר ה' לבלעם כי ברוך הוא, כי לא הגיד בלעם לשלוחיו רק כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם, וחשב שמא בעבור זה יעכבוהו כי הקשיתי לשאול לכך שאל הקטנה, והשיב לו בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה. לא קבה הקטנה ולא ארה הגדולה והיה לו להקדים גדולה לקטנה בדרך לא זו אף זו, אלא כדי לידוק מזה דווקא לפי שלא אוכל לעשות הא אם היה הדבר ביכלתי הייתי עושה לא זו קטנה אלא אפילו גדולה, ולזה הראה כי כל מזימות לבבו להרע.

וזה ביאור הפסוק ועתה לכה וגו', במלת ועתה רצה לנסותו אם יש בידו לאור כל זמן שירצה, שאם ידחהו ויאמר שאני צריך להמתין עד העת שהקב"ה כועס בה אין בו ממש כי שמא לא יכעוס כל הימים הללו וכמ"ש מה אזעום לא זעם ה', ע"כ אמר ארה לי לרצוני לזמן שאבחר אני, או ארה אותם שיהיו לי מסורים בידי, או לי שלא ידע הדבר שום אדם כ"א אני, אולי אוכל שהעולם יחשבו שאני אוכל ובאמת נכה בו שנינו אני ואתה ואחר ההכאה אגרשנו אני לבדי, ואמר לשון אולי על עצמו כי אני ספק אם אוכל, אבל אתה ודאי כי בצירופך ודאי נכה לכך לא אמר אולי נוכל נכה בו. כי ידעתי את אשר תברך מבורך, לא אמר יבורך כדרך שאמר

יואר לפי שאמר לו דווקא בקללות יש לך כח ולא בברכות כי את אשר תברך כבר הוא מבורך ואתה רואה זה באצטגנינות שלו ואתה מברכו כדי לתלות בך. דאל"כ כשעזרת את סיחון היית מקלל למואב ולמה לא ברכת לסיחון אלא ודאי שאין לך כח בברכות כ"א בקללות לבלע ולהשחית כהוראת שם בלעם, על כן אני מבקש ממך קללה ולא ברכה שתברכני.

[ט] מי האנשים האלה עמד. מצינו לשון מי שאינו לשון שאלה ונאמר לבזיון כמ"ש (שמואל א' כה. ג.) ויען נבל את עבדי דוד מי דוד ומי בן ישי, כלומר מי הוא שאינו נחשב לכלום. כך אמר הקב"ה לבלעם שרוחו גבוהה מי האנשים האלה הפחותים וכי ראויין המה להיות עמד שתלך עמהם, והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי. ועבד מלך כמלך ומ"מ אמר מאן ה' לתתי להלוך עמכם. אלא עם שרים גדולים מכם.

[כ] אם לקרא לך באו האנשים. יש שליחות בשני פנים לפעמים השליח מתנה עם זה האיש אשר הוא הולך אחריו שעל מנת כן אני מוליכך בדרך תלך, שתבטיח אותי שתעשה בקשתי ולפעמים אין השליח מתנה שום דבר אלא עושה שליחות הקריאה לבד אע"פ שלא יבטיחו למלאת אחרי דברו ושם ידובר נכבדות אם הענין ראוי להעשות או לא. וכך אמר ה' לבלעם אם האנשים הללו רוצין לעשות עמך מעמד וגמר להבטיחך כך וכך כסף וזהב כדי שגם אתה תבטיחם לקלל אז לא תלך עמהם כי אין הדבר ברשותך, אבל אם לא באו כ"א לקרא לך לבד והדבר יהיה ברשותך לעשותו או לא אז לך אתם וז"ש ואך את הדבר וגו'.

ויען כי ראיתי בפר' זו שינוי רב בענין השליחים, שקראם לפעמים שרי מואב, ולפעמים שרי בלק, ולפעמים אנשים, גם יש ספק גדול במה שנאמר ויחר אף ה' כי הולך הוא, אחר שנתן לו רשות קום לך אתם. אומר אני שהיו שם ב' מיני שליחים שרי בלק, הם השרים המיוחדים למלך ואותן קרא אנשים לשון חשיבות כי עבד מלך כמלך. ושרי מואב, הם שרי המדינה אשר להם הארץ ולבלק אך לו המלוכה ולא הארץ כי רק לפי שעה מנוהו מלך, וע"כ משני צדדים לא היו שרי בלק מהדירים כל כך אחר קללותיו של בלעם כמו שרי מואב, הצד האחד לפי ששרי מואב להם כל הארץ משא"כ בבלק ושריו שלא נמנה כי אם לפי שעה ע"כ ודאי יותר הקפידו שרי מואב על תיקונם ע"י קללה זו משרי בלק, ועוד מאחרי ששרי בלק היו אנשים חשובים לא יבקשו כל כך מן בלעם שיקלל כשהוא נגד רצון האל ית'.

ובהצעה זו יותרו כל הספיקות, כי בכל השליחות הלכו שרי בלק ושרי מואב וקרא לכולם זקני מואב ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק, וכאשר השיב להם לינו פה הלילה ודחה אותם כתיב וישבו שרי מואב עם בלעם כי המה הבעלי דבר ישבו לצפות על תשובתו אבל שרי בלק לא הקפידו כל כך ולא ישבו עמו. ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמד, כבר אמרנו שבכ"מ שמזכיר האנשים מדבר בשרי בלק וראיה ממ"ש אחר המעשה של האתון קום לך עם האנשים וכתוב וילך בלעם

עם שרי בלק, וכמו כן אמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך ומי משמש לשון וכי ור"ל וכי האנשים החשובים עמך ולמה לא ישבו עמך כ"א הפחותים, והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי לפיכך שרים אלו שהם ממואב אשר בהם נוגע הענין יושבים עמי ומצפים, אבל שרי בלק אין להם כל כך נפקותא בדבר. ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק מאן ה' ולא אמר כן אל שרי מואב כדי שלא לצערם פנים בפנים, או אמר אפילו אל שרי בלק החשובים מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים חשובים מכם ומכ"ש עם שרי מואב, ויקומו שרי מואב ויבאו אל בלק וגו' כי המה הבעלי דבר אבל שרי בלק לא הקפידו להשיב. ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים החשובים שרי בלק קום לך אתם דווקא כי אין לחוש שיפתוך בדרך לעשות נגד רצון האל, והתיר לו לילך דווקא עם האנשים החשובים שרי בלק ולא עם שרי מואב הפחותים כי יש לחוש שמא בכל הדרך יפתוך חטאים ויעבירוך על רצון קונך. וכתוב ויקם בלעם בבקר וגו' וילך עם שרי מואב הפך רצון האל ית' כי לא התיר לו לילך כ"א עם האנשים החשובים לפיכך ויחר אף ה' כי הולך הוא. ואחר מעשה האתון שאמר חטאתי וגו' אמר לו מלאך ה' לך עם האנשים דהיינו שרי בלק וכן עשה וז"ש וילך בלעם עם שרי בלק ובזה מיושב הכל.

כג **ותט האתון מן הדרך וגו'.** בתנחומא (בלק ח.) אמרו סימני אבות הראה לו כו'. כי ותלך בשדה מקום רחב לומר שאם ירצה לקבל זרע אברהם ימצא לקלל בני קטורה, וישמעאל. ואם ירצה לקלל זרע יצחק, ימצא צד אחד לקלל כי יכול להטות אל עשיו אך מצד יעקב, שהיתה מטתו שלמה עמד במקום צר כי מצדו אין דרך לנטות ימין ושמאל. ויש עוד דרכים אחרים אל המפרשים.

ומדכתב רש"י זה שלש רגלים, אתה רוצה לעקור אומה החוגגת שלש רגלים (במד"ר כ.ד) ש"מ שאותן ג' סימנים שהזכיר הם כנגד ג' רגלים ומתחיל מן סוכות אשר בחדש תשרי ראש השנה שנאמר בו (דברים טו.יג) באספך מעשיך מן השדה, ועליו נאמר ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג האסיף התלוי בשדה ובו מקריבים ישראל ע' פרים כנגד ע' אומות וא"כ בטולם גורם בטול כל האומות.

ואח"כ אמר במשעל הכרמים, רמז לחג הפסח זמן י"מ שנאמר (תהלים פ.ט) גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה, כי הדין נותן לעקור הקוצים וליטע הגפן ואיך אתה רוצה להחליף הקערה ולעקור הכרמים מפני הקוצים, ודרך הגפן שהוא נרפס ברגלים ולסוף היין מפיל את זה הרופסו כששותהו, כדמסיק בילקוט פרי' וישב (קמז.) בשם מדרש שוחר טוב ושם מביא הרבה דמיונות על שישראל נמשלו לגפן וכולם שייכים לבטל דעת בלעם. ורמז לחג הפסח שבו שותים ד' כוסות של יין כנגד כוס ישועות לישראל שנמשלו לגפן, וכתוב ד' לשונות של גאולה, וכנגדם הקב"ה משקה לאומות ד' כוסות תרעלה כדמסיק בב"ר, (וישב פח.ה) ואיך אתה רוצה לעקור כל זה ולהחליף השיטה בין ישראל לעמים.

ואח"כ אמר ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל, כנגד עצרת שבו קבלו את התורה שנאמר בה (משלי ג.טז) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, ואלמלא קבלו ישראל התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו (שבת פח.) והיו כל האומות בטלין ואיך אתה רוצה לעקור אומה זו החוגגת חג זה שיש בו צורך לכל האומות ולכל הנמצאים שבמעלה ושבמטה ויכול להיות שגם במשעל הכרמים רמז לו אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג הפסח ושותין בו ד' כוסות, כנגד ד' מלכיות, ושל יין כמספר ע' כנגד ע' אומות, ובטול זה גורם ג"כ ביטול כל ע' אומות.

ויתכן עוד לפרש זה ג' רגלים, שרמז לו איך אתה רוצה לעקור אומה המחזקת בג' דברים אשר עליהם העולם עומד (אבות א.ב.) דהיינו ג' רגלי העולם והם התורה, עבודה, גמילות חסדים, כי בטולם הרס כל העולם ורמז לו ג"ח במ"ש ותלך בשדה, כי עיקר הג"ח מן השדה ע"י תרומות ומעשרות ולקט שכחה פיאה. והעבודה שבבהמ"ק שנמשל לכרם רמז לו במשעל הכרמים וכן פירש"י הביאני אל בית היין (שיר ב.ד) זה אהל מועד ועליהם נאמר (שם ז.יב-יג) לכה דודי נצא השדה, נשכימה לכרמים וגו' ובמקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל רמז לתורה בדרך שנתבאר וזה רמז נכון.

ויפתח ה' את פי האתון. נראה שגם זה צורך שעה היה להראות לו כי הוא דומה לחמור זה שאין מטבעו לדבר, ולכבודן של ישראל לבד פתח ה' את פיו. כך בלעם רק לפי שעה פתח ה' את פיו בנבואה לכבודן של ישראל, ושלא יאמרו האומות אילו היה לנו נביאים חזרנו למוטב.

[מא] וירא משם קצה העם. לפי שהקצוות עלולים ביותר לקבל נזק כדרך שנאמר במתאוננים (במדבר יא.א) ותאכל בקצה העם. או בקצה ראשון קציני עם, או בקצה אחרון המוקצים שבעם, כי מצד המוקצים יהיו ראוין לקללה ממש ואם מצד הקצינים החשובים בנקל להכניס בהם עה"ר מצד מעלתם כי זהו הדרך אשר בחר לו בלעם שאם לא ימצא מקום לקללם יכניס בהם עין הרע.

ואתה המעיין שא נא עיניך וראה השינויים שמצינו בג' מקומות, כי מתחילה נאמר וירא משם קצה העם, ואח"כ נאמר אפס קצהו תראה וכולו לא תראה מכלל כי בקצה ראשון ראה כולו ע"י ראיית הקצה, ובג' נאמר וירא את ישראל שוכן לשבטיו משמע שראה כולם ממש. וביאור ענין זה הוא כי מתחילה הציץ בלעם בשרשם של ישראל דהיינו מקורם וצור חוצבם אם ימצא בו עון אשר על ידו תחול הקללה גם לענפים כי בביטול השורש יפלו גם הענפים, והוא ראיית הקצה הכולל את כולם כי האבות כוללים הבנים. ואחר שבקש ולא מצא חזר להציץ בענפים אם ימצא עון בתולדות וזהו הקצה שכולו לא יראה כי אין האבות בכלל הבנים, ואחר שלא הביט און לא באבות ולא בתולדות אמר מעתה כולם בתכלית השלימות, א"כ אכניס בהם עין הרע השולט ביותר בדבר השלם מכל צד שאין בו פסולת כלל וכדמסיק בתנחומא (בלק טו.) ומביאו הילקוט

על פסוק מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב (משלי כו. יד) על בלעם שבקש להכניס עה"ר בישראל ע"י ברכותיו. וע"ז הדרך ראיתי לבאר כל השלשה מקומות וזה סדרם.

ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם. זהו חיפוש ראשון אשר הציץ בשורש של אומה ויחפש וימצא כי מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו כמ"ש (יהושע כד. ב) בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים, דהיינו במות בעל כי אחר הבעלים הלכו כי בעלום אדונים זולתו ית', ומשם ראה קצה העם השורש הוא הקצה ראשון והוא ככולו דמי כי כל הבנים מסתעפים מן השורש וכשהשורש ראוי לקללה ודאי תחול גם על ראש הענפים כי בע"ז פוקד עון אבות על בנים.

ובאה הנבואה לבלעם כי בלק ובלעם נפלו שניהם בטעות גדול, כי ראש יחס אומה אינה מן ארם כי תרח היה חשוב כמת בחייו עד שהיה אברהם פטור מן כבוד אב ואם, ש"מ שאינו מכלל ראש יחס אומה זו, אלא התחלת אומה זו מראש צורים זה אברהם. וז"ש וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק שהוא רוצה לעשות ראש לאומה זו את תרח שהיה דר בארם נהרים, מראש הררי קדם דהיינו מן תרח שהיה קודם לאברהם וראהו עובד ע"ז שקים ליה בארור האיש אשר יעשה פסל וגו' (דברים כז. טו) לפיכך בקש לכה ארה לי יעקב כי ודאי תחול הקללה על הפחותים כהוראת שם יעקב, ולכה זוועמה ישראל כי ע"י זה יהיה זעם וכעס אפילו אל הטובים שבהם שנרמזו בשם ישראל ע"י שיראו באבדן מולדתם.

מה אקב לא קבה אל, הוא אומר לי ארה שהוא גדולה מן קבה, אפילו בקבה אין לי כח ק"ו בארה. אבל לפי רש"י שקבה גדולה מארה לא יתיישב כלל מה שהתחיל בארה וסיים בקבה. ויתכן לפרש מה אקוב לא קבה ישראל את אל, כי האומות כשהצרה בא עליהם הוא מקלל במלכו ובאלהיו אבל ישראל אינן כן אלא אפילו אם הקב"ה בא עליהם בחוזק ותוקף כהוראת שם אל, מ"מ לא קבה ואינו מקלל אלא מברך גם על הרעה לפיכך גם הקב"ה לא יקב אותם אפילו בשעת קלקלתם. ומה אזעום לא זעם ה', כי האומות מהפכין ה' מדה"ר לדין וישראל מעולם לא זעם את ה' לא הכעיס את מדה"ר להפכה למה"ד.

כי מראש צורים אראנו, יחס שלו אינו מן תרח אלא מן אברהם שנקרא צור שנאמר (ישעיה נא. א-ב) הביטו אל צור חצבתם וגו', הביטו אל אברהם אביכם. ואותו צור תמים פעלו עם ה' היה וביער כל הגילולים מן הארץ, ומגבעות אלו האמהות אשורנו, משם ראש יחס שלו. הן עם לבדד ישכון וגו', מיום שנאמר לאברהם לך מארצך וגו' מאז והלאה נתבודד מן כל אומה ואין לו צירוף לא לבית אביו ולא לשום אומה כי לקח אותו אלהים לחלקו. ותדע שכך הוא כי לא נתן הקב"ה מספר לשום אומה כ"א לישראל והוא הדבר המורה על מעלתן כדרך שפרשנו למעלה פר' במדבר, וע"ז אמר מי מנה עפר יעקב וגו', כי זה מופת שאין לו צירוף עם כל אומה ולשון וז"ש ובגוים לא יתחשב, כי כל חשבון ענינו המספר ואמר שכל

הגויים אין להם חשבון פרטי אלא כללי אבל ישראל יש להם מספר פרטי אפילו בהיות יהודה וישראל כחול הים. וז"ש מי מנה עפר יעקב אפילו בזמן שהם רבים כעפר הארץ נתן להם מנין פרטי ולא די במספר זה אלא אפילו שאחר המספר עשאו ד' דגלים ונתן שנית מספר מיוחד לכל דגל שהוא רביעית המחנה, ז"ש ומספר את רבע ישראל, וכ"כ למה אלא שבא להראות שהם עיקר העולם כאלו לא היה ד' רוחות בעולם זולתם וכל מה שחוץ מהם אינו נחשב מכלל ד' רוחות העולם וזה ראייה שתרח אבי אברהם אינו מכלל הישוב ואין אברהם מתיחס אחריו כלל.

ואמר תמות נפשי מות ישרים לשון רבים ותהי אחריתי כמוהו לשון יחיד, כי המיתה דווקא בגוף הבא מאב ואם קראם ישרים. ותהי אחריתי כמוהו כי האחרית וההשארות הוא בנשמות הבאים ממקור הש"י והנשמה דומה לבורא בה' דברים (ברכות י.) לכך נאמר כמוהו. והריב"ה פירש שס"ת של אברהם יצחק יעקב בגי' בלעם וזהו אחריתי כמוהו.

במדבר פרק-כג

[יד] ויקחהו שדה צופים. אחר שלא יכול למצוא שמץ פסול ע"ז בשרשים חזר להיות צופה ומביט בענפים דהיינו לבא על התולדות מצד חטא העגל שעשו, וע"ז נאמר אפס קצהו תראה וכולו לא תראה כי אין האבות בכלל הבנים ועוד שלא עשו את העגל כ"א המוקצים שבעם שהרי שבט לוי לא הסכימו. ואמר אשר תראנו משם, כי ע"י העגל נעשו מגולים כמ"ש (שמות לב.כה) וירא משה את העם כי פרוע הוא, פירש"י מגולה וראו כל העמים כי שם ה' סר מעליהם ע"י העגל וזהו שדה צופים שהוא לשון הבטה.

ובאה התשובה אליו שגם בזה טעון, כי לא הביט און זה ביעקב כ"א הערב רב לבדו היה מקור אל המעשה ההוא. וישא משלו ויאמר וגו' לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, הביא לו מופת על טעותו שהרי נאמר במעשה העגל (שם לב.יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו וכי יש נחמה לפניו ית' והלא לא אדם הוא להתנחם, אלא ודאי אפילו לכתחילה מעולם לא עלתה על דעתו ית' לכלותם כי לא פשעו בו אך הערב רב היה העיקר במעשה ההוא שעשו ע"י נחש וקסם, וחשב ה' פן יטעו גם ישראל אחריו והיה מגזם להם בכליון כי עביד אינש דגזים ולא עביד לכך נאמר אשר דבר לעשות ולא נאמר אשר בקש לעשות אלא מעולם לא בקש אלא דבר לעשות דרך גיזום לבד ולא כדי לעשות ממש, וזה דווקא לעמו דהיינו בני ישראל אבל על הערב רב לא ניחם כלל ועוזבי ה' יכלו ע"י העונשים המבוארים פר' כי תשא כמו שפירש"י בגי' מיתות נדונו שם כו' ואצלנו נראה כאלו נחם ה' על זאת, ואל ה' הוא היודע (יהושע כב.כב) שגם מתחילה

כך היתה דעתו ית'. אבל אם היו ישראל מזידין בדבר א"כ ודאי ייעד להם עונש ממש והיתה כאן נחמה ממש וזה אינו כי לא בן אדם הוא ויתנחם, אלא ההוא אמר ולא יעשה שלא היתה שם כי אם אמירה ודבור לבד דרך גיזום ולא כדי לעשות ולהקים ז"ש ולא יעשה, ולא יקימנה.

והכפל שבפסוק זה טעמו, לפי שאמר הקב"ה למשה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם וגו' (שמות לב.ו.) הרי שהיה שם אמירה רכה והבטחה טובה למשה שאמר לו ואעשך אותך לגוי גדול, והיה שם דבור קשה לישראל, ושניהם לא נתקיימו. וכנגד הטובה אשר אמר לעשות למשה נאמר כאן לא איש אל ויכזב כי לשון כיזוב מורה על המבטיח להטיב ואינו מקיים וכנגדו נאמר ההוא אמר אמירה רכה ולא יעשה, וכנגד הרעה אמר ובן אדם ויתנחם כי לשון נחמה הוא על הרעה וכנגד זה אמר ודבר ולא יקימנה ובדרך שנתבאר.

ואמר הנה ברך לקחתי, היינו לי כי כבר אמרתי ותהא אחריתי כמוהו ואם אקללם אקלל גם עצמי לכך לא אשיבנה. לא הביט און ביעקב אתה לקחתי שדה צופים להיות צופה ומביט באון ועמל שלהם מה אוכל להביט אם ה' לא הביט בהם עמל ואון, ואפילו החוטאים ההם לא כפרו באלהים לגמרי אלא שתפו ש"ש לדבר אחר כי לכך נאמר אשר העלוך בוי"ו וארז"ל (סנהדרין סג.) אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה, כי בוי"ו יש הוראה שלא נתנו תפלה באלהים אלא הודו כי ה' הוא האלהים והעגל הזה נתמנה למלך על כל הארץ מפי הגבורה לכך אמרו אשר העלוך. וז"ש כאן ה' אלהיו עמו שטענו כי ה' אלהיו הוא עמו עם העגל ומסר לו ההנהגה להיות ביניהם כמלך ולא אלהים ממש ז"ש ותרועת מלך בו.

או יאמר שאף בשעת החטא ה' אלהיו עמו, לא כפרו בו לגמרי ותרועת מלך עולם נשאר בו, ותדע שכך הוא שהרי אמר הקב"ה למשה רד כי שחת עמך אשר העלית, (שמות לב.ז.) היינו העם שהעלה משה וזה ודאי לא אמר כלפי ישראל שהרי אל מוציאם ממצרים ולא משה הוציאם אלא ודאי שכלפי הערב רב אמר שמשה העלם מדעתו. והראיה שלכך אמר משה למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת וגו' (שם לב.יא) דהיינו ישראל אשר אל מוציאם ממצרים כי לשון הוצאת שייך בישראל שנכנסו למצרים ויצאו, אבל גבי הערב רב אמר כי שחת עמך אשר העלית כי לשון יציאה אין שייך בהם כי מי הכניסם שיצאו. וכפי הפשט יתכן לפרש שהקב"ה אמר רד כי שחת עמך אשר העלית במעלה עי"י ביזת מצרים, כי משם נתעשרו ועי"י רוב זהב עשו העגל לכך אמר אשר העלית מארץ מצרים כי נתעלו בעושר של ארץ מצרים, אבל בתפלת משה לא היה מקום להזכיר זה לכך אמר אשר הוצאת.

כי לא נחש ביעקב וגו', וכבר ידעת כי העגל נעשה עי"י כישוף ומאחר שלא נחש וקסם בישראל ודאי לא עשאו העגל כ"א הערב רב, וא"ת אם אין בהם נחש וקסם א"כ במה יודע להם הדבר אשר דבר ה' עי"ז אמר כעת

יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, כי כל הקורות התלויין בעת זמן ההווים ונפסדים יאמר ליעקב אפילו לקטניהם וע"ד שנאמר (דברי הימים א' יב.לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים, ולישראל דהיינו לחשוביהם יאמר מה פעל אל כי הדברים הרוחניים הקב"ה כוננם בידיים כמ"ש (שמות טו.יז) מקדש ה' כוננו ידיך וכתוב (תהלים לא.ב) מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים בך.

הן עם כלביא יקום, ידוע שכל עיקר מעשה כישוף בלילה כי בו תרמוש כל חיתו יער. אלו המזיקים, וכל העוסקים עמהם הם מוכים ומעונים וירא בבקר והנה פניהם זועפים, לא תואר ולא הדר להם והם חלושי כח כי רובם מרעיבים את עצמם כדי שתשרה עליהם רוח הטומאה, והן עם זה כלביא יקום משנתו חזק ובריא אולם וזה מופת שאין לו עסק בנחש וקסם, ואדרבא לא ישכב עד יאכל טרף וכפירשיי שאומר ק"ש על מטתו ומברח המזיקין מעליו וא"כ ודאי אין לו עסק עמהם כלל וזה פירוש נכון.

[טו] ואנכי אקרה כה. פירש רבינו בחיי לבטל מהם ברכת כה יהיה זרעך (בראשית טו.ה) וכה תברכו את בני ישראל (במדבר ו.כג). בזה ראיתי לתרץ מה שמסיק (במ"ר כ.ז) כי אמר אולי נכה בו לא בקש כ"א לנכות מהם חלק כ"ד מן ס' רבוא והיינו כ"ה אלף, ויש להקשות מה תועלת היה לו בזה אם יחסרו כ"ה אלף מן ס' רבוא, גם יש לדקדק למה נפלו בעצתו כ"ד אלף ולא יותר ולא פחות, אלא ודאי שעיקר כוונתו היתה לבטל מהם ברכת כה כי עי"ז יחולו הקללות לכך לא בקש כ"א לנכות חלק כ"ד כדרך שמנכין מן הסאה חלק כ"ד (ב"ב צג.) כך בקש לנכות חלק כ"ד דהיינו כ"ה אלף כמספר כה, ולא עלתה בידו כי לא הפיל כ"א כ"ד אלף עד כה ולא עד בכלל כי בבואו למספר כ"ה עמדו להם הברכות של כה תברכו, וכה יהיה זרעך.

[כח] ויקח בלק את בלעם ראש הפעור. מעתה חזרו לדרך הגי' כי ראו שאין להם מקום ליתן שמץ ודופי לא בשרשים ולא בענפים א"כ המה בתכלית השלימות וכל דבר השלם מכל צד, ביותר יש מקום לעה"ר לשלוט בו ע"י שיברך רעהו בקול גדול ויספר בשבחו בקול רם וישמעו כל האומות ויתקנאו בהם ויכניסו בהם עין הרע ועי"ז קללה תחשב לו, וע"כ לקחו ראש הפעור כדי שיפער פיו לבלי חק ויספר במעלתן בקול רם.

וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. כי טובים המה בעיני ה' ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים, היינו לחקור אחר פשעיהם לכל חטאתם הנעשים בעטיו של נחש הקדמוני, וישת אל המדבר פניו כדמסיק (בשמ"ר ב.ד) מי זאת עולה מן המדבר כל מעלתן של ישראל מן המדבר כו', כוונת המדרש שבזכות הענוה המצויה בישראל שעושיין את עצמן כמדבר זה שהכל דשין עליו זכו ישראל לכל המעלות כמו שדרשו רז"ל (בעירוובין נד.) על פסוק וממדבר מתנה. ומיד כאשר נתן עיניו לספר מכל המעלות אשר זכו להם מן המדבר כדי להכניס בהם עין הרע מיד נסמית עינו לפיכך קרא את עצמו שתם העין דווקא בפעם זה, אבל לרש"י שפירש שנסמת

על אמרו ומספר את רבע ישראל קשה למה לא קרא עצמו כן בנבואה שניה.

נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה, כי כל סומא נקרא בלשון רז"ל סגי נהור לפי שהראיה הלבבית וסתם ראית עינים מכחישין זה את זה ובהתחזק אחד מהם יחלש השני, ע"כ הראיה השכלית הפנימית גדולה אצל הסומים כי לא יטרידם הראות הגשמי וכן יש נוהגין להעצים עיניהם בעת קראם שמע ישראל וגו', כדי לחזק הכוונה הלבבית ויהיו עיניו למטה במדריגה ולבו למעלה במדריגה, ע"כ קרא את עצמו אחר שנסמית עינו אשר מחזה שדי יחזה. ואמר נופל לפי שהוא סומא משתום עיניו שגורם לו ליפול הוא גלוי עינים השכליים, וקרא עצמו שומע אמרי אל כי חוש הראות מכחיש גם חוש השמע כי אין האדם יכול להשתמש בב' חושים אלו כאחד וכמו שפרשנו פסוק הנה אנכי בא עליך בעב הענן (שמות יט. ט) ר"ל שלא תוכלו לראות בשכינה ונתן טעם בעבור ישמע העם כי ע"י זה יתחזק חוש השמע כמבואר בחבורי עוללות אפרים מאמר רט"ו ע"ש.

ואמר מה טובו אהליך יעקב ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה, שלא יסתכל שום אחד באהל חבירו ולא יזיקו בעה"ר, אמר איך אפשר שיקבלו נזק מן עה"ר כי הוא דבר שהם עצמם נזהרים מזה. ואדרבא כנחלים נטיו, יאמר שאהלי יעקב ומשכנותיו נמשלו לנחלים המכסים את הדגים לבל תשלוט בהם עה"ר, כך האהלים אשר בהם יושבים ועוסקים בתורה מצילין מן העין כי לא שלטא עינא בישא ביושבי אוהלים שאינן נראין בראש כל חוצות, ומ"מ תורתן מכרזת עליהם ברחובות תתן קולה ויפוצו מעיינותיו חוצה ברחובות פלגי מים לכך נאמר כנחלים נטיו כאהלים נטע ה' כי האהלים והנחלים משפט אחד להם.

כארזים עלי מים. בסנהדרין (קה:). אמרו טובה קללת אחיה השילוני מברכות של בלעם, אחיה קללם בקנה שנאמר (מלכים א' יד. טו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים. מה הקנה אינו עומד כי אם במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובים כו', אבל בלעם ברכם בארז שאינו עומד במקום מים כו' ופירש"י מ"ש כאן כארזים עלי מים שכינה דקאמרא הכי ופירושו דחוק, ונראה שכך פירושו כי מברכותיו של בלעם אנו למידין מה היה בלבו לקללם, ובודאי היה בדעתו להמשילם לסתם ארז שאינו עומד במקום מים כדי להשליט בהם עה"ר כסתם ארז שע"י שהוא גבוה הכל מסתכלין בו כך ישראל ע"י שירום ונשא וגבה מאד יתנו האומות בהם עיניהם. ויהפוך ה' את הקללה ונתן חכה לתוך פיו לאמר, אמור כארזים עלי מים שטר ושוברו עמו כי המים מגינין עליו כי רוב תחתיתו מכוסה במים ואינו נראה כ"כ גבוה והמים מצילין אותו מן העה"ר כמו הדגים, אבל מ"מ דמיון הקנה טוב ממנו כי הוא מורה על ההכנעה כי הוא נכנע מפני הרוח וזהו תקנתו וע"כ ארז"ל (תענית כ.) שזכה הקנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת, ולהורות נתן בלבם שאין התורה מתקיימת כ"א בנמוכי רוח כקנה ולא במי שהוא קשה כארז, ומ"מ הארז העומד עלי מים דומה קצת לקנה מצד היותו מכוסה קצת כי גם זה מורה קצת על

ההכנעה לכך אמר מיד יזל מים מדליו, מן הדלים הנכנעים בטבע יזל מים של התורה.

וכאשר ראה בלעם שלא יכול להם בשום צד, הודה ואמר שלא יוכל לעשות טובה או רעה וגוי' כי הרעה היינו לקלל, והטובה לברך אותם בקול גדול כדי שקללה תחשב להם, וטובה זו גרועה היא מסתם רעה יען כי אין פיו ולבו שוים ע"כ הקדים הטובה לרעה בדרך לא זו אף זו. ואחר כל הנביאות אמר הנני הולך לעמי אין הפירוש סילוק נבואה שהרי עדיין הוא מתנבא והולך אלא שאמר הנני הולך להתנבאות מה שיעשו העם הזה לעמי לפיכך לכה איעצך וגוי' כי זאת העצה איך תנצל מהם.

וקרוב לשמוע שאמר לו איעצך שתהיה שב ואל תעשה, מאחר ששלום יהיה בימך מה לך לדאג על העתיד, כי את אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים ואך שלום יהיה בימך לכך השמר והשקט ועיקר העצה רומזה בתיבת לכה ר"ל עתה לכה וכלך מדרך זו והרמוז בלכה זה איעצך, שלעת עתה תלך לך ותניח הדבר כי עוד חזון למועד.

פינחס

פרשת

במדבר פרק-כה

[יא] פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגוי'. הכל לרבותא נקט כי אע"פ שהיה בן אלעזר אשר לקח לו מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז והיה לו למנוע את עצמו ממעשה זה, פן יאמרו לו ליצני הדור בת יתרו מי התיר לאביך ואיך אתה מקנא על המדינית, וכן אבי אביך פיטם עגלים לע"ז ואיך אתה מקנא על הע"ז, והיה בן אהרן הכהן ויאמרו לו אבי אביך זה פיטם עגלים לע"ז, וה עשה העגל ואע"פ כן לא היה מקפיד על כבודו. ורש"י פירש שהיו השבטים מבזין אותו כו' יכול להיות שזה כוונתו כי ע"י שהיו השבטים מבזין אותו, בא הכתוב ויחסו לומר ראה כי איש חסיד הוא. אע"פ שע"י שהוא בן אלעזר בן אהרן היה להם מקום לבזותו מכל מקום נכנס בעובי הקורה ולא היה חושש לכבודו. ועוד הגיד

לנו הכתוב שהיה משיב חמה בן משיב חמה (סנהדרין פב:) ע"כ אחז מעשה אבותיו בידו.

בקנאו את קנאתי בתוכם. קנאתי בהם לא נאמר אלא בתוכם לימד על כל קידוש השם שצריך להיות בתוך בני ישראל דווקא וכמ"ש (ויקרא כב.לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל ולכך נאמר (כה.ז) ויקם פנחס מתוך העדה. והודיע לנו שבחו של פנחס שהיה מוסר נפשו על קידוש השם ואע"פ שהיה בתוך העדה מקום מסוכן מפני קרובי זמרי, מ"מ שם נפשו בכפו.

ועל צד הרמז לקח רמח בידו, כי במעשה זה שם כל רמ"ח אבריו בכפו, והיה מקנא ב' קנאות אחת על ע"ז ואחת על הזנות לכך נאמר בקנאו, את קנאתי. או אחת לכבוד השי"ת ואחת לכבוד משה כי כל המחלל השם אינו חולק כבוד לרבו בק"ו שאם אין השכינה חשובה כנגדו רבו לא כל שכן וכן העיז פניו כנגדו ואמר לו בת יתרו מי התיר לך. וע"ז סמך פנחס שהורה הלכה למעשה בפני משה רבו כי אמר שרבו נוגע בדבר פן יאמרו לו בת יתרו מי התיר לך. ולכך נאמר לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיל"ל לכן אמור לו, אלא ביאורו שהקב"ה אמר למשה לכן אמור לכל ישראל על עצמך הנני נותן לו את בריתי שלום כדי שלא יאמרו ישראל שאין אתה בשלום עם פנחס על שהורה הלכה בפניך לכן תודיע לרבים ותאמר מצדך הנני נותן לו וגו' והנני קאי על משה. (עיין סנהדרין פב: א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום) וכנגד מה שקנא לאלהיו אמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו, וטעם זה אינו קאי על מ"ש הנני נותן לו וגו', לפי שזה שכרו על שקנא למשה כאמור. ואמר ויכפר על בני ישראל כי הביא את הרשע הזה לכפרה על כל ישראל ונחשב לו כהקרבת פרים וכבשים ע"כ נשבע ה' אתה כהן לעולם, כאשר התחלת בשימוש כהונה.

[יד] ושם איש ישראל המכה אשר הכה. פירש"י במקום שייחס את הצדיק לשבח יחס את הרשע לגנאי. ומה גנאי הוא זה שאמר זמרי בן סלוא, בשלמא לשבח שפיר קאמר כי אלעזר ואהרן נודעו בשערים לשם ולתהלה אבל סלוא זה מה הוא ומה שמו כי תדע שהוא לגנאי מה שמץ דופי נשמע עליו, ועוד מ"ש המכה אשר הכה למה הפליא את מכותיו פעמים הל"ל ושם האיש המכה את המדינית וגו', ועוד שהל"ל ואיש ישראל המכה שמו זמרי, ומדקאמר ושם איש ישראל המכה אשר הכה ש"מ שאשר הכה חוזר על עצם האיש אבל המכה חוזר אל השם לומר שהשם שלו היה מוכה.

ונראה שמהכרח קושיות אלו דרש רבי יוחנן, במס' סנהדרין (פב:) ה' שמות היו לו זמרי על שם שנעשה כביצה המוזרת, סלוא על שם שהסליא עון משפחתו. כי ודאי יש להפליא מה ראה ר"י על ככה לדרוש השמות לגנאי אלא ודאי שגם הוא דרש ושם האיש המכה שתיבת המכה חוזר אל השם, כי אע"פ שלא נקראו מתחילה על שם המעשה אלא שעונותיו גרמו לו שבדקו בשמו ובשם אבותיו ופירשו על שם המאורע לומר לך שם

רשעים ירקב, וראיה שלו מן התורה שנאמר ושם איש ישראל המכה, השם מוכה, ואשר הוכה את המדינית קאי על עצם האיש, וכן ושם האשה המכה כזבי כדמסיק בגמרא כזבי שכזבה באביה כי גם שמה הוכה לדרשו לגנאי. ואם נפשך לומר שהמוכה קאי על האיש, ואשר הכה את המדינית קאי על השם, י"ל שלכך אמר את המדינית לפי שהיה את המדינית ובעל בעילות הרבה עד שנעשה כביצה המוזרת, על כן נעשה מוזר לאחיו כביצה המוזרת ודרשו שם זמרי על שם המאורע.

וי"א שלכך אמר את המדינית, בהיותו עמה ממש דאילו פירש זמרי לא היה רשאי להורגו, וי"א שאף ע"פ שהוכה בעה"ז מ"מ לא נפטר מלהיות את המדינית עמה ממש בעה"ב כדרך שנאמר (בראשית ט.י) לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה לעה"ב (יומא לה:).

ומלבד מה שדרשו רז"ל (סנהדרין פב:) בשמות הללו לגנאי, הלא לאלהים פתרונים אענה גם אני חלקי לפתרם בדרך אחר כי מצינו לרז"ל (סוטה כב:) על החנפים שעושין מעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס וכי זמרי היה מן החניפים והלא היה רשע מפורסם, אלא ודאי מדקאמר למשה זו אסורה או מותרת, ש"מ שהיה עושה כמעשה הצבועים להכשיר מעשיו לומר שבדין הוא עושה ואחר שרז"ל החזיקוהו בחנף, ע"כ יש לדרוש כל שמותיו ע"ז האופן כי כל חנף וצבוע תמיד תהלתו בפיו לשבח את עצמו וזמרי הוא לשון שבח כי עזי וזמרת יה (שמות ט.ב) תרגומו תוקפי ותושבחת. ושם סלוא ג"כ לשון שבח מלשון סלו לרוכב בערבות (תהלים ס.ח) וכן כזבי כי כל חנף כוזב כי אין פיו ולבו שוים, ובת צור כי המה מגביהים לשבת בצור גבוה. והזכיר בשניהם ראש, ונשיא, כי זה הדבר אשר בקשה נפש החניפים. ע"כ נאמר אשר הכה את המדינית כי שמות שניהם הוכה שוה בשוה נדרשים על ענין אחד.

[יז] צרור את המדינים וגו'. ולא צוה לצרור המואבים לפי שנאמר (במדבר כה.א) ויחל העם לזנות אל בנות מואב. מהו ויחל אלא כך פירושו שישראל היו המתחילין ותובעים את בנות מואב והלכו להם לאהליהם ותובעים את הנשים ומפתים אותם לכך נאמר ויחל העם כי העם היו המתחילין ולא בנות מואב, לכך נאמר אל בנות מואב ולא נאמר עם בנות מואב אלא שבא להורות שישראל הלכו אליהם אבל מואב לא שלחו נשותיהם ובנותיהם אל ישראל, על כן לא נתחייבו מואב כי המתחיל בקלקלה הוא העיקר ובו תלוי החטא.

אבל במדינים היה הדבר בהפך, שאדרבה המדינים הפקירו את בנותיהם שתבעו את ישראל לזנות, והסברא נותנת כי איך מלאו לבו של זמרי לתבוע את בת מלך אלא ודאי שהיא תבעתו, ואם לא אמרו כן בפה מ"מ עשו ההשתדלות עם צרצור של יין להשקותם כוס התרעלה כדי להבעיר בהם אש התשוקה כדמסיק (בסנהדרין קו.) לכך נאמר צרור את המדינים, ולמה כי צוררים הם לכם ר"ל המה באו לכם להביאכם לידי הרגל עבירה זו לצרור לגלות על ערותכם ולא כבנות מואב שישראל באו להם, ור"ל

הצוררים ההם הידועים הם לכם, הם התחילו בקלקלה עמכם, ובהם מיושב לשון צוררים לשון הוה ולפי דרכינו צוררים תואר השם שלהם, והם לכם היינו שהם באו לכם בנכלי ערמומיות ע"י שהשקום צרצור יין המרגיל לערוה וז"ש בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור, כי הזונות נתכנו לצערם כדי שבעל כרחם ישובו לדתם.

ד"א ויחל העם לשון חולין הפך הקדושה, כי בכ"מ שתמצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה (ויק"ר כד.ו) וכאן היו מתעסקים בעריות וחללו קדושתם ונעשו חולין לכך נאמר ויחל, ולמידין מן ויחל נח איש האדמה ויטע כרם (בראשית ט.כ) שגם ויחל הנאמר כאן היה ע"י צרצור יין שהיה מרגילים לערוה. וי"א שלכך נאמר ויחל כי ההתחלה היתה בבנות מואב והגמר בבנות עמון, ולא פרסמם הכתוב כדרך שחיסך על הצעירה אשר אחרה בזנות וקראה שם בנה בן עמי כך לא פרסם כאן. וזה כדעת המדרש (ספרי כי תצא קי.ז.) האומר שעמון ומואב ע"י שהחטיאו את ישראל נתרחקו ריחוק עולמית ופשוטו של הפסוק עומד כנגד מדרש זה להכחישו שהרי נאמר (דברים כג.ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, ורוב המפרשים יצאו ללקוט ולא מצאו יישוב מספיק על זה.

ואומר אני שהדבר כפשוטו והא בהא תליא, כי אין הסברא נותנת להרחיק שני אומות על דבר שלא קדמום בלחם ובמים, אלא על דבר כוונתם, כי ידע ה' שלכך לא קדמום כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך ויהיו מוכרחים לאכול מזבחי אלהיהן ולשתות יין נסיכם המרגילים לערוה, כי כך הדרך בכל הבא מן הדרך עיף ויגע מטורח הדרך והוא רעב וצמא שהוא שואף לאכול ולשתות מן הבא בידו, לא יבקר בין אסור למותר, וכל כוונתם היתה להכשילם בזנות ולהביאם על ידו למעשה פעור ע"כ לא קדמום בלחם, כדי להרעיבם ולהאכילם מזבחי אלהיהן ולא קדמום במים, כדי להשקותם כוס התרעלה ויין נסיכם וכל זה נכלי דתות וערמומית. ופירוש זה יקר לא ידעתי מאיזו טעם לא מצאוהו בשכלם מפרשי תורתנו אשר קטנם עבה ממתני.

יח כי צוררים הם לכם וגו'. בפסוק הקודם נראה כפל לשון צרור את המדינים והכיתם אותם. מה בין צרור, לזהכיתם, ורז"ל אמרו (תנחומא פנחס ג.) מכאן הבא להרגך השכם להרגו. הערב להרגו מבעי ליה, שהרי המדינים התחילו בקלקלה, ולשון צוררים צריך ביאור כי משמעתו שעדיין הם צוררים לכם, ואולי ידע הש"י מה שבלבם של המדינים שעדיין לא נח רוגזם ועדיין הם צוררים חושבים מחשבות להתעולל עלילות ברשע ואולי יותר מבראשונה לפי שנורא דאחותם דלוק בלבם להתנקם לפיכך השכם לצרור אותם. ופשוטו שצוררים הוא שם דבר לומר שמעולם הם צוררים שלכם כי מתחילה והמדנים מכרו אותו לפוטיפר (בראשית לו.לו) אח"כ עשו מדין שלום עם מואב על ישראל, אח"כ הפקירו בנותיהם להכשיל את ישראל, נמצא שהמדינים מעולם רצועת מרדות לישראל ע"כ אמר כי הם צוררים שלכם.

וכדי ליישב הכפל אומר אני שצוה ה' על שני דברים. אחת, צרור את המדינים לצערם תחילה ימים רבים, ואח"כ והכיתם אותם. וכל כך למה לפי שצוררים הם לכם והוא נתינת טעם על צרור, כי גם המה צערו אתכם ע"י שהזונות השקום יין וכשאמר השמיעי לי אומרת לו פלח לע"ז תחילה, וזה"ש כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו על דבר פעור כי כל עיקר צער זה שצערו אתכם היתה הכוונה להכריח אתכם לפעור, ועל מ"ש והכיתם אותם נתן טעם ואמר על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם המכה ביום המגפה על דבר פעור, לפי שאחותם היא המכה יחשבו גם המה להנקם ולהכות אתכם ע"כ השכימו להכות אותם כי הבא להרגך השכם להרגו. ואולי שלכך נאמר ויהי אחרי המגפה סוף פסוק ובאתנחתא לדרשו אשלאחריו ואשלפניו, לאחריו כפשוטו, ולפניו לומר שגם אחרי המגפה הם רוצים להכות אתכם על דבר אחותם המכה, על כן תשכימו להכותם.

במדבר פרק-כו

[ב] שאו את ראש וגו'. צורך מספר זה עכשיו היה כדי להודיע שאע"פ שנפלו כ"ד אלף מ"מ נשארו ס' רבוא, כי אין אוכלוסא שלימה כ"א כשיש ס' רבוא כי אין לומר ברכת ברוך חכם הרזים כ"א הרואה ס' רבוא (ברכות נח.). ע"כ בא להודיע שבכניסתם לארץ היו אוכלוסא שלימה.

ומה שחתם על כל השבטים שם של יה דווקא במספר זה, לפי שעדיין לא היו חשודים בזנות עד שנכשלו בשיטים בזנות והיה מקום לאומות לומר סופו מוכיח על תחילתו, כשם שהזכרים זנו אחרי בנות אל נכר כך במצרים הנשים הזנו ויפרצו לפי ששלטו המצרים גם באמותם. ע"כ נאמר החנוכי הפלואי וחתם עליהם שם יה כי שם זה הוא מתווך בין איש לאשה להורות שכולם נולדו מן איש ואשה אשר שם יה ביניהם. וקדימת ה"א ליו"ד בא להודיע כשרות הנשים כי ה"א נתונה לאשה והיו"ד לאיש, ובאמת היו הנשים יותר גדורין מעריות מן האנשים מדפרסמה הכתוב את שלומית בת דברי ש"מ שזו לבדה היתה פרוצה וכולם צנועות, (ויק"ר לב.ה) אבל האנשים היו בוכים למשפחותיהם על עסקי עריות שנאסרו להם ונכשלו הרבה מהם בשטים ע"כ הקדים ה"א של יה ליו"ד כי עיקר הדבר שבא להודיע כשרות הנשים שלא שלטו המצרים באמותם. ועוד שבכל חותם האותיות הפוכים כדי שיבואו כסדרן בדבר הנחתם וישראל הם החותם כמ"ש (שיר ח.ו) שמני כחותם על לבך וגו' כשאני החותם אז יחקק על ידי שם יה.

ומה שהוסיף עוד שם של יה בג' שבטים. והם הראובני, השמעוני, הזבולוני. אלה משפחות הראובני וכן בשמעון וזבולון לפי שאלו היו צריכין לשני עדים יותר מזולתם. כי ראובן נכשל במעשה בלהה, ושמעון יצא ממנו זמרי, ונראין הדברים שכ"ד אלף שנפלו רובם משמעון והחסרון שבמספר שבט זה יוכיח. וזבולן לחוף ימים ישכון, (בראשית מט. ג.) וארז"ל (כתובות סא.) עונת הספנים אחת לששה חדשים. ויש לחוש מאחר שירדי הים באניות פרושים מנשותיהן שמא ע"י זה יבואו לידי זנות, ע"כ חתם שם יה שנית על שלשתן לומר שכולם זרע ברך ה' וגדורים מעריות לשעבר ולהבא, יותר מכל אומה ולשון.

[סד] ובאלה לא היה איש. אבל נשים היו כי לא נגזרה גזירת מרגלים כ"א על האנשים לפי שהאנשים היו שונאים את הארץ והיו אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד. ד.) אבל הנשים היו מחבבות את הארץ שכן בנות צלפחד אמרו תנה לנו אחזה. והנני נותן שני טעמים בדבר לפי שיש לך ארץ מגדלת צנועים, ויש לך ארץ מגדלת נואפים, וארז"ל (במד"ר כ. כב.) ששטים היה מגדל נואפים ולפיכך זנו בשטים כי ישיבת המקום ההוא גרם להם לזנות, וא"י מסוגל בזה שאין הארץ סובלת זמה כמ"ש בפרשת עריות (ויקרא יח. כה-כז) כי את כל התועבות עשו אנשי הארץ, ותקיא הארץ את יושביה, וכבר כתבנו למעלה שהאנשים היו פרוצין בעריות וע"כ שנאו את הארץ, אבל הנשים היו כשרות וצנועות ושלומית בת דברי תוכיח שפרסמה הכתוב ע"כ היו מחבבות הארץ המגדלת צנועים, ותדע שכן הוא שאפילו שיטים המגדל נואפים תמשך לו רפואה מן הארץ הקדושה שנאמר (יואל ד. יח.) ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים. ומטעם זה נכתב ובאלה לא היה איש אצל המספר דוקא לומר לך אבל נשים היו לפי שבמספר זה נרמז צניעות הנשים יותר מבאנשים מדהקדים ה"א ליו"ד כמבואר למעלה.

טעם שני הוא, כי מהידוע שיש הבדל בין א"י לשאר ארצות כי בא"י הגשמים יותר מצוין מבארץ מצרים או שאר ארצות. והנה בארץ מצרים מאחר שאין הגשמים מצוים שם על כן צריכין עובדי האדמה להשקות השדות של תבואה ברגליהם כמו שמשקין את גן הירק, ומאחר שיש להם כל כך טורח גדול בשדות פטרם התורה מן תרומות ומעשרות כי אין שורת הדין נותן שיתן חלק למי שלא עמל בו. אבל א"י שהגשמים יורדין שם בעתם ואין לבעל השדה כל כך טורח גדול בהשקאת השדות, ואע"פ שיש לו טורח הזריעה והחרישה ושאר מלאכות שבשדה מ"מ יש גם להקב"ה חלק בשדה מצד שהוא ית' נותן מטר בעתו, ע"כ דין הוא שיתנו מחלק גבוה לכהנים וללויים משרתי אלהינו כי משלחן גבוה הם זוכים.

ומפורש דבר זה באר היטב, בפר' עקב (יא. י-יב) שנאמר כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק, והארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים, ארץ אשר עיני ה' אלהיך דורש אותה וגו'. ומסיק בילקוט פר' עקב (תתס.) דווקא אותה ניתן לדרישה להפריש ממנה

חלה תרומה ומעשרות ולא שאר ארצות כו'. וכל אשר לו עינים לראות ולב להבין ישתומם על המראה מה ענין חלה ותרומה לכאן, ומאי משמע דאותה למעט שאר ארצות מתרומה ומעשר, ולמה נכתב מיעוט זה כאן. אלא ודאי שרצה ליתן טעם למה א"י חייבת בחלה תרומה ומעשרות יותר משאר ארצות, ואמר לפי שבשאר ארצות כל הטורח שלך שאפילו שדה של תבואה צריך אתה להשקות ברגלך כגן הירק ע"כ פטרה אותך התורה מתרומה ומעשרות. אבל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים, וא"כ חצי העמל שלך וחצי של גבוה ע"כ דין שתתן חלק גבוה למשרתי אלהינו.

ומזה הטעם היו האנשים שונאים את הארץ, לפי שהיו אבירי לבב הרחוקים מצדקה, לא היה להם חפץ ורצון לילך ממקום הפטור למקום החיוב ובפה מלא אמרו כן זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם (במדבר יא.ה) ודרשו בספרי חנם מן המצות, וביאור הדבר שהיו אוכלים בלא תרומות ומעשרות כי מטעם זה מנו שם את הקשואים ואת האבטיחים וגוי, לפי שכל אלו פטורין מן המעשר בח"ל אפילו מדרבנן ובא"י חייבים מדרבנן לפי שכל אלו הם גן הירק וצריכין השקאה ברגלים אפילו בא"י לפי שהם צריכין לריבוי מים ולשון הכתוב מוכיח כן שאמר והשקית ברגלך כגן הירק, ש"מ שגן הירק פשוט בכ"מ שצריך השקאה ע"כ גם בא"י הם פטורין מן התורה ורבנן חייבום מאחר שיש שם ריבוי מים אבל לא בח"ל שאין שם ריבוי מים, ומדקאמרו חנם מן המצות ש"מ שהיתה עינם צרה בכהני ה' ע"כ שנאו את הארץ מקום החיוב.

אבל הנשים של אותו דור צדקניות היו והיו אוהבים הצדקה, הן מצות חלה המיוחדת לנשים ותלויה בארץ, הן שאר תרומות ומעשרות ע"כ היו אוהבים את הארץ לילך למקום החיוב כי סתם אשה אינה רשאית ושלטאה בנכסי בעלה ע"כ היה להם חפץ לילך למקום שהחוב מוטל על בעליהן ליתן. וזה"ש רז"ל (סוטה יא): בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים רצה לומר בזכותם יצאו ממקום הפטור למקום החיוב אשר אליו נכספה וגם כלתה נפשם, וכן ארז"ל (ב"ב קיט): על בנות צלפחד שהיו צדקניות והיינו לפי שהיו אוהבים הצדקה על כן אמרו תנה לנו אחוזה. וראיה בריאה וטובה לדברינו מה שפירש רש"י למשפחות מנשה בן יוסף, למה הזכיר יוסף לפי שהיה מחבב הארץ כו' גם בנותיו כן. וכבר ידעת שב' מדות טובות אלו היו ביוסף האחת שהיה גדור מעריות ותשב באיתן קשתו (בראשית מט.כד) באשת פוטיפר, הן לטעם שני שאהבו את הארץ בעבור הצדקה ויוסף אוהב צדקות היה כי היה זן ומכלכל את כל בית אביו, ובנותיו ירשו שני מדותיו אלו ובעבורם אמרו תנה לנו אחוזה. וזה"ש שהיו צדקניות שלא נישאו אלא להגון להם כך מסיק בגמרא. וביאור הדבר שנשאו לשבט יוסף דווקא שגם המה מעשה אבותיהם בידיהם להיות אוהב צדקות והיו חכמניות מצד שהיו גדורין מעריות הפך ממה שנאמר (במדבר ה.יב) כי תשטה אשתו לשון שטות. וזה טעם יקר.

במדבר פרק-כז

[ז] נתון תתן להם וגו'. להן מבעי ליה למימר, וכן בתוך אחי אביהם אביהן מבעי ליה למימר, כמו שאמר בסמוך והעברת את נחלת אביהן להן. וזה לפי שבענין הירושה אם אין לו בן הרי הם עומדים במקום זכרים לכל דבר על כן אמר נתן תתן להם כמדבר לזכרים להורות שהם זכרים לכל דבר ירושה. אבל אחר כך שאמר והעברת המורה על לשון עברה, או לשון העברת נחלה משבט לשבט מצד שהן נקיבות, ע"כ אמר כמדבר לנקיבות והעברת נחלת אביהן להן.

ומה שפירש"י שאמרו אנו במקום בן עומדות ואם לאו תתיבם אמנו, נראה שדקדק זה ממה שאמרו כי בחטאו מת ובנים לא היו לו, משמע האם היו לו בנים אע"פ שעכשיו אין לו בנים מכל מקום מאחר שהיו לו שעה אחת לאחר מותו לא היו תובעים כלום. ולמה, אלא לפי שהממה נפשך היה בטל כי לא היו יכולים לומר תתיבם אמנו ומטעם זה דקדק רש"י בלשונו לפרש כי אין לו בן האם היה לו בן, ולא פירש האם יש לו בן.

ופשוטו כך הוא, כי מדקאמרו למה יגרע שם אבינו וכי ירושת הבנים תלוי בהשארות שם אביהם, ועוד למה אמרו מתחלה ובנים לא היו לו משמע האם היו לו אף על פי שאינן עכשיו בעולם מכל מקום לא היו אומרים דבר זה, ואחר כך אמרו תנה לנו אחוזה כי בן אין לו משמע שאין הדבר תלוי כי אם במציאות שעה זו. אלא כך אמרו ממה נפשך אם אין אנו חשובים זרע הרי בנים לא היו לו מעולם אם כן למה יגרע שם אבינו ותתיבם אמנו להקים שם המת על נחלתו, ואם אנו חשובים זרע אם כן תנה לנו אחוזה שהרי אין לו בן עכשיו לירשו ואנחנו במקום בן ומה שאמר כי אין לו בן קאי אשלמטה שאמרו תנה לנו אחוזה. ופירוש זה ברור ונכון.

[יב] עלה אל הר העברים הזה וגו'. צריך עיון למה נסמכה פרשה זו לכאן, ולמה קרא להר נבו הר העברים, וכשאמר משה יפקוד אלהי הרוחות איש על העדה למה לא בקש שינחיל שררתו לבניו.

והקרוב אלי לומר בזה, לפי שנאמר למעלה והעברתם את נחלתו לבתו, פירש"י שלכך נאמר והעברתם ללמדך שכל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, ויש לדקדק ליורשו למה לי ה"ל כל מי שאינו מניח בן, אלא שר"ל אע"פ שמניח בן אבל אינו ראוי ליורשו דהיינו שאינו ראוי לירש מעלת אביו בתורה וחכמה ושררה, אז הקב"ה מלא עברה עליו על שלא הדריך את בנו שיהיה ראוי למלא את מקומו ומנ"ל לרש"י זה,

כי מצלפחד ליכא למילף שהרי לא היו לו בנים כלל אלא שסמך על סמיכת פרשת עלה אל הר העברים הזה, שלכך קרא הקב"ה שמו הר העברים כי עליו נתמלא ה' עברה על משה על שלא הדריך את בניו שיהיו ראויין ליורשו, שררתו ונבואתו התלויה בהכנת כח המקבל, ומלשון זה הבין משה שלא ירד אחריו כבודו לבניו. וכן פירש משה הדבר שאמר (דברים ג.כו-כח) ויתעבר ה' בי למענכם וגו' וסמך ליה וצו את יהושע וגו' הורה באצבע שזהו העברה שנתעבר ה' בו שינחיל שררתו ליהושע ולא לבניו, ומאחר שהרגיש שהדבר נמנע אמר מיד יפקוד אלהי הרוחות וגו' ועיין למעלה פרי' לך לך (ט.טו.ד) בפסוק לא יירשך זה. ואע"פ שליורשו לא יתישב על זה האופן אצל צלפחד מ"מ נקט לשון זה בעבור משה כאמור. ואצל צלפחד יכול להיות שאין לשון והעברתם יוצא מידי פשוטו וכך פירושו אילו נאמר ונתתם הייתי אומר שעוד שם המת יקרא על נחלתו כי מה לי אם הנחלה נתונה לבנו או לבתו, ומדקאמר והעברתם ש"מ שאף על פי שהיא נתונה לבתו מכל מקום דומה כאלו העביר נחלתו מיוצאי חלציו אל שבט אחר וכאילו לא זכה שזרעו יירש ארץ מזה אנו למידין שהקב"ה מלא עליו עברה כי לא זכה להקים שמו על נחלתו.

ויש עוד בדבר זה סוד הנמשך מסוד היצירה, כארז"ל (ברכות ס.) איש מזריע תחילה יולדת נקיבה, ואמרו המפרשים שהזרע הראשון נפסד והבא אחרונה נשאר קיים ולעולם מזרע אשה נולדת הנקיבה וא"כ דומה כאלו אין הבת מזרעו.

[יח] וסמכת את ידך עליו. ידך אחת במשמע, ובמעשה כתיב ויסמוך את ידיו עליו פירש רש"י יותר ממה שנצטוה כו', ולפי דבריו קשה איך עבר משה בבל תוסיף, ומצינו עוד סמיכה כזו שנאמר (ויקרא א.ד) וסמך ידו על ראש העולה. ידו אחת במשמע ובמעשה כתיב (שם טז.כא) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולמעלה פרי' ויקרא פרשנו שהכל ענין אחד כי מנהיגי העם צריכין לקבל עליהם על מנת שיהיו כפרה ואשם על כל העם כמ"ש (דברים א.ג) ואשימם בראשיכם. ולמדו רז"ל מכאן (דב"ר א.ט) שאשמת העם תלויה במנהיגיהם, וכמו שסמיכת יד על הקרבן היינו ליתן שמץ ודופי של הסומך על הנסמך והוא הקרבן, כך סמיכות יד זו ליתן שמץ ודופי של כל ישראל על מנהיגיהם לאמר שאשמת העם תלוי בהם, והנה בסתם קרבן של החוטא יש ב' מיני סמיכה כי החוטא במעשה חטאו כפול כי אין מעשה בלא מחשבה הקודמת למעשה, ע"כ נאמר אצל שעיר המשתלח וסמך אהרן את שתי ידיו כי הוא בא לכפר על חטא המעשה וההרהור, אבל העולה באה על חטא ההרהור לבד ע"כ נאמר וסמך ידו על ראש העולה ידו אחת במשמע.

כמו כן מנהיגי ישראל המה ישאו עון העדה, הן שיחטאו במעשה הן שיחטאו בהרהור לפי שיש בידם למחות ואינן מוחין. האמנם לא כל רועה ומנהיג נתפס על עון זולתו כשהוא חוטא בהרהור לבד כי הנסתרות לה' אלהינו ומי יודע מטמונותיו של חבירו כמו שפירש רש"י בפרי' נצבים (כ.ט.כח) אך אם הרועה איש אשר רוח בו, שיודע להלוך נגד רוחו של כל

אחד ואחד כיהושע והוא יודע לכוין כל הרוחות של איש ואיש, אז דין הוא שיתפס גם על חטא ההרהור מאחר שענינו תחזנה ברוה"ק שעליו את כל העולה על רוחו של חבירו אם טוב ואם רע והיה לו למחות בו. וע"ז נאמר כאן קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד וסמכת ידך עליו ונקט ידך לרבותא לפי שכאן אינו מדבר כ"א בעון הדור העולה על רוחם שאותו שמץ יהיה תלוי בו וק"ו לחטא המעשה שיתלה בו, ולא היה צריך לומר שיסמוך עליו גם יד השני ליתן עליו שמץ חטא המעשה כי ק"ו הוא ולא היה צריך לצות על יד השניה, כי ודאי משה יעשה הדבר מעצמו וילמוד ק"ו מן היד הסומכת עליו את כל העולה על רוחם מדקאמר וסמכת את ידך מיד אחר איש אשר רוח בו. ולפיכך בשעת מעשה עשה משה כן ולמד יד השניה בק"ו מן האחת ויסמוך את שתי ידיו עליו.

פירוש אחר. מדקאמר בסוף הענין כאשר דבר ה' ביד משה, שמשה לא היה משנה דבר והיה סומך עליו יד אחת ולא ב' ומ"ש ויסמוך את ידיו עליו כך פירושו שמשה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. האחת היא, ההנהגה בתורה ומצות. השניה היא, ההנהגה המדינית. ועליהם אמר אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם, ומכאן נראה ששני הנהגות מסר לו. על ההנהגה שע"פ התורה והמצוה אמר אשר יוציאם ואשר יביאם ויוציאם בעל כרחם משמע, כי מצינו לשון יציאה וביאה בדבר הלכה כמ"ש לא אוכל עוד לצאת ולבא (דברים לא.ב) פירש"י בדבר הלכה. ואמר לו ההנהגה לכופם בחזקת היד על התורה ועל העבודה כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידיו כך סמך שתי ידיו על יהושע לומר שבכל כחו ימשול במסלולם על שמירת התורה, ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת כי חלק גבוה מי יתיר וזהו הדבר המסור לשתי ידיו לומר שבכל כחו ידריכם בדרך ה'.

אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר, אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו, לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמהם בכפיה וזה הדבר אשר לא סמך עליו כי אם ידו אחת לומר שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף הם ודרכם לבעט במנהיגיהם על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, והוא יצא ויבוא לפניו והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד. ויכול להיות שלכך אמר משה ליהושע כי אתה תבוא את העם הזה (דברים לא.ז) והקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל (שם לא.כג) בעל כרחם משמע, ולא קשיא כי משה היה מדבר מענין ההנהגה המדינית ועליה אמר כי אתה תבוא את העם הזה הכל לפי דעתם ועצתם כמו שפירש"י במקומו, אבל הקב"ה היה מזרזו על הנהגת התורה ועליה אמר כי אתה תביא כמו שיתבאר בע"ה פר' וילך (לא.ז).

ומדקאמר בפר' וארא (ו.יג) ויצום אל בני ישראל, פירש"י צוה להנהיגם בנחת. שמע מינה שבכ"מ שנאמר כאן לשון ציווי מדבר בהנהגה המדינית שצריכה להיות בנחת, כי אין צו אלא זירוז ואנו למידין זה ממ"ש וצו את

יהושע וגו' (דברים ג.כח) כי ביותר צריך המנהיג זירוז בהנהגה המדינית אשר דרכם לבעט במנהיגיהם, לפיכך כשאמר לו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד דהיינו בענין ההנהגה המדינית להכניע את כל מי שרוחו גבוה עליו אמר וסמכת את ידך עליו, היינו יד אחת לומר לו שידו אחת דוחה הפושעים ואחת מקרבים. ועליה אמר והעמדת אותו לפני אלעזר וצויתה אותו לעיניהם, וילפינן וצוית מן ויצום מה ויצום הנאמר להלן בנחת ומדבר בהנהגה המדינית אף וצוית הנאמר כאן בנחת דהיינו ביד אחת.

ואח"כ אמר ונתת מהודך עליו בענין הנבואה, להנהיגם על ידה ע"פ התורה והמצוה ולא הזכיר בזה יד אחת כי כל הנותן בעין יפה הוא נותן הנבואה וכן בענין התורה והמצוה ודאי יכופס על שמירתם בכל תוקף ועוז ועליה אמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' כל דבר שתום ונעלם בתורה על פיו יצאו ויבאו בדבר הלכה. ויעש משה וגו' ויסמוך שתי ידיו עליו היינו בענין הנהגת התורה כאמור. ויצוהו כאשר צוה ה' ביד משה כי ויצוהו מורה על ההנהגה המדינית כאמור עשה כאשר צוה ה' ביד משה, היינו ביד אחת כאמור, אע"פ שיש אתנחתא במלת ויצוהו מ"מ דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע נדרשים לכל חפציהם. ונוכל לומר כפשוטו שנתנית ההוד לא נאמר בו יד אחת כי אין כילות לפני השי"ת אלא רצה ה' שיעשהו כלי מלא וגדוש ברכת ה' וכן עשה ובדרך שנתבאר.

במדבר פרק-כח

[ד] את הכבש אחד תעשה בבקר. מדקאמר ואת הכבש השני היה לו לומר את הכבש הראשון, ולמה הזכיר עולת הבקר רק פעם אחת ושל בין הערבים הזכיר שני פעמים, וכן תמצא גם בפ' ואתה תצוה (כט. לט-מא).

ונראה ליישב זה ע"ד שארז"ל (תנחומא פנחס יג.) צדק ילין בה. אין אדם לן בירושלים ועבירה בידו, תמיד של שחרית מכפר על עבירות של כל הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום. והכתוב אומר (מיכה ב.א) החושבים רע על משכבותם באור הבקר יעשוה. מכאן שהלילה אינה זמן הפעולה ואינה כי אם זמן להרהור ומחשבת פועלי עון, וחטא ההרהור הוא אחד ואין שני לו כי יכול להיות ההרהור בלא מעשה ע"כ נאמר את הכבש האחד תעשה בבקר, כי הוא מכפר על החושבים רע על משכבותם ויכול להיות שינחם על רעתו ולא יוציא מחשבתו הרעה אל הפועל, לכך נאמר בו לשון אחד כי יש אחד ואין שני לו וע"כ לא הזכיר עולת הבקר כי אם פעם אחד. אבל חטא של היום כפול בלי ספק אע"פ שחישב עליה

בלילה לעשותה מ"מ גם ביום בשעת מעשה חזר וחושב עליה, כי בלי ספק לא עשה המעשה בלא מחשבה וכוונה דאם כן אינו לא מזיד ולא שוגג כי אם אנוס, על כן צריך התמיד של בין הערבים לכפר על שני עבירות על ההרהור ועל המעשה ע"כ הוא נזכר שני פעמים בפרשה. ומ"ש אין אדם לן בירושלים ובידו עון ולמה לא אמרו שאין אדם קם ממטתו ובידו עון לפי שלשון ובידו משמע שמדבר בחטא המעשה הנעשה בידיים ממש וא"כ בלילה לעולם אין בידו עון כי ההרהור אינו בידו, ורבותא אתא לאשמועין כי התמיד מכפר אפילו על עבירות היום אע"פ שיש בהם הרהור ומעשה, וכ"ש לתמיד של שחרית שיכפר על ההרהור לבדו.

ונאמר שנים ליום עולה תמיד. עולות תמיד מבעי ליה למימר, ונראה שמהכרח קושיא זו אמרו שכל אחד מכפר על ענין בפני עצמו שהרי שניהם עולה אחת ולמה חלקם הכתוב לשני זמנים אלא לפי ששל שחרית מכפר על עבירות של הלילה ושל ערבית מכפר על של היום. אמנם לפי דרכינו נראה לפרש לפי שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ולמעלה פרי' בראשית (א.ה) כתבנו שלכך נאמר יום אחד להוציא מלב המינים האומרים מי שברא בקר לא ברא ערב כי מן התחלה אחת לא יצאו שני הפכים, ע"כ אמר יום אחד שהערב והבקר הכל יומו של אחד ב"ה כי אל אחד ברא לשניהם כך נאמר בעולות אלו עולה תמיד כי שניהם עולה אחת לאל אחד.

ומה שתמיד של שחרית נשחט במערב, להורות שהוא מכפר על עבירות של לילה, ותמיד של בין הערבים נשחט במזרח להורות שהוא מכפר על עבירות של כל היום, ויש אומרים שהפך מקום שחיטתן להרס מחשבת עובדי שמש וירח והכל לאל אחד ברוך הוא ומבורך שמו ית'.

מטות

פרשת

במדבר פרק-ל

[ב] וידבר משה אל ראשי המטות. מה דבר אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, דבר אל ראשי המטות שיאמרו איזו דבר לבני ישראל ולא פירש

עדיין מה יאמרו ראשי המטות אל בני ישראל, עד שהגיד להם פרשת נדרים שחייב ראש המטה לאמר אל הנודר מותר לך, וזו היא האמירה שצוה לראשי המטות שיאמרו לבני ישראל. ועליה אמר לא יחל דברו הוא עצמו לא יחל אבל אחרים מחלין את דברו ועל זה אמר ככל היוצא מפיו של החכם המתיר לו, כן יעשה, אם לקיים, או להתיר.

[ג] איש כי ידור נדר לה'. שני מיני נדרים הם. כי הנודר בכעסו לאסור על עצמו איזו דבר נדר זה אינו לה', ודווקא איש כי ידור כשהוא איש מיושב בדעתו קרינן ביה האדם בשבועה (שבועות כו.) והוא הנודר לה', אבל הנודר בכעסו מאחר שכעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז. ט) אם כן אינו איש ונמשל כבהמה. ורז"ל (נדרים כב.) ספרו בגנות הנודר ואמרו שהנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה. וכדמות ראייה לדבריהם כי רש"י פירש נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטאי חוץ זה הדבר כו', ואומר אני דון מינה ומינה מה להלן במה אף כאן במה כי שחוטאי חוץ היינו המקריב בבמה, אף זה הדבר הנאמר כאן בנודר מדבר במקריב בבמה כי הנודר דומה כאילו בנה במה. וטעמו של דבר הוא שירדה התורה לסוף דעת הנודר כי הוא אוסר על עצמו מה שכל העולם נוהגין בו היתר מסתמא רום לבבו השיאו שמכל העדה יבדל והוציא את עצמו מן הכלל.

ובדרך זה מצינו בלשון רז"ל (חגיגה כב.) שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו, כי כל זה דרך גאה וגאון כמו שארז"ל (סוטה ד.) כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בנה במה שנאמר (ישעיה ב. כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. מה ענין הגס רוח אל הבונה במה אלא ודאי שמצד גסות רוחו הוא בונה במה לעצמו כאמור, וכן במה לשון גבוה, ואותו דרך גאה וגאון המצוי בבונה במה מצוי גם בנודר כי מסתמא כוונתו כדי שיהיה מוחזק בחסיד ופרוש, אך יש מקום לומר נודר בכעסו יוכיח כי מסתמא בכעסו לא נתכוין לשם יוהרא וצריך אתה לחלק בין נודר מתוך ישוב הדעת ובין הנודר בכעסו, ובמה תדע איפה אם זה הנודר דומה לבונה במה או לא כי אם נדר בכעסו ודאי אינו דומה לבונה במה, ע"ז אמרו והמקיימו כאלו הקריב עליה, נתן סימן מובהק על זה כי כל מה שהאדם עושה מתוך כעס מסתמא כשך חמתו הוא בא לידי חרטה ואינו מקיימו אלא הולך אל החכם שיתיר לו ע"כ אמר אם הוא נודר ואינו מקיימו אלא נשאל על נדרו ודאי בכעסו נדר ומתחרט ואז אינו דומה כאילו בנה במה, וכארז"ל (חגיגה י.) אשר נשבעתי באפי וגוי באפי נשבעתי וחזרתני כשך האף והחימה.

אבל המקיימו ואינו בא לידי חרטה ואינו נשאל עליו, סופו מוכיח שמתוך ישוב הדעת נדר וחשדה אותו התורה שרום לבבו הביאו לידי מדה זו שלקח את עצמו לצד אחר על כן הוא דומה כאלו הקריב עליה כי הקיום הוא גמר דעתו כמו שהקרבה תכלית בנין הבמה, וזהו שמסיק שם (נדרים כב.) אמר שמואל כל הנודר נקרא רשע מאי קרא שנאמר (דברים כג. כג) כי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא, וילפינן חדלה חדלה כתיב וכי תחדל וכתוב התם (איוב ג. טז) שם רשעים חדלו רוגז. ונראה לומר דון מינה ומינה

מה להלן בחדלת הרוגז משתעי אף כאן בחדלת הרוגז, כי אינו נקרא רשע כי אם באופן זה שכבר חדל רגזו ואף ע"פ כן הוא עומד בנדרו ואינו נשאל עליו אגלאי מילתא למפרע שלא מתוך כעס נדר כי כבר נשתהא כשיעור זמן חדלת הרוגז ועל זה אמר שם רשעים ר"ל הוא נקרא רשע כשחדל הרוגז ואינו נשאל עליו ואם כן ודאי מתוך ישוב הדעת נדר כדי לבנות במה לעצמו על כן המקיימו נקרא רשע כי דרך גאה וגאון לו, ואני מוסיף עוד ג"ש לילף חדלה זו מן חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב מה להלן במה אף כאן במה וז"ש כאן איש כי ידור נדר לה' כשהוא איש בנדרו ושפוי בדעתו ומתוך ישוב הדעת נדר, עליו אמר דרך הודעה ככל היוצא מפיו יעשה כי אין סופו לבא לידי חרטה. אבל הנודר מתוך כעס ההוא אמר ולא יעשה כי סופו להיות נשאל עליו כשך חמתו, ואומר נדר לה' למעט שלא ידור לשום יוהרא לבנות במה לעצמו אלא לשם ה' ידור.

לא יחל דברו. אבל אחרים מחלין דברו. טעם להיתר נדרים ביחיד מומחה או בגי' הדיוטות שנקראו בית דין, אנו למדין מן הפרת האב והבעל כי כשם שהאב והבעל לכך יש בידם להפר מטעם שכל אשה ברשות בעלה או ברשות אביה ואין כח בידה לעשות גדולה או קטנה בלתי הסכמתם, ודומה כאלו התנו בשעת הנדר על מנת שיסכימו הבעל או האב וכשאינן מסכימים אז למפרע בטל הנדר מעיקרו כי מסתמא על דעתם נדרה או כאלו נדרה על דעתם, כך כל איש מישראל הוא ברשות ב"ד ומחוייב לעשות ככל אשר יורו לו הבי"ד וכל נודר דומה כאלו התנה בשעת הנדר ע"מ שיסכימו הבי"ד עמו וכשאינן מסכימין נעקר הנדר מעיקרו. וכל יחיד מומחה נקרא ב"ד וכל שלשה הדיוטות, ע"כ בידם להתיר נדרו למנעו מן החטא כי כל נודר נקרא חוטא ממה שנאמר (דברים כג.כג) וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. ומה שהבעל והאב בלשון הפרה, וחכם בלשון התרה, לפי שהאשה יותר רשות בעלה ואביה עליה ממה שכל ישראל ברשות ב"ד ע"כ המה בלשון המורה על ביטול הנדר מעיקרו כאלו לא היה שם נדר כלל, אבל לשון התרה מורה על דבר שהיה נאסר בו מתחילה זמן מה ואותו איסור הותר כי אינו מופר מכל וכל שהרי הדבר תלוי בחרטה (עיי' רמב"ם ה' נדרים פי"ג.טו וברדב"ז שם).

במדבר פרק-לא

[ב] נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. ומשה שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין. ועו"ק שפירש רש"י אף על פי ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא אחר, מנא ליה לרש"י לומר כן שמא היה

נעצב על מיתתו וכי בעבור זה לא היה לו להקים דבר ה' ומי כמוהו מקים דבר ה' בלא איחור, ומי'ש וימסרו להודיע שבחן של רועי ישראל כו' עד שנמסרו בעל כרחם, לא פורש במקרא מהו ההכרח אשר הביאם לזה.

וביאור הדבר שהמדינים שתיים רעות עשו. אחת לשמים, כי החטיאו את ישראל בע"ז ובזנות. ואחת לישראל, כי הפילו בעצתם כ"ד אלף מישראל. ואמר הקב"ה למשה נקום נקמת בני ישראל כי מה שעשו לי שרי ומחול כי אם רבו פשעי האדם מה יעשה לו יתי ועיקר הנקמה על מה שעשו לישראל כי רבה רעתם. וכאשר שמע משה שאמר לו ה' אחר תאסף אל עמך, וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגיהם אמר בלבו אם אומר אל ישראל דברים כהווייתם כאשר נאמרו לי מפי הגבורה, מאחר שידעו ישראל שמיתתי תלויה בנקמה זו אי"כ יאמר נא ישראל כשם שמחל הקב"ה על חלקו כך אנחנו נמחל להם על מה שעשו לנו ולא נבקש נקמה כל כך מהרה כי בידינו לאחר זמן הנקמה עד שתחפץ מאתנו. ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלא איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין ויחשבו ישראל מאחר שהקב"ה מבקש הנקמה בעבור כבודו, אם כן חלק גבוה מי יתיר לאחרו ובזה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר, ועל הכרח זה נאמר וימסרו כי מאחר שאמר להם משה לתת נקמת ה' במדין ע"כ היו מוכרחים לעשות בלא איחור ומכאן ראייה ברורה שעשה בשמחה ולא אחר שהרי היה בידו להמשיך זמן הנקמה אילו היה אומר להם דברי הש"י כהווייתן.

ומי'ש תחילה מדינים לשון רבים, ואחר כן נאמר לתת נקמת ה' במדין לפי שבערך ישראל הם רבים כאלו רבים עשו לישראל מה שעשו, אבל בערך מה שעשו להקב"ה אינם נחשבים כי אם לאיש אחד כי כלם כאפס ותוהו נחשבו לנגדו יתי'.

וי"א במדין, בשר של מדין למעלה, כדרך שנאמר (שמות יד.ו) והנה מצרים נוסע שדרשו (דב"ר א.כב) על שרו של מצרים ולכך נאמר לתת נקמת ה' כי לה' המלחמה שלמעלה ולא לאדם.

11 אותם ואת פנחס. פירש רש"י שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו כו' (סוטה מג.) פירוש שבו היה משה בטוח שלא יהיה חס עליהם ולא ישאיר להם שורש וענף, כי בלאו הכי היה פנחס שונא להם מצד המכירה שמכרו את יוסף מצרימה (בראשית לו.לו) מקום מיוחד לזנות, ועתה אחזו המדינים מעשה אבותיהם בידיהם להכשיל את ישראל בזנות. ומה שפירש לפי שהתחיל במצוה הוא יגמור היינו שסימן מסר לו כאשר החלות להפיל אותה כי הפיל את כזבי בת מלך כך נפל יפלו כולם לפניך, ובלי ספק שהיה לו לב אמיץ כנגדם יותר מן אלעזר אחר שכבר נפלו לפניו ונמסרו בידו ובשביל שהתחיל המצוה היה לו להביא הענין לידי גמר המצוה כי אם מצוה גוררת מצוה ק"ו שחלק ממנה יגרור כולה. ומשה לא רצה לילך לפי שנתגדל במדין והיה ירא שאם אנשי המלחמה יתרשלו באיזו דבר יתלו החסרון במשה ויאמרו שהיה חס על המקום אשר נתגדל שמה.

ומ"ש אלף למטה. אמרו המפרשים, כי י"ב אלף הוא חלק חמשים מן סי' רבוא לכך הביאו השלל אחד אחז מן החמשים כשיעור סתם תרומה בינונית. ומדקאמר שני פעמים אלף למטה מסיק בתנחומא (מטות ג.) שלקח שני אלפים מכל שבט, ומה שלא נאמר אלפים למטה לפי שרק אלף למטה הלכו למלחמה ואלף ישבו על הכלים, ובין הכל כ"ד אלף לנקום מהם מה שהפילו כ"ד אלף מישראל.

ומ"ש אלף למטה ולא נאמר אלף ממטה, לפי שגם זכות המטה הלך עמהם למלחמה והאלף היה צירוף למטה עצמו כי זכותם מסייעתם, ולכך נתנו מן השלל גם לכל העדה.

{טו} החייתם כל נקבה וגו'. נראה שטעות זה בא להם לפי שכבר ידעו ציווי לא יבא עמוני ומואבי וגו' עמוני ולא עמונית, (יבמות סט.) לפי שאין דרך הנשים לקדם בלחם ובמים. וידוע שעיקר טעם ריחוקם הוא בעבור שהחטיאו את ישראל בזנות, ותלה הדבר במה שלא קדמום בלחם ומים כי הא בהא תליא שלכך לא קדמום בלחם ובמים כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך, ויהיו מוכרחין לאכול מזבחי אלהיהם ולשתות מן צרצור יין כדי להרגילם לערוה כדמסיק בסנהדרין (קו.) ואע"פ שבענין הזנות היו הנשים עיקר, מ"מ לא נתרחקו הנשים לפי שכל עיקר פעולה זו עשו האנשים שהם הפקירו את בנותיהם והכריחום על הזנות כי מה שעשו עשו בצווי בעליהם או אביהם. ומכאן יצא להם טעות זה לומר שכשם שלא נתרחקו הנשים של עמוני ומואב מלבא בקהל ה' אף על פי שהם היו פועלי הזנות כך במלחמות מדין לא נצטוו להרוג הנשים כי היו מוכרחים בכל מה שעשו. ואמר להם משה הן הנה היו וגו'. בשלמא מצות עמוני ומואב לדורות דין הוא שלא לקנוס הנשים מן הטעם שנתבאר, אבל במדין שנצטויתם להרגם ק"ו שהנשים בכלל, כדרך שנאמר (ויקרא כ.טו) ואת הבהמה תהרוגו. וטעמו לפי שבאה לאדם תקלה על ידה כך הנשים כי הן הנה בעצמם היו לבני ישראל לאבן נגף ומכשול והיה לכם ללמוד מן דין הבהמה אל דין הנשים הללו.

ולמעלה פר' פנחס (כה.יז) פרשנו שלכך לא צוה להשמיד את מואב, לפי שבני ישראל התחילו בקלקלה והלכו אל בנות מואב לפתותם כמ"ש (ויקרא כה.א) ויחל העם לזנות אל בנות מואב, אבל בנות מדין צוררים הם לכם כי המה באו לכם כאשר הוכחנו כל זה בראיות. ויכול להיות שעל זה אמר משה לבטל טעותם הן הנה היו לבני ישראל, כי המה הלכו לב"י לפתותם ואינן דומים לבנות מואב כי על כן לא נתרחקו הנשים מלבא בקהל ה' לפי שלא היו המה המתחילין אבל בנות מדין הן הנה היו לבני ישראל המתחילין בקלקלה כאמור.

{יז} ועתה הרגו כל זכר בטף. מה ענין הטף לכאן שהרי לא יצא הקצף מלפני משה כי אם על הנשים, ועוד הרגו והרוגו למה לי. ונראה שמשה אמר להם החייתם כל נקבה. בין ראויה לבעל בין אינה ראויה ולמה לא ידעתם מסברא שיחשדו אתכם שחסתם על הנשים או בעבור שכבר

זניתם עמהם או לפי שדעתכם עוד לזנות עמהם, ועתה אף אם אומר לכם שתהרגו הנקיבות מ"מ לא תצאו מידי חשד זה כי יאמרו אלמלא שצויתם לכם שנית לא הרגתם אותם. על כן אני אומר לכם שתהרגו כל זכר בטף תחילה ואח"כ הנקיבות ואז יאמרו שבאתם לימלך בשניהם כדת מה לעשות בטף, ונשים, לפי שבטף אין מקום לחשוד אתכם ובודאי יאמרו שלכך לא הרגתם הטף לפי שהייתם מסופקים בהם ובאתם לימלך במשה כך יאמרו גם על הנשים ובזה תצאו מידי חשד זה, ולכך אמר הרגו והרוגו כי לא ראי זה כראי זה כי לטף ונשים לכל אחד טעם בפני עצמו כי הנשים נהרגים בדין כי הן הנה היו וגו', והטף כדי להוציא אתכם מן החשד, ולכך אמרו בסוף ולא נפקד ממנו איש לעבירה כי אמרו נקיים אנחנו מן חשד זה.

וי"א שאמר ועתה מיד ותיכף הרגו כל זכר בטף. כי לית דין צריך בשש (ברכות מ.) ועיכוב אבל כל אשה יודעת איש הרוגו אבל לא תיכף כי אם אחר שיודעו לכם על ידי הציץ איזו ראויה לבעל. ומכאן ראיה למה שכתבנו למעלה בפרשת תצוה (כח. לו) שהציץ היה מכפר על הזנות שנאמר (ירמיה ג. א.) ומצח אשה זונה היה לך והיה כתוב עליו קודש לה' כי בכל מקום שיש גדר ערוה שם תמצא קדושה, ומטעם זה העבירום לפני הציץ מקום הקדושה שגרמה שהוריקה פני כל הראויה למשכב, וזה טעם יקר.

במדבר פרק-לב

{א} ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד. מדלא ערבינהו לומר ומקנה רב ועצום היה וגו' ש"מ שכל אחד מילתא באפי נפשיה כי לבני ראובן היה מקנה רב במספר, ולבני גד היה מקנה עצום בכח, כדרך שנאמר (איוב א. י.) ומקנהו פרץ בארץ. שעזים שלו היו הורגין זאבים וכדמסיק בתענית (כה.). לייתי עיזי דובא בקרנייהו. כך היה לגבי גד מקנה עצום מאד בחיל וכח וע"כ בחרו לישב על הספר ולא היה פחד האויבים לנגד עיניהם ופן יקחו הזאבים מקניהם כי בטחו על כחם, ובזה יש ללמוד קצת זכות עליהם מה שהקדימו המקנה לטף באמרם גדרות צאן נבנה למקנינו וערים לטפינו, כי אמרו שסמוך לגבול הספר נבנה תחילה גדרות צאן למקנינו ואח"כ תוך הארץ נבנה ערים לטפינו ונרויח בזה שהטף ישבו בטוחים שאם יבואו האויבים יבואו תחילה אל גדרות צאן וביני ביני ימלטו הטף, והמקנה שעל הספר אינן מתיראים מן הזאבים. ומ"מ הוכיחם משה ואמר אם כן אין אתם בוטחים בתשועת ה' אלא כך תעשו בנו לכם ערים לטפכם תחילה סמוך לספר וגדרות לצאנכם תוך הארץ

ואחיכם כל בית ישראל יראו כי אתם בוטחים בתשועת ה' ובזה תתנו אומץ בלב אחיכם שיבטחו כולם בתשועת ה'.

והיוצא מפיכם תעשו, כי מתחילה אמרו וערים לטפינו משמע ערים כל דהו ואח"כ חזרו מדבריהם ואמרו וישב טפינו בערי המבצר משמע שחשבו להשגב בחוזק הערים ויביאו מורך בלב האנשים על כן הוכיחם משה ואמר בנו לכם ערים לטפכם וגוי' והיוצא מפיכם תעשו כי כבר אמרתם וערים לטפינו.

ורז"ל (תנחומא מטות ז.) **דרשו עליהם פסוק**, נחלה מבהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך (משלי כ.כא) לפי שלקחו נחלתם בראשונה על כן אחריתם לא תבורך כי הלכו בראש כל גולים שנאמר (דבה"י א' ה.כז) ויגלם לראובני ולגדי. וכדי ליישב וי"ו של ואחריתה נראה שכך פירושו כי לדעת רז"ל הקדימו המקנה לטף ועל זה אמר נחלה מבהלת בראשונה כי הקדימו נחלתם דהיינו המקנה להזכירם ראשונה, על כן גם אחריתם דהיינו הטף שאיחרו לא תבורך, כי גם הגופות גם נחלתם הכל כלו כעשן כלו העיקר עם הטפל כולם הלכו שבי לפני רודף.

[ב] ויבואו בני גד ובני ראובן. היה לו להקדים בני ראובן הבכור, ותדע כי המפרשים אמרו שמקנה בני גד היה מרובה על של ראובן והיינו דכתיב ולבני גד עצום מאוד ר"ל יותר משל ראובן ועל כן אמרו בני גד דבריהם קודם לבני ראובן הבכור לפי שהיה צערן גדול על של ראובן. ואני אומר שאם כן הוא, ודאי לא מפני צערן קפצו בראש כי אם מתוך רום לבבם קפצו לדבר בראש לפני בני ראובן הבכור, כי כך טבע העושר שנותן רום לב לבעליו ועשיר הדיוט קופץ בראש ויענה עזות לא ישוב מפני כל איש אינו חולק כבוד לבכור ולא לשום בעלי המעלה האמיתית בחשבם כי ע"י העושר הוא מתרומם.

וראיה לדברינו, מה שדרש עליהם ברבתי (כ.ב.ח) פסוק כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים (תהלים עה.ז) לא ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב ועמל בסחורה נעשה עשיר, ולא ממדבר הרים. כל הרים שבמקרא הוא הרים ממש חוץ מזה שהוא לשון רוממות שאין האדם מתרומם מן הדברים האלו, מה עושה הקב"ה נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר (שם עה.ח) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים כו'. מדסמך מדרש פסוק זה לבני גד וראובן ש"מ שמצא בהם שמץ דרך גאה וגאון, ע"כ דרש עליהם פסוק זה לומר שלא באלה מתרומם, והיכן רמוז בפסוק שלקחו להם רוממות יותר מן הראוי, אלא ודאי לפי שמצא כתוב כי בני גד מאחר שהיה להם מקנה עצום מאוד יותר על בני ראובן ע"כ גבה לבם עד להשחית וקפצו לדבר בפני בני ראובן הבכור. על כן אמר הפסוק שלא באלה הוא מתרומם והביא מופת על זה שאין הקב"ה רוצה בזה שיתרומם האדם בעבור ממונו כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, באף שמביא על זה הוא מרומם את זה נוטל מזה ונותן לזה הקצור קצרה יד ה' ליתן לזה משלו ולא יצטרך ליקח מזה, אלא ודאי שהאלהים עשה כדי

שייראו מלפניו ולא ירום לבבם מתוך רב עשרם ע"י שיסתכל במקום מוצאו שלוקח מזה ע"י שהיה מתרומם בעשרו, כי מסתמא שאין הקב"ה משפיל כי אם הגאים כמ"ש (ישעיה מ.ד) וכל הר וגבעה ישפלו. ועל כן נתן לזה ממונו ורוממות של זה, כדי שיקח מוסר ולא ירום לבבו פן יקרה לו כאשר קרה לחבירו אשר ממנו לוקח ממון זה.

ומה שדרשו הרים זה, לשון רוממות. ראייתם ממה שנאמר קודם פסוק זה (תהלים עה ה-ז) אל תרימו קרן, אל תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק, ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, נראין הדברים שהרים זה קאי על מה שאמר אל וכן ראייה ממה שנאמר אחר פסוק זה (שם שם ח) כי אלהים שופט זה וזה ירים, שמע מינה שכל עיקר פסוקים להזהיר בעלי העושר לבלתי רום לבבם כי צריך זירוז במקום שיש כיס מלא.

ומה שדרשו כי לא ממוצא, מזרח. נראה לפרש שסמך דרש זה על מה שאמרו ובני ראובן כי באה נחלתינו אלינו מעבר הירדן מזרחה, איך באה הנחלה אליהם מה באו אל המנוחה ואל הנחלה ומהו שאמרו שהנחלה באה אליהם, פשוטו של פסוק ראו נחלה לקנין ממונם ומקנה שלהם, לומר מאחר שעשינו רוב חיל ומקנה במקום חמת מדין נוסף על המקנה שכבר היה בידם, על כן דין הוא שישאר המקנה במקום הוא בא משום כאן נמצאו וכאן יהיו, ועל המקנה אשר בא לידם במקום זה אמרו נחלתינו אלינו מעבר הירדן מזרחה.

ועל פי דרכינו הזכירו רוח מזרחי, כי אמרו שעושר זה בא להם ממוצא דהיינו ממזרח ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב בסחורה, על כן הביא פסוק זה להכחיש דעתם וכמו שנאמר כי לא ממוצא וגו', והזכירו עבר הירדן לרמוז שדעתם היה שהעושר בא ממה שהאדם פורש בספינות בים, וממה שהוא הולך ביבשה ממזרח למערב, על כן הזכירו עבר הירדן כנגד העובר ארחות ימים בספינה, והזכירו מזרחה כנגד היוצא ממזרח למערב והכתוב מכחיש שני הסברות ואמר כי לא ממוצא וממערב, לפי שקשה על נוסח המדרש שכתב על פסוק זה לא ממה שהאדם יוצא בסחורה ממזרח למערב נעשה עשיר ואפילו פורש בספינה כו', עיין הנוסח בילקוט בפרשה זו. וקשה שספינה מאן דכר שמיה והיכן רמוז ספינה בפסוק, ועוד קשה למה נקט ממזרח למערב ולא נקט גם ממערב למזרח כי כשם שנאמר ממוצא כך נאמר וממערב כי לא נאמר למערב.

אלא ודאי שדרש ממוצא היינו ממזרח למערב, ומה שנאמר וממערב היינו מישפורש בספינה בים שהוא למערב כי המערב נקרא ימה כי באותו רוח הים הגדול, ולפי שבני גד וראובן אמרו כי באה אלינו נחלתינו מעבר הירדן היינו מספינות, ומזרחה היינו ממוצא על כן הביא עליהם פסוק כי לא ממוצא וממערב להכחיש שני הסברות כאחד.

ומה שהזכירו דווקא רוח מזרחי ליוצא בסחורה משם, אולי סברתם שרוח מזרחית מועיל להצליח בסחורה יותר מכל הרוחות כי משם זריחת

השמש המאיר לארץ, כי לעולם יצא אדם בכי טוב אם זרחה השמש עליו דמים לו, כי הכל בא ממגד תבואת שמש, ואין יתרון הממון כי אם תחת השמש, על כן אמרו בני גד וראובן שסימנא מילתא היא ליתן להם נחלה במזרח כדי שאם ילכו בסחורה ילכו ממזרח בכי טוב למערב, וזה ודאי סימן נכון וברור כשם שהשמש יוצא משם ועשה והצליח דרכיו ואל מקומו שואף יחזור וישוב, כך היוצא לדרך מביתו מן רוח מזרחי יצליח וישוב לביתו, ולכן הזכיר המזרח בלשון מוצא לומר לך שהמזרח סימן טוב אל היוצא משם. ועוד שהמקום מעבר לירדן וסמוך לו והמקום מוכן לילך בספינה. וזהו רמז נכון ויקר.

ובפרשת משפטים (שמות כא א) פרשנו פסוק כי לא ממוצא וממערב, שקאי על מה שאמר אל תרימו קרן, כי כל גס רוח יסתכל מאין בא, ולאן הוא הולך, ואיך יתגאה אדם להבל דמה הלא יבין בשכלו מאין יבא לו הרוממות, כי לא ממוצא מקום אשר יצא משם כי בא מטיפה סרוחה כי על כן הזכיר המזרח בלשון ממוצא, ולא ממערב היינו זמן הערב שמשו כמו שנאמר (קהלת יב ב) עד אשר לא תחשך השמש, כי הולך הוא אז למקום עפר רמה, ולא ממדבר מן קנין הממון הדומה למדבר שמש מאין יושב, כך קנין הממון שוכן חררים במדבר ואינו קנין דבוק באדם אלא הוא חוץ ממנו, מכל שלש אלו אין הרים, רצה לומר רוממות כי מלת הרים תחזור על שלשתן. והוא גם כן פירוש יקר מאד כפי כוונת הפסוקים המזהירים על גסות הרוח כמו שנאמר אל תרימו וגו' סיים דבריו בזה ישפיל וזה ירים. והסמכנו כל דרוש פסוק זה אל בני גד וראובן שנמצא בהם הרדיפה אחר העושר עד שמאסו בארץ חמדה בעבור העושר, ודי בהערה קטנה זו ליודעי דעת והמשכיל ישמע ויוסיף לקח.

מסעי

פרשת

במדבר פרק-לג

[א] אלה מסעי בני ישראל. לפי שמשה אמר למעלה אל בני גד ובני ראובן ויניעם במדבר ארבעים שנה, סלקא דעתך אמינא שהיו נדים ונעים כשוכב בראש חבל לא שקטו ולא נחו כל ארבעים שנה, על כן אמר אלה

מסעי לומר לך שבארבעים שנה לא הניעם כי אם מ"ב תנועות. ובה מיושב מה שנאמר אלה מסעי ולא אמר אלה החניות אשר חנו כדרך שנאמר ויסעו ויחנו, אלא שבא לפרש מאמר ויניעם במדבר כי התנועה היינו המסעות, וטעם לסיפור כל המסעות כתב רש"י להודיע חסדי המקום כו'. והרב המורה נתן טעם אחר. וכן במהרי"א נתן כמה טעמים ואין להאריך בהם.

[ב] ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'. ואחר כך הפך הסדר אלה מסעיהם למוצאיהם ולא נאמר בו על פי ה'. והנני מפרש זה בשלש פנים. האחד הוא, שבמקצת מסעות הלכו לפנים ובמקצתם נזורו אחור כי מתחילה וישובו ויחנו לפני פי החירות (שמות יד ב), פירש רש"י שהלכו לאחוריהם לצד מצרים, וכן דברים (ב א) כתיב ונפן ונסע המדברה, פירש רש"י לפי שקלקלו הפכו לצד המדבר, וכן בפרשת עקב (דברים יו) מבארות בני יעקן מוסרה, שחזרו שמונה מסעות לאחוריהם, נמצא שרוב המסעות אשר הלכו בהם לפנים ולא לאחור והיו על פי ה' נקראו מוצאיהם למסעיהם, כי הפכו פניהם מן המקום אשר יצאו משם שנקרא מוצאיהם ופניהם אל מסעיהם אשר היו לפנים, אבל מה שנזורו אחור בעבור שקלקלו בחטא לא היה על פי ה', ונקרא מסעיהם למוצאיהם שחזרו ונסעו למקום שיצאו משם שנקרא מוצאיהם כי הפכו פניהם לצד מצרים.

הפירוש השני הוא. כשנדקדק מהו שנאמר ויסעו מרעמסס ולא הזכיר בני ישראל ואחר כך חזר ואמר שנית ויסעו בני ישראל מרעמסס, ועוד כתיב הכא ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ובמקום אחר אומר (שם טו א) הוציאך ה' ממצרים לילה, אלא ודאי שהערב רב הלכו בלילה דרך בריחה ועליהם נאמר (שמות יד ה) ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, בורח לא נאמר אלא ברח שכבר ברח מיד בצאתם וזה לא יצדק על ישראל שהרי הלכו ביד רמה, אלא ודאי שעל הערב רב הוגד לו שנקרא בשם עם, אבל ישראל הלכו ביום ביד רמה וכשאמר ויסעו מרעמסס בחודש הראשון, בערב רב הוא מדבר ואחר כך אמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, ואחר כך אמר ויסעו בני ישראל, מרעמסס כי הערב רב הלכו תחילה כמנהג הבורחים ובני ישראל הלכו אחריהם.

וזה שנאמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה', זו נסיעת בני ישראל אשר יסודם מארץ הקדושה על כן הפכו תמיד פניהם מן מוצאיהם המקום אשר יצאו משם ממצרים ומגמת פניהם למסעיהם לבא אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם, אבל הערב רב שהיו מקורם ממצרים ולא יצאו על פי ה' כי משה מדעתו הוציאם נאמר בהם ואלה מסעיהם למוצאיהם, כי תמיד היה להם חפץ ורצון לשוב למצרים למקורם, וזרוק חוטרא לאוירא אעיקרה קאי (ב"ר נג טו) כך היה תמיד פניהם למקום אשר יצאו משם.

פירוש שלישי הוא. שאלמלא לא חטאו ישראל היו נוסעים בנסיעה אחת לארץ, אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם, כי מן יציאה ראשונה

לא היה להם עוד יציאה ממקום חנייה כי רצה ה' לישא אותם על כנפי נשרים לארץ מיד, ועל ידי שקלקלו הוצרך לכתוב ואלה מסעיהם למוצאייהם, שנסעו אל מקומות שסופם לחזור ולצאת משם ולהיות מטולטל ממסע למסע וזה הדבר לא היה על פי ה' כי לא חפץ ה' באלה.

ד **ומצרים מקברים וגו'.** לומר לך שיצאו לעיני כל מצרים בשעה שהיו שהיו קוברים את אשר הכה ה' בהם והיו שיניהם קהות, ולא עוד אלא שגם באלהיהם עשה ה' שפטים באותה שעה ואף על פי כן לא יחרץ אחד מהם לשונו לישראל. ומה שנאמר אשר הכה ה' בהם כל בכור, יש אומרים שהוא כדעת המדרש (פס"ר פסקא ויהי בחצי הלילה ה) על הפסוק למכה מצרים בבכוריהם (תהלים קלו י) שהיו הבכורים הורגים, באבותם כי כך משמע בבכוריהם כלומר עם הבכורים הכה את מצרים כי הבכורים היו שבט אפו ומטה זעמו, לכך נאמר הכה בהם כל בכור. והוא דקדוק נכון.

ובאמרו על פני בעל צפון. הורה כי רק עבודה זרה זו נשארה כדי להטעותן היתה ממונה על הזהב אשר מצפון יאתה ויאמרו שלכך נשארה בשביל ממונם שלקחו שלא כדין כמבואר פרשת בשלח (שמות יד ב).

ומה שנאמר ויסעו ממרה ויבואו אילמה ולא אמר ויחנו באילמה, לפי שהיה מסע קצר ממרה לאילם ולא היה בדעתם לעשות שם חנייה אך לפי שמצאו שם שתיים עשרה מעיינות מים המתיחסים אל שתיים עשרה שבטים אשר ממקור ישראל ישקו לכל העדה, ושבעים תמרים המתיחסים לשבעים זקנים כי הצדיק כתמר יפריח, על כן אמרו סימנא מילתא היא שיעשו שם חנייה כי גם שם המקום מורה על מספר זה, אילם עולה למספר פ"ב עם המלה דהיינו י"ב ושבעים, וכן אילם מורה על מספר אנשים חזקים כי הוא מלשון ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל יז טו), וכל זה לקחו לסימן לעשות שם חנייה.

מט **ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים.** על צד הרמז יש לפרש שלכך הזכיר שני קצוות אלו לפי שפרשה זו מדברת ממיתת אהרן, ואמרו רז"ל (ר"ה יח): ששקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלהינו. ודבר זה יש בו רמז בתחילת הפרשה וימת שם בשנת הארבעים וגו' בחודש החמישי באחד לחודש, הוא חודש אב שבו נשריפה בית אלהינו והוקבע לבכיה לדורות מזמן המרגלים כדי להורות ששנים אלו שקולים על כן נזדמנו בחודש אחד, וזהו הרמז מבית הישימות כי הוא לשון שממה וחרבן הבית, ואבל השיטים הוא לשון ארז ורמז אל הזמן שנתאבלו בו על הצדיק שנמשל ארז, ונזדמנו שניהם לפונדק אחד, וחבור שני קצוות אלו מורה ששקולים המה כאלו הקצה האחד היה מרגיש אבל השיטים דהיינו האבילות על נפש הצדיק, והקצה השני היה מרגיש בצער בית הישימות.

ותדע כי בילקוט בישעיה (כט) מסיק בפסוק הנני יוסיף להפליא הזה (ישעיה כט יד), גדול סילוקם של צדיקים לפני מי שאמר והיה יותר מן תשעים

ושמונה קללות שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש, קשיין אהדדי כי רז"ל אמרו במסכת ראש השנה ששקולים המה וכאן אמר גדול סלוקן, והבט ימין וראה רש הזכיר לשון סלוקן, ובגמרא אמרו מיתת צדיקים, ובמדרש הזכיר לשון חורבן קדש, ובגמרא אמרו כשריפת בית אלהינו.

והביאור לכל זה, כי לשון חורבן בית המקדש מורה על הזמן שחומר הבית מעצים ואבנים נשאר קיים אך שנחרב כי יצא ממנו כל הדרו והודו דהיינו סילוק מן מן הבית כל הדברים רוחניים שהיו בו, אבל לשון שריפת בית אלהינו קשה מזו כי נוסף על סילוק הרוחניות משם גם החומר נשרף, כמו כן בצדיקים כשמזכיר לשון מיתה הוא מדבר כנגד החומר כי הגוף מת אבל הנשמה אינה מתה כי חיה היא, אבל לשון סילוק שייך על הנשמה ולא על הגוף כי היא לבדה העולה כמו שנאמר (קהלת ג כא) רוח בני האדם עולה היא למעלה, והנה מיתת צדיקים דהיינו הדבר הנוגע בחומר גוף הצדיק וודאי דבר זה שקול כשריפת בית אלהינו החומר של בית המקדש, אבל סלוקן של צדיקים דהיינו רוח בני האדם המסתלק ועולה למעלה דבר זה מתיחס לחורבן בית אלהינו דהיינו הרוחניות משם.

ומה שאמר שזה גדול מזה, לא שזה גדול במהות אלא שהנזק המגיע לעולם בסילוק נשמת הצדיק הוא גדול מן הנזק המגיע לעולם בסילוק הרוחניות מן הבית המקדש כי יש לדקדק מהו שאמר לפני מי שאמר והיה העולם למה לא אמר סתם לפני הקב"ה אלא ודאי שבא ליתן טעם למה זה גדול מזה ואמר לפי שהקב"ה אמר והיה העולם וחפץ בהוויתו וקיומו, ונפש הצדיק נותן יותר הווייה וקיום לעולם יותר מכל הרוחניות שהיו בבית המקדש, לפי שצדיק אחד יסוד עולם ונשמתו חצובה מתחת כסא כבוד יש בה קדושה גדולה ונותנת הויה וקיום לכל העולם. ותדע שכן הוא שהרי מביא ע"ז פסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו, ומאי משמע מדבר בסילוקן של צדיקים, אלא ודאי בסילוק הנפש המשכלת היא שקראה חכמת חכמיו כי נפש המשכלת היא נותנת קיום והויה לכל העולם וסלוקה גורם שעמודי העולם ירופפו. וזה דבר אמיתי ונכון ראוי לצרפו לפסוק זה על צד הרמז.

[נד] והתנחלתם את הארץ בגורל. בפסוק זה נתקשו המפרשים מאד באמרם כי תחילת הפרשה מדברת מאיבוד האומות וצלמי מסכותם, וכן סוף הפרשה ואם לא תורישו את יושבי הארץ וגו', ואיך הכניס בין הדבקים פסוק והתנחלתם את הארץ, ואומר אני שלא קשה מידי כי באיבוד הצלמים והבמות וגירוש כל האומות הטיל ה' עבודה רבה על ישראל ויש לחוש לשני דברים, הן שיהיה הדבר כקדירה דבי שותפי ותבטל מצוה זו כי כל אחד יאמר אפשר למצות ביעור שתתקיים על ידי אחרים, הן שיגרום מחלוקת בין השבטים כי כל אחד יבחר לו הרע במיעוטו במקום שאין שם הרבה צלמים ומסכות, על כן הכניס תוך ענין זה פסוק והתנחלתם את הארץ בגורל כי בזה בטלו כל החששות.

במדבר פרק-לה

[ו] **ארבעים ושתים עיר**. כנגד מ"ב חניות שישראל חנו בהם והיו בכלם כגרים כך נתנו ללויים שלא היה להם חלק בארץ מ"ב עיר. וערי המקלט יהיו מן ערי הלוויים לפי שהנס אל עיר מקלטו הרי הוא שמה גר, ויש לחוש פן יאמרו לו יושבי הארץ גר אתה בארץ, על כן צוה שיהיו ערי מקלט מן ערי הלוויים כי גם הלוויים כגרים יאמרו לו מוס שבך אל תאמר לחברך, על דרך שנאמר (שמות כג ט) ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם, וכדרך שנאמר (בראשית טו יג) כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, היינו בארץ שהוא לא להם של יושבי הארץ כי יוסף העבירם לערים שיהיו כגרים שמה כדי שלא יוכלו לומר לישראל גרים אתם.

[כה] **עד מות הכהן הגדול**. ומה שאמרה תורה ברוצחים שישב שם עד מות הכהן הגדול, לפי שאהרן מדתו השלום על כן היה לו להתפלל על בני דורו שאך שלום ואמת יהיה בימיו ולא תקראנה כאלה מקרה בלתי טהור זה, על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול ואז יתפלל הוא וכל ביתו על מיתת הכהן הגדול כדי שיחזור מהרה לביתו, ומטעם זה אמר עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה וכי עדיין לא ידענו שהכהן הגדול נמשח בשמן המשחה, אלא לפי שהכהן זה שנעשה רציחה בימיו, זה הרוצח כיבה נר אלהים נשמת אדם, וכיבה נר מצוה ותורה אור, ודאי לא זכר כהן זה בשמן משחת קודש שעליו שהיה מחציתו חמשים ומאתים דהיינו שני פעמים נר, כי כל כהן צריך לעמוד על שמירת שתי נרות אלו בימיו ולהתפלל על זה, ומאחר שמעשה זה קרה בימיו על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול.

[לג] **ולא תחניפו את הארץ**. ביאור הענין כך הוא כי הארץ דומה כאילו פערה פיה לבלי חוק לבלוע את כל מה שעליה, כמו שנאמר (ישעיה ה יד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וגו', וכתוב (משלי ל טז) ארץ לא שבעה מים, כי באמת הארץ אינה שבעה לעולם והרשעים הרוצחים מחניפים את הארץ ליתן דבר לבלוע וזה החנופה, כי כל הנותן דבר אל הבלתי ראוי לו כדי שיחזור גם הוא ויתן לו דבר מה זהו נקרא חנופה, וכן הדבר שהארץ מחנפת לרשעים ליתן להם את יבולה לכל צרכיהם אשר מן הארץ מוצאם, וכן מקום לדור ולהתקומם עליה אף על פי שהרשעים אינם ראויין לכל זה כמו שנאמר (ישעיה כד ה) והארץ חנפה תחת יושביה.

וזה שאמר כי הדם יחניף את הארץ, כי הרשע נותן לה הדם לבלוע כדי לתן לו לעומת זה מסלתה ומשמנה, על כן לא יכופר לארץ כי אם בדם שופכו, וכפרה זו על מה שהחזיקה הרוצח אפילו רגע אחת כי חנופה תחשב לה הדבר ויאמרו ששניהם מחניפים זה לזה. ומה שלא נהרג קין,

מפני ישוב העולם כי הוא היה לבדו בעולם ומכל מקום הוציאה הארץ את עצמה מן חשד זה שהצמיחה לו קוץ ודרדר, ונע ונד היה בארץ, ואם כן לא נתנה לו עוד שני מיני תועלת שהיו לו מן הארץ, ואף זה על צד החסד עם קין דווקא כאמור, אבל לדורות לא יכופר לה כי אם בדם שופכו להוציאה מידי חנופה זו.

במדבר פרק-לו

[ד] ואם יהיה היבל וגו'. רז"ל פירשו (ירושלמי כתובות פט ה"א) אם כמו אפילו, ורצה לומר אף אם יהיה היובל מכל מקום לא תצא שדה זו ביובל ודוחק לפרש אם לשון אף על פי, ואם תמצא לומר שכן הוא מכל מקום קשה מהיכא תיתי יהיה היובל תיקון לשדה זו ואם כן מאי סלקא דעתיה ומאי קא משמע לן. ועוד יש לדקדק בפסוקים שנאמר ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגורל נחלתינו יגרע, תרתי יגרע למה לי, ולמה קראוה תחילה נחלת אבותינו ואח"כ קראוה נחלתינו, ואח"כ חזר ואמר ואם יהיה היובל וגו' ומנחלת מטהו יגרע, ושינוי זה הלא דבר הוא. ועוד קשה למה יגרע נחלתן הלא כתיב (לעיל לג נד) לרב תרבו ולמעט תמעטו.

והקרוב אלי לומר שחששו על שני דברים. האחד הוא, שאם יצא הגורל ברוח הקודש שתחום זה יהיה לשבט פלוני ראוי שיקרא שם המת שהוא ראש השבט על נחלתו שהרי כאן המתים ירשו את החיים, אם כן ראוי שלא יכרת שם המת מנחלתו ועל חששה זו אמרו ומנחלת מטה אבותינו יגרע. החשש השני הוא, משום חשד שיאמרו שמכרו נחלתן, כי יאמרו הדורות מה לשבט אחר עסק בשדות של שבט זה כי לאו כולי עלמא דיני דבנות צלפחד גמירי, ועוד אולי ימותו הנשים ובעליהן יירשום ויאמרו ודאי מחמת דוחקם מכרו שדותם ויחזיקום לחוטאים, כמו שדרשו רז"ל בפרשת בהר מן סמיכות הפרשיות שדהו עונותיו הטו אלה (קידושין כ.) ועל חששה זו אמרו ומגורל נחלתינו יגרע לא גרעון ממש אלא בעבור החשד.

ודוקא קודם היובל יש מקום לשני חששות אלו, אבל אם יהיה היובל אז אין מקום לחששה שניה כי לא יאמרו שנמכרו שדותם שאילו היתה שדה מכורה היתה חוזרת ביובל ומאחר ששדה זו לא תחזור ביובל בזה ידעו הכל שאין זה שדה מכורה אלא הבנות הסבו נחלה זו לשבט אחר ובטלה חששה אחת, אבל מכל מקום החששה השניה במקומה עומדת שמנחלת מטה אבותינו יגרע, שלא תקרא שם המת על נחלתו ובדרך זה יהיה אם זה ככל אם תורה.

חסלת ספר במדבר, בעזרת בורא כל בדיבור